

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÜZE SULTAN HİKÂYESİ ÜZERİNE
MUKAYESELİ BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

744776

Hazırlayan
Deniz GEDİK
1111 776

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmet ÇETİN

Ankara - 2004

JÜRİ SAYFASI

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne
Deniz GEDİK'e ait "Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi Üzerine
Mukayeseli Bir İnceleme" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Halk Edebiyatı
anabilim/ anasanat dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....

Doç. Dr. İsmet ÇETİN (Danışman)

(İmza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

SÖZ BAŞI

Türk Halk Edebiyatı geleneğinde halk hikâyeleri önemli yer tutar. Bundan dolayı halk hikâyeleri ve hikâyeciliği hakkında bir çok çalışma yapılmıştır. Biz de bu çalışmalara katkı sağlamak amacıyla; “Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi”nin mukayeseli bir incelemesini yaptık.

İncelemede ele aldığımız Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi konusunda teferruatlı bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik. Yapılan çalışmalar Spies’in çalışması dışında lisans tezi ile sınırlıdır. Ancak bu çalışmalar, hikâyenin bir varyantı dikkate alınarak yapılmıştır. Biz incelemede; hikâyenin yazma, Arap harfli taşbaskı ve Lâtin harfli baskılarını esas aldık.

Çalışma, Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi ile ilgili çalışmaların yer aldığı “Giriş” ile başlamaktadır.

Hikâye üzerine yapılan çalışma beş bölüm hâlinde kaleme alınmıştır.

“Birinci Bölümde” hikâyenin varyantları tanıtıldı ve hikâye epizotlarına göre incelendi.

“İkinci Bölümde” hikâyenin şiir yapısı incelendi. Bu incelemede varyantlarda yer alan şiirlerin farklılıkları ve benzerlikleri tespit edilip tablolarda gösterildi.

“Üçüncü Bölümde” Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nin motif yapısı incelendi. Stith Thompson’un *Motif Index of Folk Literature* isimli eserinde motiflerin karşılıkları bulunarak katalogdaki yerleri gösterildi. Ayrıca hikâyede geçen kalıp sözler de sınıflandırılarak gösterildi.

“Dördüncü Bölümde” halk hikâyelerinin konu, şekil ve hacim bakımından tasnifleri ele alındı. Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nin de bu tasnifler içindeki yeri belirlendi.

“Beşinci Bölümde” halk hikâyelerinin kaynakları meselesi ele alındı. Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nin kaynağı ve teşekkül meselesi incelendi.

“Sonuç Bölümünde” çalışmamızın genel bir değerlendirmesini yaptık. Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nin; yazma, taşbaskı varyantlarının Lâtin harflerine çevirileri ile Süleyman Tevfik Özzeroğlu’nun Lâtin harfli baskısını da bu çalışmaya “Metinler” adıyla almayı uygun bulduk. Halk hikâyeleri ve Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi ile ilgili faydaladığımız kaynakları da “Kaynakça”da belirttik.

Tez konumuzun tespiti ve çalışmalarımda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İsmet ÇETİN’e çalışmamdaki teşvik ve yardımlarından dolayı ; çalışmamda bilgi ve görüşlerinden faydalandığım hocalarım; Doç. Ayşe YÜCEL ÇETİN ve Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU’na ve kaynak temininde yardımcı olan Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN’e müteşekkirim.

ANKARA 2004

Deniz GEDİK

KISALTMALAR CETVELİ

Çev.: Çeviren

EHT: Eski Harfli Türkçe

Mk: Milî Kütüphane

s: Sayfa

Ö: Süleyman Tevfik Özzeroğlu Yayını

T: Taşbaskı

ty: Tarih yok

Y: Yazma

yy: Yayın yeri yok

Yz: Yazma

İÇİNDEKİLER

Sözbaşı	i
Kısaltmalar Cetveli	iii

GİRİŞ

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi ile İlgili Çalışmalar

A. I. Derece Kaynaklar: Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi Metin Neşirleri	1
B. II. Derece Kaynaklar: Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi Üzerine Yapılan Çalışmalar	2
C. III. Derece Kaynaklar: Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi'nden Bahseden Kaynaklar	3

BİRİNCİ BÖLÜM

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi'nin Varyantları ve Bu Varyantların Yapı Bakımından Mukayesesi

A. Varyantlar Hakkında Bilgiler	6
B. Varyantların Mukayesesi	7

İKİNCİ BÖLÜM

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi'ndeki Şiirler

10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi 'nin Motif Yapısı

27

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Halk Hikâyelerinin Konu, Hacim ve Şekil Bakımlarından Tasnifi Meselesi ve Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi'nin Bu Tasnifler İçindeki Yeri

36

BEŞİNCİ BÖLÜM

Halk Hikâyelerinin Kaynakları Meselesi ve Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi'nin Kaynağı ve Teşekkül Meselesi _____ 41

SONUÇ _____ **45**

METİNLER

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi 'nin Yazma Metni _____ 46

Letâif-i Nasreddin Hoca Adlı Kitapta Bulunan Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi _____ 76

Râzınıhân ile Mâhifirûze Sultan Hikâyesi 'nin Süleyman Tevfik Özzeroğlu'na Ait Lâtin Harfli Baskısı _____ 103

KAYNAKÇA _____ **133**

DİZİN _____ **136**

ÖZET _____ **138**

ABSTRACT _____ **139**

GİRİŞ

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

A. I. DERECE KAYNAKLAR: RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ METİN NEŞİRLERİ

a. *Arap Harfli Metinler*

I. Yazma Metinler

1. Mecnua-yı Eş'âr (Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi, yy. ty.) s.36a-43a.

II. Basılı Metinler

1. **Nasreddin Hoca Letâifi** (Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi, İstanbul, 1886, der kenar) .
2. **Nasreddin Hoca Letâifi** (Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi, İstanbul, 1887, der kenar) s.1-32.
3. **Hikâye-yi Ferhad ile Şirin** (Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi, İstanbul, 1326, der kenar) s.1-36.

b. *Lâtin Harfli Basılı Metinler*

1. Süleyman Tevfik Özzeroğlu; **Razı Nihan ile Mahı Firuze**, İstanbul, İkbâl Kitaphanesi ,1930.
2. Selâmi Münir Yurdatap; **Razinihan ile Mahfirûze**, İstanbul, Bozkurt Basımevi, 1937.
3. **Razı Nihan ile Mahı Firuz**, İstanbul Maarif Kitaphanesi,1947.
4. **Razı Nihan ile Mahı Firuz**, İstanbul Maarif Kitaphanesi,1959.

B. II. DERECEDE KAYNAKLAR: RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi ile ilgili yapılan ilk çalışma, Ignaz Kunoş'un "Türklerin Milli Romanları" adlı eseridir. 1892'de yayınlanan bu eserde Kunoş; "Koroğlu, Şah İsmail, Elif ile Mahmut, Melikşah, Âşık Garip, Derdiyok ile Zülfi Siyah, Râzinihân ile Mâhîfirûze, Gül ile Sitemkâr, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Âşık Kerem" ile ilgili tetkiklerine yer vermiştir (Türkmen, 1995:14).

1939'da Otto Spies'in; Helsinki'de neşredilmekte olan "Folklore Fellows Communications'un 127. sayısında Zwei volkstümliche Liebesgeschichten aus dem Orient" (Şarktan İki Halk Aşk Hikâyesi) adında yayınladığı bir makalesinde, (1939:59-118), Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin motifleri tahlil edilmiş ve hikâyenin Almanca tercümesi verilmiştir .

Walter Ruben'in (1941:483-488) Ülkü Mecmuası'nda 1941 yılında Meliha Torkalı'nın çevirisiyle neşredilen "Râzinihân ile Mâhîfirûze" adlı makalesinde, hem Otto Spies'in yukarıdaki makalesi eleştirilmiş hem de hikâyenin motifleri ile diğer milletlerdeki durumu ve menşeleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

Görüldüğü üzere, Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi ile ilgili bütün çalışmalar şimdiye kadar yurt dışında yapılmıştır. Ancak son yıllarda üniversitelerimizde kurulan halk edebiyatı kürsüleriyle bu çalışmalar hız kazanmış ve bu çalışmaların ilmî boyutu daha çok göz önüne alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan biri, 1979'da Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Ramazan Yılmaz tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, "Derdiyok ile Zülfi Siyah ve Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyeleri konu olarak işlenmiştir (Yılmaz,1979).

C. III. DERECEDE KAYNAKLAR: RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ'NDEN BAHSEDEN KAYNAKLAR

Son yıllarda, halk edebiyatı ile ilgili çalışmaların artmasıyla birlikte halk hikâyelerinin derlenmesi ve bu derlemelerin varyantlarıyla birlikte değerlendirilmesi işine girilmiştir. Türk halk hikâyelerinin sadece kendi varyantlarıyla değil, diğer halk hikâyeleriyle olan benzerlik ve farklılıkları da incelenmeye başlanmıştır. Bütün bu çalışmalar, zengin sözlü geleneğimizin günümüzde de değerlendirilmesi bakımından çok önemlidir. İşte bu çalışmalardan en önemlisi, Pertev Naili Boratav'ın "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eseridir. Pertev Naili Boratav (1946: 69), bu eserde halk hikâyelerinin bibliyografyasını çıkarmış , Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin de basılmış metinler arasında olduğunu göstererek bu metinlerin kayıtlarını vermiştir. Halk hikâyelerinin masalla karşılaştırmasını yaparken, bu konuda ilk denemeyi yapan Otto Spies'in çalışmalarından bahsetmiş. Sonra bu çalışmaları tenkit eden W. Ruben'in, "Râzinihân ile Mâhîfirûze " adlı makalesinde, masalla bu halk hikâyesinin karşılaştırmasını yaptığını belirtmiştir.

Şükrü Elçin (1949:47) "Kerem ile Aslı Hikâyesi" adlı çalışmasında, hikâyenin motiflerini incelerken Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nde de çocuğu olmayan padişah, bir dervişin yardımıyla çocuk sahibi olma ve aşk badesini içme gibi ortak motiflerin bulunduğunu tespit etmiştir. Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin diğer edebi türlere etkilerini incelerken, Râzinihân âşıklıkta babasının vezirleri karşısında imtihan olduktan sonra, vezirlerin Râzinihân'a "Kerem gibi âşık oldu." dediklerini belirtmiştir .

Fikret Türkmen (1995:15-23) "Âşık Garip Hikâyesi" adlı eserinde, halk hikâyeleri hakkında yapılan ilmî çalışmalar arasında Kunoş'un, Otto Spies 'in çalışmalarını ve W. Ruben'in "Râzinihân ile Mâhîfirûze" adlı makalesini göstermiştir.

Doğan Kaya (1993:16) “Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma” adlı eserinde, Râzınıhân ile Mâhıfirûze Hikâyesi’nde nesrin asıl unsur olduğu görüşünü vermiş. Hikâyenin motiflerini tahlil ederken Râzınıhân ile Mâhıfirûze Hikâyesi’yle ilgili olarak Kandehar memleketi, âşıkların birbirine kavuşmalarını engelleyen bir tipin olması ve kahramana bir pirin yardımcı olması gibi ortak özellikler bulmuştur.

Ali Berat Alptekin (1997:286-287) “Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı”, isimli eserinde Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nin özetini vererek ortak motifler konusunda hikâyeye de yer vermiştir.

Ensar Aslan (1990) “Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri” isimli eserinde, hikâyenin motiflere göre incelemesini yaparken Râzınıhân’ın imtihan olurken kıyafet değiştirdiğini, diğer halk hikâyelerinde ise kahramanların gerçek kimlikleriyle rakiplerinin karşısına çıktığını;Yaralı Mahmut Hikâyesi’nde olduğu gibi Râzınıhân ile Mâhıfirûze Hikâyesi’nde de dinî motiflerin yer aldığını ve Kandehar şehrinin Şah İsmail ile Gülizar, Âşık Şenlik’in Sevdekar Şah ile Gülenaz hikâyelerinde de geçtiğini belirtmiştir.

Suat Batur (1998:424) “Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde, halk hikâyelerini konularına göre değerlendirirken Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’ni, kahramanı âşık (saz şairi) olmayan hikâyeler grubunda değerlendirmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde, Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi konusu bakımından aşk hikâyeleri arasında gösterilmiştir. Kahramanın doğumuyla ilgili epizotta cami ve çeşme yaptırılması motifinin yer aldığı belirtilmiştir.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Halk Hikayesi: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, IV,(1986), s.59.

Ali Duymaz (2001:177) “Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” adlı çalışmasında, hikâyenin motif yapısını incelerken mukaddes kitaplar motifini tespit etmiş ve bu motifin Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’nde de yer aldığını belirtmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİNİN VARYANTLARI VE BU VARYANTLARIN YAPI BAKIMINDAN MUKAYESESİ

A. VARYANTLAR HAKKINDA BİLGİLER:

1. RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ'NİN YAZMA METNİ

Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi Milli Kütüphane' de 06 MK Yz. A. 2878/3 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Hikâye, Mecmua-yı Eş'âr adlı eserde 36b- 43a numaralı varaklar arasında yazılıdır. Bu varyantın tarihi hakkında herhangi bir kayda rastlayamadık. Eser, rik'a yazısıyla kaleme alınmıştır. Varyantın yazılı bulunduğu mecmuada şiirler, Ferhad ile Şirin, Mahmut ile Elif, Şah İsmail ile Gülizar, Derdiyok ile Zülfî Siyah hikâyeleri de yer almaktadır.

2. LETAİFİ NASREDDİN HOCA ADLI KİTAPTA BULUNAN RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ

Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi Millî Kütüphane'de EHT 1971 A518 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu metnin kimin tarafından yazıya aktarıldığı belli değildir. Eserin istinsah tarihi 1887'dir. Yine İstanbul'da aynı isimde 1886 tarihli bir taşbaskı eser mevcuttur. Bu hikâye, eserin ilk 32 sayfasında yer almaktadır.

3. RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ'NİN SÜLEYMAN TEVFİK ÖZZEROĞLU'NA AİT LÂTİN HARFLİ BASKISI

1937 tarihinde Matbuat Umum Müdürlüğünün matbuata ve yazarlara gönderdiği tamimle ⁽¹⁾, halk hikâyelerinin yeniden yazılması ile ilgili çalışmalar

⁽¹⁾ Daha fazla bilgi için bakınız: Elçin (1977), s.61-64.

yapılmıştır. Bu çalışmalarda halk hikâyeleri yeniden yazılmış ve hikâyelerin yazma ve taşbaskı nüshalarından çok, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilkeleri göz önüne alınmıştır. Süleyman Tevfik Özzeroğlu'nun hikâye ile ilgili bu çalışması, 1930 yılında yayımlanmıştır. Süleyman Tevfik Özzeroğlu, âdeta 1937 genelgesine hazırlık yapar mâhiyette bazı küçük değişiklikler yapmıştır. "Padişah" kelimesi yerine "vali", "şehzade" kelimesi yerine "beyzade" kullanması buna bir örnektir. Süleyman Tevfik Özzeroğlu, hikâyenin taşbaskı ve yazma varyantlarına sadık kalmıştır. Bu nedenle Süleyman Tevfik Özzeroğlu'nun bu çalışmasını, incelememizde üçüncü varyant olarak kullanmayı uygun gördük.

B. VARYANTLARIN YAPI BAKIMINDAN MUKAYESESİ

Hikâyenin varyantları arasındaki benzerlik ve farklılıklarını göstermek için önce epizotlarına göre inceleyeceğiz. Hikâyenin motiflerini de ayrıca inceleyip diğer halk hikâyeleriyle ortak unsurlarını da tespit etmeye çalışacağız. Râzinihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin varyantlarını sekiz epizotta incelemek mümkündür. Bunları birbirleriyle mukayese etmek ve hikâyenin temel yapısını çıkarmak için aşağıda şöyle bir denemeye girişilmiştir.

Hikâye metinlerini mukayese ederken yazma nüsha (Y) , taşbaskı (T), Süleyman Tevfik Özzeroğlu'nun metni ise (Ö)harfleri ile ifade edilmiştir.

1. *Kahramanın Ailesi* : Elimizde bulunan (Y) ve (T) varyantlarında Râzinihân'ın babası Kande har padişahıdır. (Ö) varyantında ise Kande har şehrinin valisidir. Varyantların tamamında bu padişahın ismi Şevket Nüma'dır. Bu adaletli ve zengin padişahın çocuğu yoktur. Bu yüzden gece gündüz kederlidir. Ölümünden sonra tahta kimin geçeceği konusunda endişelidir.
2. *Kahramanın Doğumu* : Elimizde bulunan üç varyantta da Râzinihân'ın babası kendisi gibi çocuğu olmayan vezirini yanına alarak tebdil- i kıyafet gurbete çıkar. Karşlarına bir derviş çıkar ve onları tanır . Bunun üzerine padişah derviş sarayına getirir. Padişah bir gece rüyasında derviş görür.

Derviş kendisine çocuğu olmasını istiyorsa, cami ve çeşme yaptırması gerektiğini söyler. Bunun üzerine padişah rüyayı dervişe yorumlatır. Derviş de aynı yorumu yapınca hemen cami ve çeşme yapımına başlar. Aradan çok vakit geçmeden padişahın bir oğlu olur. Muradına eren padişah çeşitli eğlencelerle bunu kutlar.

3. *Kahramanın Yetiştirilmesi* : Elimizde bulunan üç varyantta, muradına eren padişahın çocuğuna ad koyulması motifi karşımıza çıkmaktadır, kahramana ad veren kişi ise derviştir. (Y) ve (T) varyantlarında padişah, kahramanın doğumuna vesile olan derviş, oğluna adını koyması için yanına çağırır. Derviş, kahramana “Râzinihân” adını verdikten sonra sırlara karışır. (Ö) varyantında ise derviş, kahraman doğduktan sonra ortadan kaybolmakta ve kahramana ad verileceği zaman ortaya çıkıp yeniden sırlara karışmaktadır. Bundan sonra her üç varyantta da kahramanın yetiştirilmesi için bir hoca bulunup iyi bir eğitim alması sağlanır. Râzinihân, iyi bir eğitim alır. Kur’an’ı hatmeder. Derslerinde de çok başarılıdır. Kahramanımızın yetiştirilmesiyle ilgili bilgi , (Ö) varyantında daha ayrıntılı verilmiştir.

4. *Kahramanın Âşık Olması*: Râzinihân bir cuma gecesi Yasin-i Şerif okuduktan sonra uykuya dalar, rüyasında bir derviş görür. Derviş Râzinihân’a bir kız kısmetinin olduğunu söyler, ortadan kaybolur. Râzinihân rüyasında gördüklerini hocasına anlatır. Ancak hocası ona, yaşının kız almak için küçük olduğunu ve onun derslerine bakması gerektiğini söyler. Râzinihân ertesi gece aynı derviş rüyasında bir daha görür. Derviş ona Hint padişahının kızı Mâhıfirûze’yi gösterir. Aşk badesini onlara içirir. Râzinihân’a kızın kim olduğunu söyler. Bu durum üç varyantımızda da aynıdır. Ancak bir cuma gecesinde Yasin-i Şerif okumasıyla ilgili bölüm, (T) varyantında geçmemektedir. Sadece “Bir gece habe varmıştı.” ifadesi yer almaktadır. Bu epizotta Râzinihân aşk ateşiyle yanmaya başlar. Râzinihân aşkın etkisiyle önceleri ah çekecek, sonra saraya getirdikleri âşıklar gibi saz çalıp türkü söylemeye başlayacaktır. Bu arada Mâhıfirûze de saz çalıp türkü söylemektedir.

5. *Kahramanın Gurbete Çıkması* : Varyantların hepsinde Râzinihân’ın âşık olması, önce annesinin sonra babasının dikkatini çeker. Padişah meclisiyle

beraber bu duruma bir çare arar. Vezirlerinden biri Râzinihân'ı dinlemeyi teklif eder. Râzinihân da durumunu şiirlerle anlatır. Meclis, Râzinihân'ın şiirlerine hayran olur ve “Şehzademiz, Kerem 'in Aslı 'ya âşık olduğu gibi âşık olmuş” der. Padişah oğlunun bu durumunu anlar ve kızı babasından bir mektupla ister. Ancak Hint padişahı, bu mektuba “Oğlunuzu bu tarafa gönderirseniz bu iş olur, yoksa başka türlü olmaz.” cevabını verir. Bunun üzerine Kandehar padişahı, savaş ilan etmek ister. Buna Râzinihân engel olur. Râzinihân aşkından dayanamayıp kıza mektup gönderir. Kızın sizi “Bu tarafa bekliyorum.” sözleriyle babasından bu maksatla izin ister. Ancak babası izin vermez. Râzinihân umutsuz bir biçimde derdini sazıyla anlatır. Ancak babası bu konuda çok kararlıdır.

Varyantların hepsinde, sevgilisinin yanına gitmek isteyen Râzinihân'ın imdadına Hızır yetişir. Padişahın rüyasına Hızır girer. Oğluna kızın yanına gitmesi için izin vermesini, yoksa onu kaybedeceğini söyler. Padişah bunun üzerine oğluna izin verir. Sarayda büyük bir yas başlar. Râzinihân şiirlerle anne ve babasını teselli etmeye çalışır. Babasının izniyle yanına birkaç adam alarak gurbete çıkan Râzinihân , önce Muş'tan Hasan Kalesi'ne uğrayacak ve ardından Bağdat'a gidecektir. Gittiği yerlerde kahvelere uğrayan Râzinihân, burada imtihan olacak ve âşıklığını kanıtlayacaktır. (Ö) varyantında Hasan Kalesi'nin adı “Ahsen Kalesi” olarak geçmektedir.

6. *Sevgililerin İlk Karşılaşmaları ve Cezalandırılmaları* : Her üç varyantta uzun bir yolculuktan sonra Râzinihân, Hindistan'a ulaşır, yaşlı bir kadın aracılığıyla Mâhıfirûze'ye mektup gönderir. Mâhıfirûze de Râzinihân'ın babasına bir şiir yazıp vermesini, bu yolla görüşebileceklerini cevap olarak yazar. Râzinihân, Mâhıfirûze'nin dediklerini yapar. Hint padişahına bir methiye yazar ve cuma selâmlığından sonra padişaha takdim eder. Padişah şiiri çok beğenir ve Râzinihân'ı saraya davet eder. Saraya gelen Râzinihân padişahın isteğiyle iki türkü daha söyler. Şiirleri çok beğenen padişah Râzinihân'ı has şairi yapar. Bunları kasr ardından dinleyen Mâhıfirûze, babasına bu şairi dinlemek için ricada bulunur. Râzinihân hareme gider ve bir türkü söylemeye başlar. Perde altından Râzinihân'ın şiirlerini dinleyen

Mâhîfirûze daha fazla dayanamaz ve perdenin altından çıkar. Böylece iki âşık karşılaşır ve birbirlerini görünce heyecandan düşüp bayılır. Bu durumu gören bir hizmetkâr, padişaha haber verir. İki sevgili kavuşmadan ayrılır. Padişah Râzînihân'ı öldürtmek ister. Mâhîfirûze buna engel olur ve Râzînihân'ı zindana atarlar. (T) ve (Y) varyantlarında Hint padişahı; Râzînihân'ı yedi sene zindana atmalarını isterken, (Ö) varyantında padişah belli bir süre belirtmeden Râzînihân'ın zindana atılmasını ister.

7. *Sevgililerin İkinci Defa Kavuşmaları* : Hikâyenin üç varyantında da Râzînihân'ın zindana atılmasıyla Mâhîfirûze babasına yalvarır. Ancak babasını ikna edemez. O da bir gece yarısı kıyafet değiştirerek zindana gider ve Râzînihân'a kavuşur. İki âşık kaderlerine ağlarken Hızır gelir ve onları zindandan kurtarır.

8. *Memlekete Dönüş ve Düğün* : Varyantların hepsinde Hızır, sevgilileri Horasan'a götürür ve ortadan kaybolur. Râzînihân, Mâhîfirûze ile saraya gelir ve kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenirler.

İKİNCİ BÖLÜM

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKAYESİ'NDEKİ ŞİİRLER

Halk hikâyelerinin içerisinde yer alan şiirler, olayın cereyanı esnasında kahramanın dille değil de telle derdini anlatmayı tercih ettiği zamanlar karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerin sahip olduğu lirizm göz önünde tutularak onların da ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Biz bu sebeple hikâyenin epizotlarına göre inceleme sıramızı esas alarak Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin şiirlerini aşağıdaki şekilde inceledik.

1. *Râzinihân'ın Ailesi*
2. *Kahramanın Doğumu*
3. *Kahramanın Yetiştmesi*

epizotların mukayesesinde görüldüğü gibi her üç epizotta kahramanın memleketi, ailesi, doğumu ve yetiştmesiyle ilgili olarak ortak ve farklı yönler ele alınmıştı. Kahraman, henüz âşık olmadığı için bu epizotlarda şiir söylememektedir.

4. *Kahramanın Âşık Olması:* Rüyasında Mâhîfirûze'ye âşık olan Râzinihân, saraya getirdikleri âşıkları dinlerken saz çalmaya ve türkü söylemeye başlar. Râzinihân'ın bu ilk şiiri, bütün varyantlarda karşımıza çıkıyor. Dört dörtlükten oluşan bu şiir, (T) varyantında bozulmuş durumdadır. Mısralar yarım kalmış ve birinci dörtlüğün son mısraı yoktur. Bu şiir 6+5=11'li hece ölçüsüne sahiptir ve kafiye düzeni abab cccb dddb eeeb şeklindedir. Ayrıca (Y) varyantında son dörtlüğün son mısraı "Râzinihân gidüb cananın arar" ifadesi yer alırken, (Ö) varyantında "Râzinihân bu ellerden nihayet kaçır" mısraı yer almaktadır. (Y) ve (T), (Ö) varyantlarındaki bu şiirin durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Beyt-i Şehzade Râzinihândır:

Şehzade Râzinihân

<u>Ah idüb âşıklar ta ki derdinden</u>	↔	<u>Ah ider âşıklar derdinden</u>	↔	<u>Ah eder âşıklar firkat derdinden</u>
<u>Bilmezler âşkın kalinde ne var</u>	↔	<u>Bilmezler âşkların kalinde ne var</u>	↔	<u>Kimse bilmez âşkın kalinde ne var</u>
<u>Kanlı yaşlar döker çeşm-i tîrinden</u>	↔	<u>Kanlı yaşlar döker leyl ü nehar</u>	↔	<u>Kanlı yaşlar döker çeşmi terinden</u>
<u>Cemal-i yâr için leyl ü nehar</u>	↔		↔	<u>Vuslat-ı yâr için leylle nehar</u>
<u>Mahabbet şem'ine yanar pervane</u>	↔	<u>Mahabbet şem'ine yanar pervane</u>	↔	<u>Muhabbet şem'ine yanar pervane</u>
<u>Raksı haram olur söz hicrane</u>	↔	<u>Haram olsun bu virane</u>	↔	<u>Zevk haram olur suz u hicrane</u>
<u>Bülbül feryad ider gül-i handane</u>	↔	<u>Bülbül feryad gül handane</u>	↔	<u>Bülbül feryat eder gül ü handana</u>
<u>Bu hâle kesbiden anı gülizar</u>	↔	<u>Kesbiden gülizar</u>	↔	<u>Beni bu hâle düşeden şevk gülizar</u>
<u>Sevda didikleri geldi başıma</u>	↔	<u>Sevda geldi başıma</u>	↔	<u>Sevda dedikleri geldi başıma</u>
<u>Terahhum itmedi genc yaşıma</u>	↔	<u>Terahhum itmedi genc yaşıma</u>	↔	<u>Terahhum etmedi bu genç yaşıma</u>
<u>Bir yâr için bakın şol savaşıma</u>	↔	<u>Bir yâr için ol savaşıma</u>	↔	<u>Bir yâr için bakın şu savaşıma</u>
<u>Tifl iken ben oldum çar hem naçar</u>	↔	<u>Tifl iken naçar</u>	↔	<u>Tifl iken oldum ben çar u naçar</u>
<u>Haber virin ol şah babama</u>	↔	<u>Haber virün babama</u>	↔	<u>Haber verin gidin benim babama</u>
<u>Abdal olub girem gayrı ihrama</u>	↔	<u>Girem ihrama</u>	↔	<u>Ağlamanın söyleyin müşfik anama</u>
<u>Benden selâm olsun serv-i hırama</u>	↔	<u>Selâm olsun hırama</u>	↔	<u>Benden selâm söyleyin serv-i hırama</u>
<u>Râzinihân gidüb cananın arar</u>	↔	<u>Râzinihân canın arar</u>	↔	<u>Razı Nihan bu ellerden nihayet kaçar</u>
(Y)		(T)		(Ö)

Sarayda Râzinihân'ın saz çalıp türkü söylediği duyulur ve annesine haber verilir. Bu durum üzerine valide sultan oğlunu yanına çağırır. Derdinin ne olduğunu sorar. Râzinihân derdini telle anlatmak ister. Bu şiir de dört dörtlükten oluşmaktadır. Bütün varyantlarda yer alan bu şiir , 6+5= 11'li hece ölçüsüne ve abab cccb dddb eeeb kafiye düzenine sahiptir. Yalnız (Ö) varyantında bu şiirin ilk dörtlüğünün ilk mısraı 7+5=12'lidir. Yine Râzinihân'ın, derdini annesine daha açık anlatmak için söylediği üçüncü şiiri dört dörtlükten oluşuyor ve bütün varyantlarda bu şiir aynıdır. Yine 6+5=11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Yalnız (Ö) varyantında ilk dörtlüğün ilk mısraı 7+5=12'lidir. (Y) varyantında ise ikinci dörtlüğün son mısraı 7+6=13'lüdür. Şiirin kafiye düzeni abab cccb ... şeklindedir.

Daha sonra gittiği Ruşen yaylası için dört dörtlükten oluşan bir şiir söyler ve söylediği bu şiirin (Ö) varyantının ilk dörtlüğünün ikinci ve üçüncü mısraları farklıdır. (Ö) varyantındaki bu mısralar "Toplanmış güzel kızlar teperler hora/ Hatırıma getirip güzel yârimi" şeklinde geçerken (T) ve (Y) varyantlarında "İçinde yok Mâhfırûze-yi ra'nâ/ Kol kol olmuş kızlar hıram iderler." mısraları yer almaktadır. Şiirin genelinde ise 6+5=11'li hece ölçüsü kullanılmışken (Ö) varyantında yine ilk dörtlüğünün ilk mısraı 7+5=12'li olduğu görülmektedir. Kafiye düzeni (Y) ve (T) varyantlarında aabb cccb dddb eeeb iken, (Ö) varyantında aabc dddc eeec fffc'dir. Yine bahçede gördüğü yaşlı bir kadına dört dörtlükten oluşan bir şiir söyler, söylediği bu şiirin ilk dörtlüğünün bazı mısralarında hece ölçüsü değişmektedir. Örneğin (Ö) ve (T) varyantlarında ilk dörtlüğün ilk mısraı 10'lu iken, (Y) varyantında 15'lidir. Şiirin geri kalanında 6+5=11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Kafiye düzeni ise bütün varyantlarda abab cccb dddb eeeb şeklindedir. Bu şiir (T) varyantında düzensiz bir şekilde yer almaktadır. (T) varyantındaki bu şiir aşağıda verilmiştir.

Şehzade :

Bir güzel gördüm üç otuzunda
Yüzine bakanın işi rast gitmez
Arzum anın hu yüzünde
Görenler matim artar yas gitmez

Eğri hotoz yapmış sallanur başı
 Gitmiş kuşu sallanur dişi
 Burun üzre kaldırmış kaşı
 Cenazesine kimseler gitmez

Neler var Hakkın gazab-ı sıfatı
 Gün-i veche muradı
 Vücunda olan ab u hayatı
 Fütur hayalinden gitmez

Râzinihân dir dime validendir bu
 Bir büyük bağçeye itmeli kaygu
 Arkası davlunmaz önidir boru
 Karnında şeytan-ı hannas gitmez

(T)

Râzinihân yaylada Mâhıfirûze' ye benzettiği bir güzele dört dörtlükten oluşan bir şiir daha söyler, bu şiir üç varyantta da karşımıza çıkıyor. Ancak bu şiirin; ilk dörtlüğün (Ö) ve (T) varyantlarında birinci mısraı 10'lu , ikinci mısraı ise 7'lidir ve şiirde hakim hece ölçüsü 4+4=8'dir. abab cccb dddb ... kafiye düzenine sahiptir. Ayrıca (T) varyantında bu şiirin son dörtlüğünün ikinci ve üçüncü mısraları yoktur. Bu şiirin (T) varyantındaki ilk dörtlüğünün (Y) ve (Ö) varyantlarına göre durumu aşağıda verilmiştir.

Şehzade:	Beyt-i Şehzade:
<u>Cemalin cemale benzer imiş</u>	<u>Cemalin cemale benzer imiş</u> ↔ <u>Hüsnün cemale benzermiş</u>
<u>Cemalin elhak güzel</u>	<u>Kaşın hilâle benzer imiş</u> ↔ <u>Kaşın hilâle benzermiş</u>
<u>Kaşın hilâle benzermiş</u>	<u>Cemalin vedduha güzel</u> ↔ <u>Boyun nihale benzermiş</u>
<u>Nevmâh-ı ziya güzel</u>	<u>Nevmâh-ı ziya güzel</u> ↔ <u>Yüzün nev-mâhveş ziya güzel</u>
(T)	(Y) (Ö)

Bu epizottaki şiirlerin genel özelliği dört dörtlükten oluşması, $6+5=11$ 'li hece ölçüsüne ve abab cccb dddb eeeb kafiye düzenine sahip olmasıdır.

4. *Kahramanın Gurbete Çıkması* : Hikâyenin üç varyantında da Râzinihân, babasına ve meclise âşıklığını kanıtlamak için şiirler söyler. Bu şiirler birbirine çok benzemekle beraber, (T) varyantında bazı kelime farklılıkları bulunmaktadır. Mecliste söylediği ilk şiiri, dört dörtlükten oluşmaktadır ve abab cccb ... kafiye düzenine sahiptir. (Ö) varyantında bu şiirin ilk dörtlüğünün üçüncü mısraı 13'lüdür. Şiirin hece ölçüsü bütün varyantlarda $6+5=11$ 'dir. Yine (Ö) varyantında bu şiirin son dörtlüğünün son mısraında "Âşıkla maşukun pazarıdır bu." ifadesi yer alırken, (T) ve (Y) varyantlarında bu mısra "Vuslat-ı vakit kavl yazarıdır bu" şeklinde geçmektedir. Meclisin ısrarıyla söylediği dört dörtlükten oluşan ikinci şiir, bütün varyantlarda yer almakla beraber, (T) varyantında ikinci dörtlüğün üçüncü ve dördüncü mısraları yoktur. Yine bu dörtlüğün birinci mısraı eksik, ikinci mısraı da 12'lidir. Ancak şiirin geneli $6+5=11$ 'li hece ölçüsü ile söylenmiştir. Kafiye düzeni ise abab cccb dddb eeeb'dir.

Bu epizotta bir Arap şairin, Mâhıfirûze Sultan'ın babası için söylediği bir şiiri yer almaktadır. Bu şiir beş beyitten oluşmakta ve Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün aruz ölçüsüyle yazıldığı dikkati çekmektedir. Hikâyedeki aruz ölçüsüyle söylenmiş şiirlerden ilkidir. Bu şiirin yine (Ö) varyantında farklı olduğu görülmektedir. Bir diğer şiir ise Mâhıfirûze'nin bu şiire yaptığı naziredir. (T) varyantında nazire eksik bir şekilde karşımıza çıkarken (Ö) varyantında ise, beyitlerden oluşan başka bir şiir karşımıza çıkıyor. Bu şiir, Mâhıfirûze'nin babasını methetmektedir ve aruz ölçüsüyle söylenmiştir. (T) ve (Y) varyantlarındaki bu şiir Mâhıfirûze'nin âşıklık yeteneğini anlatmaktadır. Üç dörtlükten oluşan bu şiir, $6+5=11$ 'li hece ölçüsüne ve abab cccb dddb kafiye düzenine sahiptir. (T) varyantında bu şiir, hece ile yazılmış olup şiirin bazı mısraları hece bakımından eksiktir. (Y) ve (Ö) varyantındaki bu şiir aşağıda verilmiştir.

Beyt-i Mâhfirûze:

İsm-i celâl okur dilim ezberden
Feyha tayyib-i tayyibât okur
Bu aşkın kitabı ilm-i defterden
Musahib hüsnünde risalet okur

Bu aşkın hâlidür inceden ince
Okur gönlümüz kim Kur'an'ı hıce
Erenler bâbına varub girince
Sühan men yecî mürselat okur

Eğer varsa gelsün âşık olanlar
Benim ile davaya dursun duranlar
Mâhfirûze gelüb bunda bulanlar
Davaya murad ider kâinat okur

(Y)

Babam Hindin hükümdarı ki kani lütf u ihsandır
Kapumuz memlekette mülteca-yı ehl-i irfandır

Kerem cud ü saha hep cümlesi mevrus ü ecdadı
Cihan icre misali olmayan bir zat-ı zîşandır

Gelen bir kimse dönmez asitanından onun mahrum
Yedi feyyazı lütf u gıpta bahş-i ebr-i nisandır

Alır bay ü gedalar hissesin derya-yı cüdundan
Ki güya Bârîgâhı pek büyük bir bahr-i ummandır

Erişsin elverir dergâhına avaz-i istimdat
O ande müstemendin kalbi mesrur ruy u handandır

(Ö)

Râzinihân sevgilisine kavuşmak için bir mektup yazar. Karşılıklı yazılan mektuplarda yer alan şiirler, kahramanların birbirlerine olan sevgilerini ve hasretlerini anlatır. Râzinihân'ın Mâhıfirûze'ye yazdığı şiir, (T) ve (Y) varyantında dört dörtlükten oluşurken (Ö) varyantında beş dörtlükten oluşmaktadır. (Y) ve (T) varyantlarında kafiye düzeni abab cccb... , (Ö) varyantında aaba ccca...'dır. Hece ölçüsü bütün varyantlarda 6+5=11'dir. Yine (Ö) varyantında bu şiirin son üç dörtlüğü diğer varyantlardan farklıdır. Aşağıda (Ö) varyantında farklı olan bu üç dörtlük verilmiştir.

Layık mı kalsın cevapsız aşkım
 Senin için efendim ah u feryadım
 Sana vasıl olmak benim muradım
 Derdimin tabib-i lokmana arz et

Babam yazmıştı babana mektup
 Bu mektupta sendin yegâne matlup
 Cevabında etti bizleri mahcup
 Ey name derdimi canana arz et

Lütfeyle bir cevap beni sevindir
 Emrile ferman artık senindir
 Sana Razı Nihan'ın aşkı derindir
 Bu ahvali bir bir babana arz et

(Ö)

Mâhıfirûze'nin cevap olarak yazdığı mektuptaki şiir, (Y) ve (Ö) varyantında dört dörtlükten oluşurken (T) varyantında üç dörtlükten oluşuyor. abab cccb dddb şeklinde kafiye düzenine sahip olan bu şiirde 6+5=11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. (T) varyantındaki son dörtlüğün diğer varyantlara göre durumu aşağıda verilmiştir.

İzan

<u>Bülbül gibi düşdüm hâr u hevese</u>	↔	<u>Bülbül gibi düşdüm hâr u hevese</u>	↔	<u>Bülbül gibi düştüm hâr-i hevese</u>
<u>Uçmadan girmişim ben bu kafese</u>	↔	<u>Uçmadan girmişim ben bu kafese</u>	↔	<u>Uçmadan girmişim ben bu kafese</u>
<u>Eğer gelürsen sen bizim diyare</u>		<u>Senden bir haber yok aldı vesvese</u>	↔	<u>Senden bir haber yok aldı vesvese</u>
<u>Ben kadim turmuşam vaad u ikrare</u>		<u>Kerem senden lütuf ihsan gözlerim</u>	↔	<u>Kerem senden lütf u ihsan gözlerim</u>
(T)				
	↗	<u>Eğer ki gelürsen sen bu diyare</u>	↔	<u>Eğer ki gelürsen sen bu diyara</u>
	↘	<u>Ben kadim turmuşam vaad u ikrare</u>	↔	<u>Ben kadim durmuşum vad-i ikrara</u>
		<u>Mâhîfirûze'ye bu iftihare</u>	↔	<u>Mâhî Firuze söyle şimdi dildara</u>
		<u>Gelecek yolların her yanı gözler</u>	↔	<u>Gelecek yolların her an gözlerim</u>
		(Y)		(Ö)

Yine bu şiirin (Ö) varyantındaki ikinci dördlüğünün mısralarının yeri diğer varyantlara göre farklıdır. (T) varyantında bu şiirin ikinci dördlüğünün son mısraı eksiktir. (Y) varyantında bu mısra "Bu kabille kaşı keman gözler" olarak geçerken, (Ö) varyantında "Ağlamaktan görmez oldu gözlerim" şeklinde geçmektedir. Varyantlardaki ikinci dördlüğün bu durumunu aşağıdaki tabloyla göstereceğiz.

<u>Gice gündüz bakub yolun beklerim</u>	↔	<u>Gice gündüz bakub yolun gözlerim</u>	↔	<u>Namem içindedir doğru sözlerim</u>
<u>Namem içindedür tahkik sözlerim</u>	↔	<u>Name içindedir tahkik sözlerim</u>	↔	<u>Cemal-i pakini görmek isterim</u>
<u>Cemal-i pakini görmek arzularım</u>	↔	<u>Cemal-i pakini görmek özlerim</u>	↔	<u>Nice gündür bakub yolun gözlerim</u>
(T)		<u>Bu kabille kaşı keman gözler</u>		<u>Ağlamaktan görmez oldu gözlerim</u>
		(Y)		(Ö)

Bu epizotta Râzinihân, sevgilisinden aldığı cevap üzerine gurbete gitmek için babasından izin isteyecektir. Bu amaçla söylenen şiirin, üçüncü dördlüğünün üçüncü mısraı (Y) varyantında eksiktir. Diğer özellikleri bütün varyantlarda aynı olan bu şiir, 6+5=11'li hece ölçüsüyle söylenen bu şiir dört dördlükten oluşmaktadır. abab cccb... kafiye düzenine sahiptir.

Babasını razı edemeyen Râzinihân, annesine bir şiir söyler. Bu şiir de bütün varyantlarda aynıdır. Üç dördlükten oluşan bu şiir 6+5=11'li hece ölçüsü ve abab cccb... kafiye düzeni ile söylenmiştir.

Bu epizotun devamında Râzinihân, annesinin haremdeki vaveylâsını ıştır. Padişah, valide sultana oğluna gurbete gitmesi için izin vereceğini söylemiş ve rüyasını anlatmıştır. Yine duygularını telle anlatan âşık, anne ve babasına ağlamalarının sebebini şiirlerle sormaktadır. Bu konuyla ilgili şiirlerden biri sadece (Ö) varyantında geçiyor, diğer varyantlarda bu şiire rastlayamıyoruz. Bu şiiri aşağıda veriyoruz.

Ey muhterem babam, muhterem anam

Ne için ağlayub efgan edersiz

Feryad-ı zarınla benim gönlümü

Ne için yaralar giryan edersiz

Söyleyin sebebini bu ah u zarın

Hamdolsun emindir halkı diyarın

Bir korkulu işimi var bizlere yarın

Ey muhterem baba, muhterem ana

Babasının izin verdiğini öğrenen Râzinihân saziyla onları teselli eder. 6+5=11'li hece ölçüsü ile söylenmiş bu şiir, (Y) ve (T) varyantlarında dört dörtlükten oluşuyor. Bu şiirin ilk iki dörtlüğünün son mısraları eksiktir. Bu şiir (Ö) varyantında beş dörtlükten oluşmaktadır. Yine bu varyantta ilk dörtlüğün ikinci, üçüncü ve dördüncü mısraları değişiktir. Bu şiirin varyantlara göre durumu, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

<i>Beyt-i Şehzade:</i>	<i>Beyt-i Şehzade:</i>	
<u>Ağlayubda olma taciz gözünden</u>	<u>Ağlayubda olmayın taciz gözünden</u>	<u>Ağlayup inleyüp nalan olmayın</u>
<u>Bir gün olur hasret gelür kavuşur</u>	<u>Gün olur ki hasret gelüb kavuşur</u>	<u>Benim için merakla gama dalmayın</u>
<u>Gözlerinizden dökersiniz kan ile yaş</u>	<u>Gözlerinizden dökersiz kan ile seli</u>	<u>Kayguda tasada sakın kalmayın</u>
		<u>İnsan olan insana elbet kavuşur</u>
<u>Merd olan gezmeli gurbet illeri</u>	<u>Merd olan gezmeli gurbet illeri</u>	<u>Mert olan gezmeli gurbet elleri</u>
<u>Açılır ol nazik gonca gülleri</u>	<u>Açılır ol yârin gonca gülleri</u>	<u>Aşmalı dağları geçüp belleri</u>
<u>Bülbül gibi elbet güle gelür kavuşur</u>	<u>Bülbül gibi güle elbet kavuşur</u>	<u>Açılır o nazik gonca gülleri</u>
		<u>Şeyda bülbül gülüne elbet kavuşur</u>
<u>Niçün ağlarsınız nedir muradın</u>	<u>Ya niçün ağlarsız nedir maksud-ı meram</u>	<u>Nedir ağlamaktan maksad u meram</u>
<u>Zâr idüb ağlama ey canım anam</u>	<u>Zâr idüb ağlamağa ey canım anam</u>	<u>Ağlayup yaş dökme ey canım anam</u>
<u>Çok turmam gelürem ey şah babam</u>	<u>Çok turmam gelürüm iy şah babam</u>	<u>Çok durmam gelirim devletli babam</u>
<u>Bu va'de-yi vuslat gelür kavuşur</u>	<u>Bu va'de-yi vuslat gelür kavuşur</u>	<u>Evlât babasına elbet kavuşur</u>
<u>Ah idüb ağlar bu Râznihân</u>	<u>Ah idüb de ağlar bu Râznihân</u>	<u>Ah edip ağlıyor bu Razi Nihan Yârabbi</u>
<u>Yârab sen eyle derdime derman</u>	<u>Yârab sen eyle derdime derman</u>	<u>Yârabbi sen eyle derdime derman</u>
<u>Bekler gelsün deyü ol ebr-i keman</u>	<u>Bekler gelsün deyü ol ebru keman</u>	<u>Bekler gelsün diye ol ebru keman</u>
<u>Bu aşk-ı mâhabbet gelür kavuşur</u>	<u>Bu aşk-ı muhabbet gelür kavuşur</u>	<u>Âşık maşukuna elbet kavuşur</u>
(T)	(Y)	
		<u>Gönül ister yâre hemen varayım</u>
		<u>Arayup diyarını hemen bulayım</u>
		<u>Kollarım arasında belin sarayım</u>
		<u>Yâr yâra bir gün elbet kavuşur</u>
		(Ö)

Râznihân, anne ve babasının iznini artık almıştır; onların gönüllerini almak ve vedalaşmak için bir şiir söyler. Bu şiir bütün varyantlarda bazı kelime farklılıklarıyla karşımıza çıkıyor. Şiir dört dördlükten oluşuyor, 6+5=11'li hece ölçüsüne ve abcb dddb ... kafiye düzenine sahiptir. Yanına birkaç refik alan Râznihân önce Hasan Kalesi'ne uğrar. Uğradığı bu yerde bir kahveye konuk olur. Kahvedekilerin ricasıyla Hasan Kalesi'ni öven, üç dördlükten oluşan bir şiir söyler. Bu şiir (T) varyantta düzensiz bir ölçü ile karşımıza çıkarken, diğer varyantlarda 6+5=11'li hece ölçüsü ve abcb dddb.... kafiye düzenine sahiptir. Yine bu şiirin (Ö) varyantında birinci dördlüğünün ikinci ve dördüncü mısraları farklıdır.

Aşığın bir sonraki uğradığı yer Bağdat'tır. (Ö) varyantında dört dörtlükten oluşan bu şiir Bağdat'ı övmektedir. Diğer varyantlarda bu şiir üç dörtlükten oluşmaktadır. Yine (T) varyantında bu şiir hece ölçüsü bakımından eksiktir. (Y) varyantında 6+5=11'li hece ölçüsüne ve abab bbbb cccb kafiye düzenine sahiptir. (Ö) varyantında da birinci ve ikinci dörtlüğün bazı mısraları farklıdır. (T) ve (Y) varyantlarındaki son dörtlüğün (Ö) varyantına göre durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir.

<u>Elaman Yârab münacat yeri</u>	↔	<u>Elaman Yârab münacat yeri</u>	↗	<u>Toprağı altın suyu da kevser</u>
<u>Eyledim dillerde hatm-i ezberi</u>	↔	<u>Eyledim dillerde hatm-i ezberi</u>	↘	<u>Dağları taşları misal-i cevher</u>
<u>Râzinihân görün oldı serseri</u>	↔	<u>Râzinihân görün oldı serseri</u>	↘	<u>Keramet doludur burada her yer</u>
<u>Hakkın ol ravza-yı selâmı bundadır</u>	↔	<u>Hakkın ol ravza-yı selâmı bundadır</u>	↘	<u>Güzeller serverinin hemnamı bunda</u>
(T)		(Y)		
			↘	<u>Yârab ne güzel münacat yeri</u>
			↘	<u>Burada okurlar ilm-i ezberi</u>
			↘	<u>Razı Nihan'ı sanman öyle serseri</u>
			↘	<u>Okunur Allah'ın kelâmı bunda</u>
				(Ö)

Râzinihân kahvede şiirlerini söylerken onu dinleyen Âşık Mes'ud, kendisiyle imtihan olmak ister. Bunun üzerine Râzinihân'a bazı dörtlükler söyler ve Râzinihân da cevaplarını verir. Bu karşılaşma (Ö) varyantında yoktur. Karşılaşma sırasında Âşık Mes'ud, Râzinihân'ın sorduğu dörtlüklere cevap bulamaz. Kahvedekiler, Râzinihân'ı "Âşık Ömer dahi gelse, bu sorulara cevap bulamaz." diye takdir ederler. Bu karşılaşma aşağıda verilmiştir.

Aldı Âşık Mes'ud

Destur-ı mükerrerem aldın mı pirden

Bu meclis erbab-ı divan yeridir

Buyursın geçenler canla serden

Mağrur ider seni meydan yeridir

Aldı Şehzade

Bir elif noktasın ezber ittin mi

Hatm-i dil kitab-ı Kur'an'da mısın

İrenlerden tac u libas giydin mi

Yoksa başı kabak üryanda mısın

Aldı Âşık Mes'ud

Cesaretin nedir eyle ey dilldare
Matlub u hünersin bari maşallah
Âşıklarda rıza fî-sebilallah
Bâb-ı teslim emr-i ferman yeridir

Aldı Şehzade

Bizde temekkündür bâb-ı aş-ullah
Kalbimde muhkemdür feyz-i feyzullah
Eğer tutdun ise rest-i yedullah
Yoksa zahid suret -hayranda mısın

Aldı Âşık Mes'ud

Buna Bağdad dirler bu yer acayib
Çok şairi vardır ilminde galib
Aklına bir kerre ola gör sahib
Neler var ki sahib-i irfan yeridir

Aldı Şehzade

Ben müfti değilim hakim-i naib
Pirime ben ezel olmuşum talib
Şerhiylesün sözüm üç beş yüz kâtib
Seni cehl-i natık o yanda mısın

Aldı Âşık Mes'ud

Kanden gelüb kande gidersin evlâd
İyi kıyafetin gösterir beğzad
Dolu içmiş gibi idersin inad
Fariğ ol inaddan bürhan yeridir

Aldı Şehzade

Horasan'dan çıkdım bad-ı ol yadat
Aşkla saht oldum her yanımla berbad
İçdiğim toludur görmedim üstad
Berat-ı Huda-yı Sübhan'da mısın

Râzinihân'ın karşılaşmada Âşık Mes'ud'a sorduğu muamma:

Aldı Şehzade

Ol feyyaz-ı mutlak sure-yi Kur'an
Kangı gün yazılıb şol yire indi
Ne gün ne sa'atde Cibril'e Sübhan
Kangı mihrab üzre minbere indi.

Âşık Mes'ud cevap bulamayınca Râzınıhân'ın verdiği cevap:

Ol vakit kim idi Sultan-ı Kevneyn
Kim idi masumlar kurretü'l- ayneyn
Kim idi zi'n-nureyin Şah Hüseyin
Kangı gün Ali nur pervere indi

Kangı gün eyledi teşrif-i cihan
Ne işaret eyledi burc u asuman
Süvar-ı düldüle kangı gün merdan
Kangı sa'at Feth-i Hayber'e indi.

Râzınıhân bir periye maildir
Virmişdir kendini akli zaildir
Vedduha suresin kime nazildir

Ol kankı hayrdır ki mahşere indi (Y)

6. *Sevgililerin İlk Karşılaşmaları ve Cezalandırılmaları* : Uzun bir yolculuktan sonra Râzınıhân Hindistan'a ulaşır. Râzınıhân, sevgilisine hemen bir mektup yazar ve Hindistan'da olduğunu haber verir. Mektup yaşlı bir kadın aracılığıyla Mâhıfırûze'ye ulaşır. Mâhıfırûze de Râzınıhân'a babasına bir şiir yazmasını ve bu yolla görüşebileceklerini cevap olarak yazar. Râzınıhân da hemen bir methiye yazar. Bu methiye yedi beyittir. Aruzun Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün kalıbıyla yazılan bu şiir (Ö) varyantında yoktur. Bu şiir, aşağıda yer almaktadır.

Ey mübarek devlet-i kâr-ı kadim-i padişah
Merhametkanî mukaddem kalb-i rahm-i padişah

Sensin ol dar iy devlet sensin ol zat-ı kerem
Sendedür cümle fazilet iy kerim-i padişah

Arz idüb ol hâk-i payın görmeğe âşık kulun
Âşık-ı sadıklarınız nedim-i padişah

Şöhret-i şanın senin âlemi tutdı şeha
İy saadet sahibi tab-ı hilmi padişah

Sayebansın cümleye iy arif-i nimetveli
Daver-i devran İskender-i selimi padişah

Dest-i hükminde kovdın Bârîgâh-ı mucizatındur senin
Çün yetişmiş evliyalarından azimi padişah

Ben fakirin düşdüm ülkende nidem imam benim
Gör gözet Râzınıhân bu yetimi padişah

(Y)

Râzınıhân methiyeyi bir cuma selâmlığında padişaha takdim eder. Padişah methiyeyi çok beğenir ve Râzınıhân'ı saraya getirtir. Râzınıhân'dan saz çalıp türkü söylemesini ister. O da sazıyla üç dördlükten oluşan bir şiir söyler. Son dördlüğü (Ö) varyantında farklı olan bu şiirin yine bu dördlüğü (Y) ve (T) varyantlarında üç mısradan oluşmaktadır. 6+5=11'li hece ölçüsü ve abab cccb... kafiye düzenine sahiptir. Şiirin (Ö) varyantında farklı olan son dördlüğü aşağıda veriyoruz.

“Yok kerem dünyada herkes bîvefa
Gece gündüz âşıkın her karı cefa
Koşturur aşk ateşi kaftan kafa
Dolaşır divane gurbet illeri”

Râzinihân'ın söylediği şiirlere padişah hayran kalır. Bu kadar küçük yaşta böyle güzel şiirleri nasıl söylediğini sorar. Bunun üzerine Râzinihân üç dörtlükten oluşan bir şiir daha söyler. Bu şiir üç varyantta da aynıdır. $6+5=11$ 'li hece ölçüsüyle söylenen bu şiirimiz abab cccb kafiye düzenine sahiptir. Râzinihân şiirinde âşıklığının, bir pir hediyesi olduğunu söyler.

Râzinihân'ın şiirlerini söylerken Mâhıfirûze bunları kasr ardından dinler. Mâhıfirûze, babasından şairi dinlemek için ister. Padişah, kızının da isteğiyle Râzinihân'ı hareme gönderir. Mâhıfirûze perde arkasından Râzinihân'ı dinler. Râzinihân, âşık olması ve gurbete çıkması ile ilgili dört dörtlükten oluşan bir şiir söyler. Bu şiir $6+5=11$ 'li hece ölçüsüne, abab ccccb kafiye düzenine sahiptir ve bütün varyantlarda aynıdır.

7. *Sevgililerin İkinci Defa Kavuşmaları* : Şiiri dinleyen Mâhıfirûze daha fazla dayanamaz ve perdenin altından çıkar. İki sevgili birbirine sarılır. Aşkın sarhoşluğu ile bayılırlar. Bu durumu bir hizmetkâr görür ve padişaha haber verir. Padişah, hemen bu oğlanın Horasan padişahının oğlu olduğunu anlar ve cellâtlara oğlanın öldürülmesi için emir verir. Râzinihân'ı cellâtlar yakalar. Kendine gelen Mâhıfirûze durumun farkına varır. Hemen babasının yanına koşar. Râzinihân'la rüyada aşk badesi içtiklerini anlatır. Ama babası oğlanı zindana attırır. Babasına yalvaran Mâhıfirûze onu ikna edemez. Bir gece yarısı dayanamayıp kıyafet değiştirir ve zindana gider. Râzinihân sevgilisini yanında görünce dört dörtlükten oluşan, $6+5=11$ 'li, abab cccb kafiye düzenine sahip bir şiir söyler. Sevgilisine sitem ettiği bu şiir, bütün varyantlarda aynıdır. İki sevgili kaderlerine ağlarken Hızır gelir ve onları zindandan kurtarır.

8. *Memlekete Dönüş ve Düğün* : Bu epizotta şiir bulunmamaktadır.

Bu bölümde Râzinihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin şiirlerini epizotlarına bağlı olarak inceledik. İncelememize göre, şiirler hikâyenin yapısıyla ilgilidir. Bütün varyantlarda belirli yer ve zamanlarda söylenmektedir. Bazı şiirler ise hikâyeden ayrılınca müstakil bir şiir gibi okunabilir. Bu da aşkın yaşadığı düşüncesini uyandırabilir.

Varyantların mukayesesinde şiirlerle ilgili şu sonuçlara ulaşabiliriz :

1. Şiirler genellikle dördlüklerden oluşuyor. Dördlük sayıları ise dördtür. Buna göre şiirler koşma nazım şekli ile söylenmiştir. Ancak üç şiir gazel tarzındadır
2. Şiirler genellikle onbirli hece ölçüsüyle söylenmiştir. Sadece bir şiir sekizli hece ölçüsüyle söylenmiştir. Gazel tarzında söylenen üç şiir ise, aruz ölçüsüyle söylenmiştir.
3. İncelediğimiz varyantlardan özellikle (T) varyantında şiirlerin dördlük ve hece bakımından eksik olduğu görülmektedir.
4. Şiirlerin büyük bir bölümü bütün varyantlarda aynı olmakla beraber (Ö) varyantında birkaç şiirin farklı olduğu ve dördlük bakımından fazla olduğu görülmüştür.
5. Şiirler genellikle Râzınıhân tarafından söylenmekle birlikte hikâyenin kompleks yapısı içerisinde Mâhıfirûze tarafından söylenen birkaç şiir de yer almaktadır. Bununla beraber şiir söyleyenler sadece Râzınıhân ile Mâhıfirûze değildir. Bir Arap şair ile Âşık Mes'ud'un şiirleri de vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKAYESİ'NİN MOTİF YAPISI

Hikâye etmenin en küçük unsuru olarak bilinen motifin, pek çok araştırmacı tarafından tanımı yapılmıştır. Stith Thompson'a göre (1946), "Bir motif, masalın gelenekte devamlılık yeteneğine sahip en küçük parçasıdır. Buna göre alışılmamış ve çarpıcı oluşuyla dikkati çeker." Buna göre motif; anlatı içinde olayı sürükleyen, olay içinde dikkati çeken ve geleneğin bir parçası olarak karşımıza çıkan en küçük unsurdur.

Bu bölümde, Râzinihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin motiflerini inceledik ve hikâyenin Türk edebiyatındaki yerini daha iyi belirlemeye çalıştık. Ayrıca dünya edebiyatında bu tür anlatıların motiflerini indekste toplayan, Stith Thompson'un katalogundan hareket eden ve motif indeksini anabashlıkları ile çalışmalarında belirten Ali Berat Alptekin'in (1997) çalışmalarından da yararlandık.

Râzinihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin motifleri, epizot sırasına göre incelenmiştir.

1. *Epizota Bağlı Motifler* : Râzinihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin bütün varyantlarında, ilk olarak çocuğu olmayan padişah motifi karşımıza çıkar. Bu motif indekste N825.1. numarada kayıtlıdır. Çocuğu olmayan padişah motifini Tahir ile Zühre, Mahmut ile Nigâr ve Kerem ile Aslı, Şah İsmail hikâyelerinde de görüyoruz ⁽²⁾. Aslında bu motif diğer motiflerin oluşmasını sağlayan bir yapıya sahiptir. Zira bu motifin hemen ardından, Hızır'ın veya dervişin yardımıyla padişahın çocuğu dünyaya gelir . Dünyaya

⁽²⁾ Daha fazla bilgi için bakınız, Alptekin s.206, 236, 232(1997);Kaya (1993).

yeni gelen kahramana ad konulmasında, yine bu derviş ya da Hızır karşımıza çıkacaktır.

Adaletli ve zengin padişah çocuğu olmadığı için çok üzgündür. Bir gün kendisi gibi çocuksuz olan vezirini yanına alır. Kıyafet değiştirerek dertlerine çare aramaya çıkarlar. Kıyafet değiştirme motifi indekste K1812. numarada kayıtlıdır. Bu motif Dede Korkut Hikâyeleri'nde ⁽³⁾ de karşımıza çıkmaktadır.

2. *Epizota Bağlı Motifler* : Bu epizotta, çocuğu olmayan padişah motifine bağlı olarak realist rüya motifi karşımıza çıkmaktadır. Padişah yolda giderken bir dervişle karşılaşır. Derviş onun padişah olduğunu bilir. Bunun üzerine padişah derviş alır ve sarayına getirir. Bir gece rüyasında derviş görür. Bu derviş çocuğu olmasını istiyorsa, bir cami ve çeşme yaptırmasını söyler. Padişah uyandıktan sonra rüyayı dervişe yorumlatır. Derviş de aynı yorumu yapınca cami ve çeşme yapımını başlatır. Aradan çok zaman geçmeden karısı hamile kalır.

Realist rüya motifi indekste F1063. numarada kayıtlıdır. Yine padişahın rüyasına dervişin girmesi de yardımcı mukaddes adam motifi olarak indekste N844. numarada kayıtlıdır. Padişah çocuğu olduktan sonra kırk gün kırk gece kutlamalar yapar. İndekste cami motifi V112.2.'de, kırk motifi ise Z 71.12.'de kayıtlıdır.

3. *Epizota Bağlı Motifler* : Kahramanın doğumuna vesile olan derviş, bu epizotta kahramana ad verilirken yine karşımıza çıkacaktır. İndekste ad verme motifi T596. numarada kayıtlıdır. Hikâyede kahramanın her başı sıkıştığında, yardımına koşan bu yardımcı mukaddes adam aslında Hızır'dır. Bu motif, indekste Hızır adıyla ve N848.01. numarada kayıtlıdır. Kahramana, daha sonra bir eğitim alması için bir hoca bulunur. Râzınıhân iyi bir eğitim alır. Kur'an'ı hatmeder.

4. *Epizota Bağlı Motifler* : Râzınıhân eğitime devam ederken bir gece rüyasında bir derviş görür. Derviş ona bir kız kısmeti olduğunu söyler. Bu

⁽³⁾ Daha fazla bilgi için bakınız, Ergin (1994) s.116-153 (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu).

motif ise geleceği önceden takdir edilen kahraman motifidir. İndekste M361. numarada kayıtlıdır. Râzinihân gördüğü rüyayı hocasına anlatır. Ancak hocası, kız almak için yaşının küçük olduğunu ve dersleriyle ilgilenmesi gerektiğini söyler. Râzinihân da bu konuyu başka kimseye açmaz. Ertesi gece Râzinihân'a, aynı derviş rüyasında bir kız gösterir ve bu kızın, Hint padişahının kızı olduğunu söyler. Bunlara aşk badesini içirir. Bu da hikâyenin akışını sağlayacak rüyada âşık olma motifidir. İndekste T11.3. numarada kayıtlıdır. Bilindiği gibi âşıklar, şairlik ve saz çalma yeteneklerini, halk hikâyelerinde bu motifle kazanmaktadır. Bu hikâyeler şunlardır: Âşık Garip, Kirmanşah, Elif ile Mahmut gibi ⁽⁴⁾ .

5. *Epizota Bağlı Motifler* : Bu epizotta, rüyada âşık olma motifine bağlı olarak aşk hastalığına yakalanma motifi karşımıza çıkıyor. İndekste T24.1. numarada kayıtlıdır. Kahraman bu hastalığın etkisiyle saz çalmaya ve türkü söylemeye başlayacaktır. Aynı durum Mâhıfirûze'de de görülecektir. Ancak durumunu kimseye açmayan Mâhıfirûze'nin saz çalması ve şiir söylemesi babasının çok hoşuna gidecek. Bu nedenle Hint padişahı kızını yanından hiç ayırmayacaktır. Böylece iki âşık birbirlerinin aşkıyla yanmaya başlar. Râzinihân'ın bu durumu kısa zamanda saray tarafından fark edilir. Önce annesine, sonra da babasına ve meclise aşkını anlatan şiirler söyler. Bu motif indekste, sevginin türkü ile belirtilmesi başlığı ile T102. numarada kayıtlıdır. Râzinihân meclisin önünde söylediği şiirlerle aynı zamanda âşıklığını kanıtlamış olur. Buna göre, bir kıza âşık olan bir erkeğin hünerlerini imtihanla göstermesi motifi karşımıza çıkıyor. İndekste H326. numarada kayıtlıdır.

Âşık olduğunu kanıtlayan Râzinihân babasından bir çare beklemektedir. Kandehar padişahı, vezirlerin yardımıyla Hint padişahına bir mektup yazarak kızı isterler. Bütün varyantlarda karşımıza çıkan dünür olma motifi, indekste T130.1. numarada kayıtlıdır. Bu motifin ardından Hint padişahının, teklife "Oğlunuzu bu tarafa gönderirseniz bu iş olur, yoksa başka türlü olmaz." cevabını vermesi ile Kandehar padişahı savaş ilan etmek ister. Râzinihân

⁽⁴⁾ Daha fazla bilgi için bakınız, Alptekin (1997) s.183, 212,221.

buna engel olur. Bu hikâyede, Mâhîfirûze'nin babası sevgililerin kavuşmasını engelleyen bir tip olarak karşımıza çıkar. Bu tipler Derdiyok ile Zülfi Siyah, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber hikâyelerinde de vardır ⁽⁵⁾.

Râzinihân, ancak aşk ateşiyle yanmakta ve sevgilisinin yanına gitmeyi istemektedir. Bunun için sevgilisi Mâhîfirûze'ye bir mektup yazar. Sevgililerin haberleşmesi motifi indekste T41. numarada kayıtlıdır. Bu motif Âşık Garip, Hurşit ile Mahımihri, Kerem ile Aslı hikâyelerinde de görülmektedir. Râzinihân bu mektubu bir kişiyle gönderir. Yardımcı insan motifi N848. numarada kayıtlıdır. Kızdan aldığı mektupla, onun yanına gitmek için babasından izin ister. Ancak babası buna izin vermez. Râzinihân'a bu sözleri bir daha söylemeyi yasaklar.

Sevgilisinin yanına gitmesi yasaklanan Râzinihân'ın imdadına Hızır yetişir. Râzinihân'ın babasının rüyasına Hızır girer. Kandeğer padişahına, oğluna kızın yanına gitmesi için izin vermesini söyler. Bu realist rüya motifidir. İndekste F1063. numarada kayıtlıdır. Yine padişahın rüyasına derviş ya da Hızır'ın girmesi de Hızır motifidir. Bu motif indekste N848.01. numarada kayıtlıdır.

Bu rüyaya bağlı olarak padişah, oğluna kızın yanına gitmesi için izin verir. Gurbete çıkma motifi indekste L11.1. numarada kayıtlıdır. Râzinihân; birkaç yardımcı ile yola çıkar, gittiği yerlerde âşıklığını kanıtlamak için çeşitli vesilelerle şiirler söyler ve bir âşıkla karşılaşır. Âşıklığını kanıtlamak için yapılan imtihanla ilgili motif indekste H326. numarada kayıtlıdır.

6. *Epizota Bağlı Motifler* : Râzinihân uzun bir yolculuktan sonra Hindistan'a ulaşır. Yaşlı bir kadın aracılığı ile sevgilisine mektup gönderir. Yardımcı yaşlı kadın motifi indekste N825.3. numarada kayıtlıdır.

Mâhîfirûze de Râzinihân'a bir mektup yazar. Râzinihân da Mâhîfirûze'den aldığı cevap üzerine Hint padişahına bir methiye yazar. Bu şiirle saraya davet

⁽⁵⁾ Daha fazla bilgi için bakınız, Alptekin (1997) s.210,216,232.

edilir. Padişahın isteğiyle şiirler söyler. Padişah Râzinihân'ın şiirlerini çok beğenir. Râzinihân'ın saraya gerçek kimliği ile değil de âşık kimliği ile girmesi, kıyafet değiştirme motifidir. Bu motif indekste K1810. numarada kayıtlıdır. Yine bu epizotta bütün varyantlarda yer alan imtihan olma motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu motif pek çok halk hikâyemizde de bulunmaktadır. Bununla beraber Hint padişahı Râzinihân'ı güzel şiir okuduğu için has şairi yapar. Bu motif, mükafatlandırılmış işler adıyla indekste Q 10.'da kayıtlıdır.

Râzinihân'ın şiirlerini kasr ardından dinleyen Mâhıfirûze, babasından bu aşığı dinlemek için izin ister. Hareme gelen Râzinihân şiirlerini söyler. Mâhıfirûze daha fazla dayanamayıp perdenin altından çıkar. İki sevgili birbirlerini görünce heyecandan düşüp bayılır. Sevgililerin karşılaşması ile ilgili motif, indekste T30. numarada kayıtlıdır. Bu durumu gören bir hizmetkâr padişaha haber verir. Bunun üzerine padişah, Râzinihân'ın kim olduğunu anlar ve Râzinihân'ın öldürülmesi için cellâtlara emir verir. Hint padişahının bu şekilde davranması, zalim baba motifi olarak indekste S11.3.4. numarada kayıtlıdır. Mâhıfirûze babasına durumu anlatarak Râzinihân'ı kurtarmak ister. Ancak padişah Râzinihân'ın yedi yıl zindanda kalmasını emreder. Yedi sayısı formilistik sayı olarak indekste Z 71.5. numarada kayıtlıdır. Yalnız (Ö) varyantında Râzinihân'ın zindana kalması ile ilgili bir yıl belirtilmemiştir. Zindana atma motifi, yine indekste R 41.3. numarada yer almaktadır.

7. Epizota Bağlı Motifler : Varyantların hepsinde Mâhıfirûze, zindana atılan Râzinihân'ın aşkına dayanamayıp kıyafet değiştirir ve zindana gider. Sevgilisini kurtarmak için kıyafet değiştirerek dolaşan kimse motifi indekste R169.1. numarada kayıtlıdır. Bu motifi yine Dede Korkut Hikâyeleri ve Arzu ile Kamber hikâyesinde ⁽⁶⁾ tespit ediyoruz. Zindana giren Mâhıfirûze, sevgilisi ile ağlarken Hızır yardımlarına gelir. Bu motif indekste N848.01. numarada kayıtlıdır. Bu motif, hikâyemizin ikinci ve altıncı epizotlarında da karşımıza çıkmıştı.

⁽⁶⁾ Daha fazla bilgi için bakınız, Alptekin (1997) s.216 ve Ergin (1994) s.116-153 (Bamsı Beyrek).

8. *Epizota Bağlı Motifler* : Hızır'ın yardımıyla zindandan çıkan sevgililer; yine onun yardımıyla Horasan'a, memleketlerine dönerler. Kahramanların memleketlerine döndükten sonra kırk gün kırk gece düğünleri yapılır. Bu epizotla ilgili bütün motifler, varyantların hepsinde aynıdır. Hızır motifi indekste N848.01. numarada kayıtlı, düğünde eğlenme motifi T136.5. numarada kayıtlı ve kırk gün kırk gece motifi formilistik sayı olarak Z.71.12. numarada kayıtlıdır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Hızır motifi pek çok Türk halk hikâyesinde karşımıza çıkar. Kırk gün kırk gece yine halk hikâyelerimizde sıkça karşımıza çıkan bir motiftir.

HİKAYEDEKİ KALIP SÖZLER

Türk halk hikâyelerinde dikkati çeken bir özellik de bünyelerinde bulundurdıkları kalıp sözlerdir. Bu ifadelerin zengin anlatı geleneğimizde tespit edilip değerlendirilmesi gerekmektedir. Üç metinde tespit ettiğimiz kalıp ifadeleri aşağıda sınıflandırarak vermek istiyoruz.

Giriş Kalıp Sözleri:

“Raviyan-ı ahbar ve nakılan-ı rüzigâr şöyle rivayet ve böyle hikâyet iderler.”

(Y)

“Raviyan-ı ahbar şöyle rivayet iderler.” (T)

“Zaman-ı kadimde Kandehar şehrinde Şevket Nüma namında bir vali vardı.”

(Ö)

Geçiş Kalıp Sözleri:

Uzun Zamanı Kısaca İfade Etmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

“Günlerde bir gün yine evlâd hatırına düş olmağıla...” (T ve Y)

“Bir gice padişah istihare idüb yatdı.” (Y)

“Günlerde bir gün ak sakallı bir seyyaha rast geldiler.” (Ö)

“Günlerde bir gün padişah şehzadenin ismini koymak murad eyledikde...” (T ve Y)

“İşte şehzade böylece büyümekte olsun. Bunda dahi arası çok geçmeyüb, derviş dahi ol mahalden sırr-ı nihan olub rüzgâra karışdı.” (Ö)

“Beyzade günden güne büyümekte idi. Bir gün bey, bütün bendegânını memleketin ulema ve eşrafını toplayıp oğluna bir münasip isim bulmalarını...” (Ö)

“Bir gice rüyasında ak sakallı bir adem zuhur idüb, oğlim senin bir kız kısmetin var deyüb nihan oldı.” (T)

“Ve'l - hasıl-ı kelâm ol pir-i muhterem kızın elinden tutub ‘İşte şehzadem kısmetin budur.’ deyüb ve eytdi.” (Y)

“Ve'l -hasıl-ı kelâm şehzade uykudan uyanub ağız burun karma karış kızın aşk ateşi ile ciğerinin başından fitil almağa başladı.” (T ve Y)

“Şehzade dahi saza bir düzen virüb bakalım ne söyledi.” (T ve Y)

“Günlerde bir gün Razinihan, Kandehar şehrinde dolaşırken bir kahvede birtakım âşıkların saz çalup türkû okuduklarını gördü.” (Ö)

“Günlerde bir gün Yemen diyarından devrişban kıyafet bir Arab şair gelüb...” (T ve Y)

“Hasıl-ı kelâm ahşam olub uykuya yatdılar.” (T ve Y)

“Günlerde bir gün o memlekete bir seyyah şair gelerek bir kahvede misafir oldu.” (Ö)

“Köyden köye şehirden şehre giderek günlerden bir gün Ahsen Kale denilen kasabaya vasil oldu.” (Ö)

“Çok memleketde konub göçerek saz ve türkî söyleyerek dereler sel gibi , tepelerden yel gibi , düz ovalara gelince top gibi bir gün Hindistan’a dahil oldılar.” (T ve Y)

Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nde Bir Olaydan Başka Bir Olaya

Ya da Şahsa Geçmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

“Ehl-i divan dahi bu kelâmı makul görüb acele nameyi yazub Hind padişahına göndermede olsunlar. Biz gelelim Mâhîfirûze'ye. Ravi böyle rivayet ider. Mâhîfirûze Sultan şehzadenin aşk ateşiyle gicelerde uyhu dahi uyumazdı.” (T ve Y)

“Biz gelelim berü tarafa, çünkü Horasan padişahı namesinde Hind padişahından kızı isteyüb, name Hind padişahına vasıl olub macerayı fehmeylediler.” (T ve Y)

“Bunlar böyle ağlamakda olsunlar, biz gelelim şehzadeye; çünkü bunlar kandesin Hindistan deyüb az gidüb, dere tepe düz gidüb bazı mahalleri ziyaret idüb zevk-i safa iderek yiyüb içerek saz ve türkî söyleyerek bir gün Muş’dan Hasan Kalesi’ne varub dahil oldılar. Ol gice bir kahvede misafir olub kaldılar.” (T ve Y)

“Elkissa cami ve çeşme bünyadına mübaşeret eyleyüb yapmakda olsunlar. Ama bu tarafda hikmet-i Huda padişahın haremde sultanı hamile kalub vakti tamam oldukda dünyaya bir erkek evlâdı zuhur eyledi.” (Y)

“ Diğer taraftan Kandehar valisinin göndermiş olduğu elçi Hindistan’a vasıl olmuştu.” (Ö)

Sayılar

“Şah dahi ziyadesiyle mesrur olub kırk gün kırk giceden ziyade sürur-ı hümayun olarak cümle âlem iş , işret ve zevk-i safaya müstağrak oldılar.” (T ve Y)

“Mâhfirûze Hanımı nikâh idüb, kırk gün kırk gice düğün idüb, iki aşığı birbirine kavuşturub baki ömürlerin zevk-i safa ile geçürdiler.” (T ve Y)

“Yetiş imdadıma kırklar erenler” (T ve Y)

“Anlaşıyor ki beyzademize rüyasında Hint şahının kızını göstermişler ve kırklar, kızın elinden kendisine aşk şarabını da içirmişler.” (Ö)

“Hint şahının kızı Mahı Firuze Banu da rüyasında kırkların kendine gösterdikleri Razı Nihan’ın aşkıyla suzan tesiri hicran ile giryan oluyordu.” (Ö)

“Kırk gün kırk gece mükemmel bir düğün yapılarak bu iki sadık âşığı birbirine kavuşturdular.” (Ö)

“Yedi feyyaz-ı lütf u gıpta bahş-i ebr-i nisandır” (Ö)

“Yedi derya tamamı başı bunda” (T ve Y)

“Yedi iklim halkının tamamı bunda” (Ö)

“Boğazına lâle takında yedi sene müddetince zindana atın deyü emreyledi.” (T ve Y)

Bitiş Kalıp Sözleri:

“Razı Nihan ile Mahı Firuze çekmiş oldukları mihnet ve meşakkati unutarak zevk u safa ile ömür geçirdiler.” (Ö)

“Anlar irmiş murada Cenab-ı Mevlâ bizleri dahi muradlarımıza nail eyleye. Amin. Bu hikâye bunda tamam oldu. Vesselâm.” (T)

“Ya’ni dahlü’l-râ’i fi’l-fâyi hasılı’l -meram Rabbim cem’imizin hayallerini bu tarif ile maruf eyleyüb ve erkânlara nasib ve müyesser eyleye. Zira canan bu tarif ile maruf olan, vallah billah cehenneminden baîd olub cennete karîb olur. Azizim hikâyesi bunda tamam oldu, burada. Cem’i insan bundan hulasa eyleye; zira ben turdum efem.” (Y)

Bu bölümde incelediğimiz motifler şu özellikleri göstermektedir: Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi, motiflerinin çeşitliliği ve birbirlerine bağlanma durumuyla karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. “Çocuksuz bir padişahın, bir derviş ya da Hızır’ın yardımıyla çocuk sahibi olması ile rüyada âşık olma” motifleri, halk hikâyelerinde gelenekten gelen bir motif özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinlerde geçen Kandehar ve Hindistan memleketleri ile masallarda karşımıza sıkça çıkan kalıp ifadelerin kullanılmasıyla, hikâye masala yakın özellikler göstermektedir. Böyle karmaşık bir yapı sadece halk hikâyelerimizde değil, diğer anlatı türlerimizde de karşımıza çıkmaktadır. Bunun gibi karmaşık bir yapının edebî ürünlerimizde kullanılmasının sebebi, zengin sözlü geleneğimizin aktarılmasını ve nesiller boyu devamlılığını sağlamaktır. Buna göre Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi’ndeki motif çeşitliliğini ve zenginliğini tabîî karşılamak gerekir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HALK HİKÂYELERİNİN KONU, HACİM VE ŞEKİL BAKIMLARINDAN TASNİFİ MESELESİ VE RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN'IN BU TASNİFLER İÇİNDEKİ YERİ

Türk halk hikâyeleri üzerinde çalışma yapan araştırmacılar; onları konu, şekil ve hacim bakımından da tasnif etmeyi denemişlerdir. Bu tasnifleri değerlendirip Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin yine bu tasnifler içindeki yerini tespit etmeye çalışacağız. Böylece Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin Türk edebiyatı içindeki yeri daha iyi ortaya çıkacaktır.

Türk halk hikâyeleri konusunda ilk çalışma yapan araştırmacı Ignaz Kunoş, yine halk hikâyelerinin ilk tasnif denemesini yapan kişidir. Ignaz Kunoş (1928:57-66), halk hikâyelerini konularına göre üç grupta incelemiştir:

1. *Kahramanlık romanı*
2. *Saz şairlerinin romanı*
3. *Saz şairlerinin kahramanlık romanı*

Araştırmacının yaptığı tasnifte Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi, “saz şairlerinin romanı” grubuna dahildir.

Otto Spies (1939: 59-118) , Kunoş'un bu tasnifini beğenmediğini söylemesine rağmen, bu tasnife bağlı kalarak halk hikâyelerini değerlendirmektedir . Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi ile ilgili bir çalışma yapan araştırmacı, bu hikâyeyi konusu bakımından saz şairlerinin romanı olarak tasnifin içinde göstermiştir.

Nihat Sami Somyarkın (1935:18-22) da halk hikâyelerini üç grupta incelemektedir:

1. *Menkabevî kahramanlık hikâyeleri*
2. *Aşk hikâyeleri*
3. *Klâsik edebiyattan doğma hikâyeler*

Ancak ayrı bir grup olarak “çok yayılmamış küçük yerli hikâyeler”i eklemiştir. Bu araştırmacının tasnifine göre Râzınihân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi konusu bakımından tasnif edildiğinde aşk hikâyeleri grubuna girmektedir.

İsmail Habib Sevük (1943:150) , halk hikâyelerini hacim bakımından “büyük halk hikâyeleri” ve “bozlaklar” olmak üzere iki grupta inceler. Ayrıca araştırmacının diğer bir tasnifi ise şöyledir:

1. *Dede Korkut Hikâyeleri*
2. *Destanî Halk hikâyeleri*
3. *Hamasi Halk hikâyeleri*
4. *Aşklı hikâyeler*

Hikâye; hacmi bakımından büyük halk hikâyeleri grubuna, konu bakımından da destanî ya da aşklı halk hikâyeleri grubuna girmektedir. Ancak araştırmacımız, bu tasnifi yaparken destanî halk hikâyelerinde anlatılan aşkın bedii ya da mistik olduğu görüşündedir. Oysa bu tür halk hikâyelerinde dinî bir aşk söz konusu değildir. Genellikle beşeri aşk konu olarak işlenmiştir.

Halk hikâyelerimizle ilgili bir başka tasnif ise Edmond Saussey (1952:51) tarafından yapılmıştır:

1. *Menşe destanları*
2. *Müslüman Şövalye romanları*
3. *Saz şairleri etrafında teşekkül eden hikâyeler*

Hikâye bu tasnif içinde yer almamaktadır.

Hikmet İlaydın (1936: 275-276), halk hikâyelerini konularına göre üçe ayırmaktadır: 1. *Dinî mevzular* 2. *Destanî eserler* 3. *Âşıkane mevzular*. Hikâye, bu tasnif içinde âşıkane mevzular grubuna dahildir.

P.N. Boratav (1946:27-30), daha önceki tasnifleri değerlendirerek konularına göre halk hikâyelerini üç grupta inceler:

1. *Kahramanlık Hikâyeleri: a) Köroğlu Kolları b) Diğer kahramanlık hikâyeleri*

2. *Aşk Hikâyeleri* a) *Âşık-şairlerin romanlaşmış hayatları* 1) *Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar* 2) *Yaşadıkları muhakkak olan* b) *Kahramanı muhayyel olanlar.*

3. *Bu tasnife tamamıyla girmeyen hikâyeler:* a) *Aşk maceraları* b) *Meşhur kaçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler.*

Bu tasnif içinde hikâye; aşk hikâyelerinin, kahramanı muhayyel olanlar grubuna dahildir.

Eflatun Cem Güney ise (1971:41-63), halk hikâyelerini hacimlerine göre değerlendirmiş ve şu tasnifi yapmıştır: 1. *Koca Hikâyeler* 2. *Kara Hikâyeler.* Hikâye hacmi bakımından koca hikâyeler grubuna girmektedir. Aynı araştırmacı konularına göre hikâyelerin de bir tasnifini yapmıştır:

1. *Konusunu bir yerde geçen yürekler acısı bir vak'adan alan (gerçek hikâyeler)*

2. *Özünü babayiğitlik maceralarından alan (kahramanlık hikâyeleri)*

3. *Mayasını halk şairlerinin hayatından alan (âşık hikâyeleri).*

Konusu bakımından yapılan bu tasnifte hikâyemiz yer almamaktadır.

Azerbaycan halk hikâyeleri üzerine çalışmalar yapan M. H. Tehmasib'in (1972: 108-112) bu konuyla ilgili tasnifi ise şöyledir:

1. *Gehremanlık Dastanları* 2. *Mehebbet Dastanları* 3. *Aile-Ehlag Dastanları.* Konumuzla ilgili olduğu için "Mehebbet Dastanları"nın alt gruplarını da veriyoruz: a) *Mehebbetle gehremanlık hüdudlarında dayanan dastanlar*

b) *Esli mehebbet dastanları ; 1. Nağıllara bağlı mehebbet dastanları*

2. *Gedim eposlara bağlı mehebbet dastanları*

3. *Yazılı edebiyata bağlı mehebbet dastanları*

4. *Orijinal mehebbet dastanları,*

c) *Mecazi Mehebbete hesredilmiş olanlar; 1) Astral dastanlar 2) Remzi dastanlar.*

Bu tasnif içinde hikâyemiz, esli mehebbet dastanları yani asıl dastanlar grubuna girmektedir.

Elif ile Mahmut hikâyesi üzerine bir araştırma yapan Edith Fischdick'in (1984: 55-84), bu konuda farklı bir tasnifi vardır:

1. *Eşkıyalık ve kahramanlık romanları*
2. *Kahramanlık ve aşk romanlar*
3. *Katıksız aşk romanları.*

Hikâye, bu tasnif içinde katıksız aşk romanları grubuna girmektedir.

Yine halk hikâyelerini farklı bir açıdan değerlendiren Ali Öztürk'ün (1985:61-62) tasnifi ise şöyledir: 1. *Mistik aşk hikâyeleri* 2. *Romantik aşk hikâyeleri* 3. *Didaktik-eğitici ve öğretici hikâyeler* 4. *Realist gerçekçi hikâyeler*. Bu tasnif içinde hikâye romantik aşk hikâyeleri grubuna girmektedir.

Halk hikâyelerini aşk ve kahramanlık olmak üzere iki grupta inceleyen Esma Şimşek (1987:56), halk hikâyelerini yayılma alanlarına göre şu şekilde incelemiştir: 1. *Bütün Türk dünyasında bilinen* 2. *Sadece bir Türk boyunda bilinen* 3. *Dar bir bölgede bilinen halk hikâyeleri*. Hikâyemiz bu tasnifler içinde konusu bakımından aşk, yayılma alanlarına göre sadece bir Türk boyunda bilinen hikâyeler gruplarına girmektedir.

Halk hikâyelerinin modernleştirilmesiyle ilgili bir tasnif çalışması yapan Faruk Rıza Güloğul (1937:258), halk hikâyelerinin yeniden işlenip modern bir hâle getirilmesiyle oluşan bu eserleri altı grupta incelemiştir:

1. *Aşk masalları* 2. *Milli cenk ve kahramanlık kitapları* 3. *Dinî cenk hikâyeleri* 4. *Birinci, ikinci, hatta bazen üçüncü gruptakileri örnek edecek şekilde ittihaz edilerek icat edilmiş yeni hikâyeler*
5. *Taş basmalardan matbaa basımına geçme şeklinde değil de doğrudan doğruya halk ağzından yeni tarihlerde tespit edilip bastırılmış hikâyeler*
6. *Milli hikâyeler adı altında basit realist mevzuları işlemiş bazı müellifi belli hikâyeler.*

Bu tasnif içinde hikâye aşk masalları grubuna girmektedir.

Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi'ni, yukarıda verdiğimiz tasnifler içinde değerlendirmeye çalıştık. Bu değerlendirmemizden şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Hikâye, konusu bakımından kahramanı muhayyel olan aşk hikâyeleri grubuna girmektedir. Hacim bakımından az önce belirttiğimiz gibi uzun hikâyeler grubundadır. Hikâyede asıl unsur nesirdir ve şiir sadece olay örgüsünü süsleyen bir yardımcı unsurdur. Doğan Kaya (1993.16) da; Mahmut ile Nigâr, Elif ile Mahmut, Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan hikâyelerinde nesrin asıl, şiirin tali unsur olduğunu belirtmiştir. Buna göre Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi, şekli yapı olarak “biyografik hikâye” özelliklerine sahiptir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK HİKAYELERİNİN KAYNAKLARI MESELESİ VE RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN'IN KAYNAĞI İLE TEŞEKKÜL MESELESİ

Halk hikâyelerinin konularına göre tasnifleri yapılırken, hikâyelerin kaynakları meselesi de göz önüne alınmıştır. Bu konuyla ilgili pek çok araştırmacı değişik görüşler ileri sürmüştür. Biz bu bölümde, ilk önce Türk ve yabancı araştırmacıların Türk halk hikâyelerinin kaynakları meselesi ile ilgili görüşlerini ele alacağız. Ardından Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin, kaynağı ile ilgili hangi görüşlerin ileri sürüldüğünü göstererek kaynağını tespit edip teşekkül meselesini ele alacağız.

Türk halk hikâyelerinin kaynakları meselesinde ilk görüşler Ignaz Kunoş'a aittir. Ignaz Kunoş "halk romanı" dediği halk hikâyelerinin ilk vatanının Azerbaycan ve İran Türklerinin oturduğu yerler olduğunu söyler. Buna göre Kunoş, Türk Halk hikâyelerinin kaynağını Orta Asya'ya bağlamaktadır. (Duymaz:2001,188)

Edmond Saussey ile Otto Spies, Ignaz Kunoş'un görüşlerine katılmakla beraber, bu hikâyelerin Anadolu'ya Türkmenler tarafından getirildiğini düşünmektedirler. Otto Spies (1941:13-15); bu görüşlerinin yanı sıra Türk halk hikâyelerinin 17. yüzyılda bugünkü şeklini aldığını savunmaktadır. Halk kitaplarını, masalvarî ve divan edebiyatı mesnevîlerinden halk kitabı hâline gelen romanlar olmak üzere iki kaynağa bağlamaktadır. Buna göre Otto Spies, bütün yerli halk hikâyelerinin kaynağını masala bağlamaktadır. Râzinihân ile Mâhîfirûze Sultan Hikâyesi'nin kaynağını da masal olarak kabul etmektedir.

Nihat Sami Somyarkın (1935:48-54) da halk hikâyelerinin 17. yüzyılda teşekkül ettiğini belirtmiş ve halk hikâyelerini kaynaklarına göre dört gruba ayırmıştır:

1. A) Değerli ve tanınmış bir âşık, kendi uydurduğu bir masalı söyler.
- B) Kendisi uydurmayıp yaşanmış bir olay için şiirler söyler ve hikâye oluşur.
2. Ünlü bir aşığın hayatı ve şiirleri halk arasında ağızdan ağıza dolaşarak hikâye hâline gelir.
3. Klasik doğu edebiyatının izleri ile halk arasında geçen hikâyeler olur.
4. Küçük ve yerli verimler ki bunlar da kuruluş ve yayılış olarak diğer hikâyelere benzemektedir .

Fuat Köprülü (1986:366-371), halk hikâyelerini kaynaklarına göre şu gruplara ayırmaktadır:

1. Eski Türk an'anesinden geçen mevzular
2. İslam an'anesinden geçen dinî mevzular
3. İran an'anesinden geçen- ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahiri bir İslamî renge boyanmış mevzular (İran yolu ile geçen Hint mevzuları da bu daireye girebilir.)

Şükrü Elçin (1981:468-469) de Fuat Köprülü'nün görüşlerine katılarak halk hikâyelerinin üç kaynaktan oluştuğunu söyler:

1. Türk kaynağından gelenler
2. Arap-İslam kaynağından gelenler
3. İran- Hint kaynağından gelenler.

Yine Türk halk hikâyeleri üzerinde önemli araştırmalar yapan Pertev Naili Boratav (1973:18-19), halk hikâyelerini kaynakları bakımından şöyle tasnif eder:

- 1) Arap-Acem klâsik edebiyatından geçmiş hikâyeler
- 2) Bazı halk şairlerinin hayatları etrafında teşekkül etmiş hikâyeler

3) *Menşeyinin Türklerde olduğun tahmin etmekle beraber bir şaire irca edeceğimiz hikâyeler (Şah İsmail gibi).* Boratav'ın (1946:35-36) diğer bir tasnifi ise şöyledir:

a) *Olmuş vak'alar*

b) *Yaşamış ya da yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i hâlleri*

c) *Köroğlu menkabeleri ve bu tipe bağlı diğer menkabeler.*

Pertev Naili Boratav (1982:215-218), Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin masala çok yaklaştığını veya bu türden çıktığını düşünmektedir. Buna göre Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin kaynağını, bu tasnifler içinde menşeyinin Türklerde olduğunu tahmin etmekle beraber bir şaire irca edeceğimiz hikâyelere bağlamaktadır.

Edith Fischdick (1984:55-84), halk hikâyelerini halka has masalvarî konular ve sanat edebiyatından geçmiş Türkçe çalışmalar olmak üzere iki kaynaklı olarak görmektedir. Buna göre araştırmacı, Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin kaynağını masala bağlamaktadır.

Azerbaycan halk hikâyeleri ile ilgili araştırmalarıyla tanınan M. H. Tehmasib (1972:108-112), halk hikâyelerinin kaynaklarını dört grupta incelemektedir:

1. *Âşıkların hayat hikâyeleri etrafında teşekkül etmiş olan halk hikâyeleri*
2. *Nağıl (Masal) kaynaklı olanlar*
3. *Bazı halk hikâyeleri ise çok eski olup bütün dünyada bilinmektedir*
4. *Hikâye, masal ve efsane kaynaklı olanlar.*

Görüldüğü üzere halk hikâyelerinin kaynakları konusunda çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler; Türk halk hikâyelerinin kaynağını; ya eski destan geleneğine ya da Arap, İran ve Hint edebiyatlarından etkilenmelerine bağlamaktadır. Buna göre Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi, Türk kaynağından gelen bir halk hikâyesidir. Ancak Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin bünyesinde masalla ilgili özellikler de

bulunmaktadır. Spies (1939:59-118) ve Boratav (1982:215-218), hikâyenin masal kaynaklı olduğu görüşünde birleşmektedir. Ancak Ruben (1941:483-488), hikâyenin tam anlamıyla masaldan çıktığı görüşünü kabul etmemektedir. Hikâyenin içinde masal, efsane, epope ile ilgili birkaç motif olduğunu savunmaktadır. Buna göre hikâye, Türk kaynaklı bir hikâyedir. Hikâyeyi, masalla ilgili motif zenginliğinden dolayı masal kaynaklı olarak kabul edebiliriz. Buna göre hikâye, daha sonra bir âşık tarafından tasnif edilmiş olabilir.

Râzınıhân ile Mâhıfirûze Sultan Hikâyesi'nin kaynağı ve teşekkül meselesini yukarıda açıklamaya çalıştık. Hikâyenin teşekkül dönemi; hikâyede geçen “Bu kelâma hâlâ Âşık Mes’ud değil, Âşık Ömer dahi gelse bu kadar olamaz.”, “Şehzademizin Kerem ile Aslı hak âşık gibi olduğına hiç iştibah yoktur.” cümlelerinden anlaşıldığı gibi 17. yüzyıldan sonraki bir zamandır.

SONUÇ

Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi'nin mukayeseli incelemesini yaparken üç varyant ele aldık. Varyantlardan yazma ve taşbaskı metinler arasında çok az farklılık görülmektedir. Ancak Süleyman Tevfik Özzeroğlu varyantı, Cumhuriyetin getirdiği yeniliklere paralel bazı değişikliklere uğramıştır. Özellikle 1937'den sonra basılan hikâyenin diğer Lâtin harfli çevirilerinde, bu değişiklik daha çok göze çarpmaktadır. Bu nedenle 1937'den önce basılan Süleyman Tevfik Özzeroğlu yayını, üçüncü varyant olarak ele aldık.

Hikâyeyi; epizot, motif, şiir yapısı, kaynağı, konusu, teşekkül meselesi ve zamanı olmak üzere mukayeseli bir şekilde inceledik.

Bu incelemenin sonucunda hikâye; kahramanın doğumu, ailesi, âşık olması, başından geçen macera ve düğün gibi epizotlarıyla bütün Türk halk hikâyelerinde görülen özellikleri göstermektedir. Motif bakımından da zengin olan hikâyede masalla ilgili motifler de karşımıza çıkmaktadır. Râzınıhân'ın babasının Kandehar, Mâhıfırûze Sultan'ın babasının da Hint padişahı olması ve kahramana zor anlarında dervişin yardımcı olması gibi motifler masallarda sıkça görülen motiflerdir. Hikâyede tespit edilen bu motiflerle hikâyenin masal kaynaklı olduğu kabul edilebilir. Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi; şekli yapı olarak biyografik halk hikâyesidir. Hikâye, konusu bakımından kahramanı muhayyel bir aşk hikâyesidir. Yine hikâye bir âşık tarafından 17. yüzyıldan sonraki bir dönemde tasnif edilmiştir.

METİNLER

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ'NİN YAZMA METNİ

(36b) Raviyan-ı ahbar ve nakılan-ı rüzigâr şöyle rivayet ve böyle hikâyet iderler ki; Kandehar memleketinde bir padişah var idi. İsm-i devleti Şevket Nüma tesmiye kılınmış idi ve hüküm, hükümet ve adl, adalet sahibi idi ve lakin dâr-ı dünyada bir erkek evlâdı olmadığı için leyl ü nehar kasavet deryasına müstağrak idi ve bu yüzden ma'ada hiçbir vechiyle endişe, gam ve kederi yok idi.

Günlerde bir gün yine evlâd hatırına düş olmağıla Cenab-ı Hak , feyyaz-ı mutlak hazretlerine niyaz ider ki :

- Ey âlemü's -sırrı vel'-hafıyyat , on sekiz bin âlemi yokdan halk eyleyen ve cümle mahlukun muradını halk iden sensin. Ancak benim kemal-i derece saltanatım yerinde. Lakin der, dünyada erkek evlâdım yok, benim fevtimden sonra tahta cülûs idecek kimsem olmadığından yiyüb içdiğim ve yürüyüb gitdiğim kendime zehr mesabesinde olur. Deyü Cenab-ı Hakka tazarru ve niyaz olur idi. Ama padişahın akıldâne veziri var idi. İsmi Hekimoğlu Yakub Paşa demekle meşhur idi ve ol vezirin dahi zürriyeti dünyada asla gelmemiş idi ve lakin kendüye telâşa ve kasavet hatırına dahi getürmeyüb tevekkül bâbında idi.

Bir gün padişah der, mezbur vezirini huzurına davet idüb der ki:

- Ey benim vezrim seninle bizim hâlimiz bundan sonra ne olur ve ne olacak? Ancak benim ihtiyar hâlim olub irtihâl-i dâr-ı beka oldukdan sonra tahtıma cülûs idecek kimesnem yoktur. Bari seninle bir tarafa çekilüb gidelüm. Deyüb veziriyle padişah tebdil-i kıyafet memleket-be-memleket geşt ü güzâr itmekde iken bir gün öteden berü pürnur kıyafet , elinde asası derviş; padişah ile vezire selâm virüb bunlar dahi aleyke idüb padişah dahi: “Kande gidersin?” deyince derviş dâna eydür:

- Padişahım Mağrib diyarından çıkub seyyah-ı âlem iderim. Ama mürşidim fevt olmuş deyü haber aldım. Şimdi mürşidim tarafına gitmek bana vacib oldı. (37a) Deyüb sükût itdi. Padişah eydür:

- Dede sultan; sen benim padişah olduğımı neden bilüb, neden anladın? Didi. Derviş eytdi:

- Padişahım bu kemal, bu cemal ve bu şecaat kimsede yoktur. Ancak padişahlara mahsusdur. Didi. Padişah:

- Oldı, ey baba sen benim padişah olduğımı bildin. Gönlümde olan muradımı dahi bilürsün? Şimdi derviş gülüp eytdi:

- Padişahım senin ne mezayıkın var ki benden derman istersin ? Didi. Padişah eytdi:

- Gerçi hiçbir şeye mezayıkım yoktur. Ancak dâr-ı dünyada bir erkek evlâdım olmadı. İlla serir-i saltanatım başıma zindandır. Deyüb ve'l –hasıl-ı kelâm dervişin elinden tutub saraya geldiler. Derviş baba, sultana çok ilm ve simya ve havas gösterüb bir müddet böylece oldılar. Bir gice padişah istihare idüb yatdı. Rüyasında bu derviş mübarek gelüb padişaha eydür :

- Ey benim hünkârım eğer sen erkek evlâd istersen, bir cami-yi şerif ve bir çeşme yabdırmak gerekdir. Bu hayrat bina olmaz ise, erkek evlâd dahi olmaz. Deyüb derviş gözden nihan. Şimdi padişah uykudan uyanub, derviş yanına davet idüb, gördüğü rüyayı dervişe hikâyet idüb derviş dahi tabir-i rüya eyledi. Andan sonra padişah mimarbaşı gelsün deyü emreyledi. Mimarbaşı dahi huzur-ı padişaha gelüb, el bağlayub turdukda padişah cami-yi şerif ve çeşme binası çün ferman buyurdı. Mimarbaşı dahi ferman padişahımın deyüb, elkıssa cami ve çeşme bünyadına mübaşeret eyleyüb yapmakda olsunlar. Ama bu tarafda hikmet-i Huda padişahın haremde sultanı hamile kalub vakti tamam oldukda dünyaya bir erkek evlâdı zuhur eyledi. Şah dahi ziyadesiyle mesrur olub kırk gün kırk giceden ziyade sûr-ı hümayun olarak cümle âlem iyş , işret ve zevk u safaya müstağrak oldılar.

Günlerde bir gün padişah şehzadenin ismini koymak murad eyledikde derviş yanına davet idüb şehzadenin ismini çün tesmiye itmeğe dervişe ısmarladı. Derviş dahi şehzadenin ismini bunda dahi ismini Râznihân olsun,

deyü ad verdi. İşte şehzade böylece büyümekte olsun. Bunda dahi arası çok geçmeyüb, derviş dahi ol mahalden sırr-ı nihan olub rüzgara karışdı. İşte şehzade dahi beş altı yaşına kadem basdıkda şehzade için bir hâce yakın idüb okumağa başladı. Meğer şehzade bir cuma gicesi Yasin-i Şerif ve Fatiha-yı Şerif okuyub habe vardıkda şehzadenin rüyasında ak sakallı, nuranî yüzlü bir zat-ı şerif zuhur idüb şehzadeye der ki:

- Oğlum, şehzadem senin için bu dünyada bir kız kısmetin vardır. Deyüb gözünden nihan oldu. Şehzade uykudan uyanub rüyasını hacesine hikâyet eyledi. Hacesi dahi tabir-i rüya idüb :

- Ben bu rüyayı bâb tutmadım. Zira senin kız almak zamanın değildir. Sen dersine bak. Deyüb kelâm kesdi. Ferdasi gice yine şehzade rüyasında ol pir-i muhteremi zuhur idüb dahi yanında bir kız var idi ki; hilâle benzer kaşları, dürr-i sadef dişleri , kalemkâr parmakları, kevakib-i hindu hamurı, zenahdan kâfur gerdan, mihr-i Süleyman, afet-i devran, ruy-ı bedehşan, ayın on dördüne benzer bir kız ki toğırın anasına ve eken babasına rahmet ve'l – hasıl-ı kelâm ol pir-i muhterem kızın elinden tutub:

- İşte şehzadem kısmetin budur. Deyüb ve eytdi :

- Şehzadem böyle olmaz , tur imdi sana bir câm-ı aşk sunayım. Mahabbet ateşi ne imiş anlayasın. Deyüb sahba-yı câmindan doldurub şehzadeye sundı. Şehzade dahi nuş itdi ve nısf-ı kadeh dahi Mâhfirûze Sultan'a sunub ol dahi nuş eyledi ve eytdi :

- Şehzadem bu kız Hind padişahının kızıdır. Deyüb gözden nihan oldu. (37b) Hikmet-i Huda kıza dahi bu minval üzre şehzadeyi rüyasında göstermişlerdi. Ve'l –hasıl-ı kelâm şehzade uykudan uyanub ağız burun karma karış kızın aşk ateşi ile ciğerinin başından fitil almağa başladı. Vah zâr iderek yakasın çak çak gözünden yaş yağmur danesi gibi revan oldu. Nagâh bir gün bu hâl sarayda halayıkların gözine rast gelüb şehzade yanına gelüb:

- Efendim niçün ağlarsın ve bu hâl ne hâldir? Söyle, cümlemiz yolına başımızı kurban idelüm. Dirler ise de şehzade ağzından asla bir kelâm kaçırmadı. Lakin halayıklar bir usul ile validesine, şehzadeyi ağlar ve gül yüzi solmuş gördük deyü haber virdiler. Validesinin dahi canı başına sıçrayub şehzade yanına geldikde :

- Gözüm nuri, ciğer param bu hâl ne hâldir , niçün ağlarsın ve benzin neden solmuş ? Eğer bir kimseden incindin ise, tiz bana söyle, cümlesin ateşe yakayım. Buna mümasil kelâmlar ile şehzade ağzın aramağa başladı ise de şehzade anasına dahi hiç cevap virmedi. Validesi sultan, padişaha gidüb ahvali bir bir nakleyledi. Padişah emridüb, şehzadeyi yanına getürüb, “şehzade” dir, tebessüm iderek, huzur-ı padişaha gelüb padişah dahi şehzadenin ağzın aramak tarîkiyle ba’zı kelâmlar ve sohbetler söyledi ise de şehzade eytdi:

- Efendim, babacığım bir taraftan kederim yokdur. Her ne ancak canım sıkılır. Deyü cevap virdi. Padişah eytdi:

- Oğlum lalanı yanına alub sahrayalarda geze, gözün gönlin açılsun. Didi. Şehzade babasının emrin yerine getürmek için lalasını yanına alub tebdil-i kıyafet gezmeğe başladılar. Meğer memleketde bir büyük kahve derunında birtakım şair saz ve santur çalub çağırmakda idiler. Bu ahenk şehzadenin kulağına gidüb,

- Aman lalacığım şunları alub saraya gidelim. Deyü ibram idince emir senin efendim şehzadem deyüb, şairleri eli ayağı yire değmeden saraya alub geldiler. Ve’l- hasıl-ı kelâm şairler ve ahşam yiyüb, içüb, zevk-i safa ve sazlarıyla fasıl itmekde, ama harem tarafı bunları temaşa iderlerdi. Şehzade bunları dinleyüb turur iken,aşkı galebe idüb bir ah-ı sır çeküb bu beyitleri söylemeğe başladı heman.

Beyt-i Şehzade Râzınıhândır:

Ah idüb âşıklar ta ki derdinden
Bilmezler âşıkın kalbinde ne var
Kanlı yaşlar döker çeşm-i tîrinden
Cemal-i yâr için leyl ü nehar

Mahabbet şem’ine yanar pervane
Raksı haram olur söz hicrane
Bülbül feryad ider gül-i handane
Bu hâle kesbiden anı gülizar

Sevda didikleri geldi başıma
 Terahhum itmedi genc yaşıma
 Bir yâr için bakın şol savaşıma
 Tıfl iken ben oldum çar hem naçar

Haber virin ol şah babama
 Abdal olub girem gayrı ihrama
 Benden selâm olsun serv-i hırnama
 Râzınıhân gidüb cananın arar

Deyüb kelâmı kesdi. Ama içerüde harem tarafından bir vaveylâ kopub:

- Vay benim şehzade galiba gönlin bir yere düşürmüş. Niçün dersen; zira bu saz, söz bilür, ne acayib seyrandır? Bu keyfiyeti efendimize haberdar mıdır? Deyüb kelâmı uzaddılar. Ama şehzadenin validesinin haberi dahi yok idi. Halayıklar macerayı olduğu gibi naklidince valide sultan , şehzadem bu tarafa gelsün deyü hareme da'vet idüb, şehzade kalkub hareme validesinin yanına gitdi. Valide sultan eytdi:

- Oğlum sen çalgı çalub çağırmışsın, sana ayıb değil midir? Zira sen bir padişah şehzadesisin, sonra âlem duyar da sana ne dirler. Şanımıza züll değil midür? Aman evlâdım, sakın bir dahi (38a) bu misillü işi işleme oğlum. Deyü nasihat iyledi. Şehzadenin bu kelâmlar dahi kulağına girmeyüb der ki:

- Ey benim sadık ve muhibb can paresi validem, sen benim hâlimden agâh olmayub söylersin, bari bir kere hâlin nedir deyü sual eyle; zira yazukdur benim genç yaşma. Deyüb ağlamağa başladı. Validesinin yüreği tahammül itmeyüb:

- Derdin nedir söyle, derman olayım. Deyüb ol dahi ağlamağa başladı. Şehzade eytdi:

- Devletlü anam ben sana derdimi dil ile tarif idemem. Lakin emreyle, bana saz getürsinler, sana ol vakit derdimi beyan iderim. Deyüb cevap kat' eyledi. Valide sultan dahi emreyleyüb şehzadeye bir saz getürüb eline verdiler. Şehzade dahi saza bir düzen virüb bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade:

Bir gice cumada habe varmışdım.
Geldi bir pir bana gösterdi seyran
Gavvas olub bahr-i aşka dalmışım
Nihayeti yokdur derya-yı umman

Toldırub badesin bir bana sundı
Sahba-yı dem virüb cana tokındı
Sevdiğim ol dilber ma'an bulundı
Bakdım ki yanımda ol mihr-i taban

Ben anın aşkıyla sarardım soldum
Bu sevda haletin kendimde buldım
Şimdengirü ol dildara kul oldım
Ne kadar ırakdır Hind'i Horasan

Saklarım kalbimde sırrını daim
Kimseye vasfitmem bu garib halim
Dile destan olur benim ahvalim
Söylemem kimseye ey Râznihân'ım

Böyle söyleyüb sazı yanına bıraktı. Şimdi halayıklar ve valide sultan dahi taaccübde kalub, ey âlem'üs- sırrı ve'l -hafiyyat bu ne hikmetdür deyüb tahayyür âlemine başın saldı. Ama şehzadenin söylediği şeylerden hiçbir şey anlamadı ise de bu kelâmlar gayet kendüye hoş gelüb eytdi :

- Şehzadem bu nasıl esrardır ? Şunı bana beyan eyle. Sana yok yok yolına can ve başım feda olsun. Deyüp çok reca eyledikde şehzade dahi tekrar sazın eline alub validesine söyledi.

Beyt-i Şehzade:

Seversen evlâdın ey canım nine
Söyle Hindistan'a bir haber gitsün
Hançer girer çıkar oldu bu sineme
Tabibim lokmana bir haber gitsün

Sevdiğim görmişem rüya içinde
 Hilaf değil mutlak dünya içinde
 Bir kafesde kuşdur güya içinde
 Mürg-i semen hana bir haber gönder gitsün

İrfan olan anlar ehl-i rumuzı
 Kahr ile geçürdim ol şeb u ruzı
 Hind padişahının Mâhfirûze'yi
 Gönderin sultana bir haber gitsün

Yoksa bu şehzade gider elinden
 Bir cevap kat' eyle nine dilinden
 Gel sakın şol benim çeşm-i selimden
 Razi'dan ol cana bir haber gitsün

Böyle deyüb sazı elinden bıraktı. Ama valide sultan bir parça anlar gibi oldu.

- Eyvah benim oğluma rüyasında Hind padişahının kızını göstermişler ve biraz dahi işret virmişler, şimdi benim evlâdım divane gibi olmuş. Bu keyfiyeti şah babasına haber idin , çaresini bulsun. Deyüb padişaha ifade eylediler. Padişah şehzadeyi da'vet idüb:

- Gel, oğlum şehzadem doğru söyle haklıca bundan, ben senin dermanım derdine, Huda kerîmdir. Deyüb şehzadenin yüzine göneldi. Şehzade dahi başına gelen ve geçeni bir bir macerayı nakl ve beyan eyledi. Padişah eyder:

- Var lalan bir mikdar sahralarda zevk eyle. İnşaallah Taala ben dahi çaresin görmeğe bakarım. Deyüb şehzadeyi lalası alub Ruşen yaylasına götürdiler. Meğer ol yaylada birtakım güzel güzel kızlar var idi. Şehzade bunları görünce merakı kalkub elinde dahi sazı yok idi. Ama bir ağac parçasının eline alub kendüye saz çalmağa başladı. Bakalım ne söyledi.

Beyt- i Şehzade:

Talihi çok güzel yayla bu yayla
 İçinde yok Mâhfirûze-yi ra'nâ
 Kol kol olmuş kızlar hıram iderler
 Bu dünyayı bana haram iderler

Safadur bu seyran gül arasında
 Birtakımı kalmış yol arasında
 Salınub gezerler gül arasında
 Birbirine turub kıyam iderler

Her tarafı ruşen-i bağ letafet
 (38b) Dilberler birbirin ider da'vet
 Temaşa-yı gülşen misal-i cennet
 Salınub gezmeğe endam iderler

Vah benim sevdalı başıma eyvah
 Râzınıhân oldu her şeyde agâh
 Hâlimden bilmedi neyleyim ol mâh
 Vâkîf-ı esrar tamam iderler

Şimdi şehzade böyle söyledikde ol mahelde ne kadar kız var ise, şehzadenin başına üşdiler. Meğer içlerinde üç otuz yaşlı, kazma dişli bir koca karı var idi. Şehzadenin yanına gelüb eytdi:

- Oğlum benim gögenc yaşıma bakub hâlîme münasib bir türkî söyle. Deyüb şehzade dahi hatırı için bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade : İle'l-hazî
 Ben bugün bir güzele seyrettim üç otuzunda
 Cemaline bakanın işi rast gitmez
 Arzum kaldı anın şol fotuzunda
 Görenlerde matem artar yas gitmez

Eğri fotuz yapmış sallanur başı
 Gitmiş kafes kuşu dökülmüş dişi
 Hîm hîm burun üzre kılmakdur kaşı
 Cenaze namazına hiçbir nas gitmez

Neler var ol Hakkın gazb-ı sıfatı
 Gören göz görmüştür ol vech-muradı
 Vücudunda bulan ab-ı hayatı
 Kabus hayalinden alınmas kime

Râzınıhân dime validen bu
 Bir büyük bağçeye itmeli korku
 Arkası davlunbaz önüdür boru
 Karnında şeytanı ol hannas gitmez

Böyle latife idüb, latife tarikiyle söyledikde şehzade kızlara nazar idüb gördi ki; içlerinde Mâhfirûze benzer gibi bir kız vardır. Yine bakalım ol kızlara ne söyledi, aşk kanayub, deşüb, galebe idüb coşdı.

Beyt-i Şehzade:

Cemalin cemale benzer imiş
 Kaşın hilâle benzer imiş
 Cemalin vedduha güzel
 Nevmâh-ı ziya güzel

Siyah kirpik gözlerin mi
 Anber-efşan geysu hemi
 Dudağı, gonca gül femi
 Leb-i câm sahba-yı güzel

Zülûfler perişan olmuş
 Unf-ı gül reyhan olmuş
 Zeliha-yı zaman olmuş
 Adaleti anka güzel

Râzınıhândır sırrımız
 Hazret-i Hızır pirimiz
 Feda yolına serimiz
 Odur bize hempa güzel

Biraz dahi olmahlede zevk-i safa eyledikde şehzade ahşam üzeri saraya gelüb, huzur-ı padişaha geldikde öteden berüden kelâmdan sonra şehzade kalkub, hareme gidüb habe vardı. Sabah olub âlem nur ile münevver oldukda padişah vezir, vüzerasatın davet idüb bir azim davet ve divan eyledi. Ehl-i divana icab iden kelâmların tekmiil itdikden sonra, şehzade kelâmı ortada cevelan itmeğe başladı. Akıllı vezirin biri eytdi:

- Padişahım şehzade rüyasında Hind padişahının kızın göstermişler. Ol kıza âşık olmuş. Heman Hind padişahına bir haber göndermeli, Allah'ın emri peygamberin kavli üzere nikâh idüb kızı bu tarafa göndersin. Deyüb kelâmı kesdi ise, ol meclisde padişahın bir sevgili veziri var idi. Nutka gelüb der ki:

- Padişahım şehzade efendimizin nutkını guş eyledik. Ruhsat buyurun görelim, şehzade ne vechiyle esrara vâkıf olmuş. Bir mikdar saz ile söylesün. Diyince eydür:

- Gerçek söylersin; ama böyle keyfiyet bizim şanımıza düşmez. Bahusus çalgıcılar gibi çalub çağırmak ayıb değil midür? 'El hayaü mine'l-iman' dimişler. Diyince ol meclisde vezir, vüzera cümlesi birden padişaha reca idüb padişahın ruhsatıyla "Şehzade sazin alsun gelsün!" deyü haber gönderüb bir de gelüb eytdi:

- Ya şehzadem pederiniz ruhsat-ı emr-i ferman eyledi, biraz türkî söyle de dinleyelim. Didiler. Hasıl sazı eline alub bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :

Ayıblama beni ey şah pederim

Murad-ı Hudanın esrarıdır bu

Hacet muradını Hak'dan isterim

Feyyaz-ı âlemin izharıdır bu

Bu aşkın haletin kimseler bilmez

Gizli söz kimseye dahi söylenmez

O aşkın paresi kande bilinmez

Erenlerin ahd-ı ikrarıdır bu

Uzakda sevdiğim gücüm irişmez
 (39a) Kanad açsam boşdur kolum yetişmez
 Açıldı yareler gelüb bitişmez
 Didiler gülzarın ayyarıdır bu

Râzınıhân çeker nâr-ı hasreti
 Gönlümde muhkemdür yârin firkati
 Pirimizle itdik vaad-i vuslatı
 Vuslat-ı vakit kavl yazarıdır bu

Şimdi şehzade kelâmın tamam itdikde, meclis halkı şehzadenin bu ahvaline bakub hayran oldılar ve aferîn ey şehzademiz, didiler. Bu dad-ı Hak'dur. Nitekim Kerem ile Aslı hak âşık olduğına hiç iştibah yoktur, deyüb ve şehzadeye tekraren cumhur ile reca itdiler ki:

- Şehzadem bir dahi mübarek sadanız guş idelim, seni Hak sevdiğine kavuşursın. Diyince şehzade ah vah civanım, ah leb-i zülalim deyüb aldı sazi eline, bakalum ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :
 Hitab-ı âllem'el-esmaî duydum
 Ruhım el'emine buyurdu Mevlâ
 Devr-i kâinatın halkına uydım
 La-yemut la-yenam bu halk-ı dünya

Genclikde bir pire uğradı yolum
 Ol hâk-i payinde bağludur kolum
 Sedd-i İskenderdür sağ ile solum
 Baş kesüb payına turdum ibtida

Nefha-yi mucizî enfes-i âlem
 İşaret gösterdi bana mukaddem
 Sundı ol sahbayı dahi ol câm-ı Cem
 Hararet kaldı yüreğinde hâlâ

Şah babam olsun derdime derman
 Bu derdime çare bulamaz lokman
 Kime söyler hâlin bu Râzınıhân
 Sırra vâkıfsın sen ey lutf-ı ata

Şehzade elinden sazın bırakub böyle yanık yanık sözlerinden divan-ı meclis başladılar gözlerinden yaş revan olmağa, içlerinden biri eydür :

- Padişahım şehzademiz böyle figan iderek cümlemin ciğerini yakar. İmdi bunun çaresi heman Hind padişahına seria bir name gönderelüm, sizin nefüsinizi kırmaz. Didi. Ehl-i divan dahi bu kelâmı makul görüb, acele nameyi yazub Hind padişahına göndermede olsunlar. Biz gelelim Mâhfirûze'ye. Ravi böyle rivayet ider ; Mâhfirûze Sultan şehzadenin aşk ateşiyle gicelerde uyhu dahi uyumazdı. Bazı aşk galebe de itdikce şairler gibi beyitler söylerdi, babası dahi ehl-i aşk olduğundan yarım saat yanından ayırmayub bunun ile gönlin eyler idi.

Günlerde bir gün Yemen diyarından dervişan kıyafet bir Arab şair gelüb, Hind'de bir kahvede misafir olmağıle ol kahvede çalub çağırır idi. Günlerde bir gün bu Arab şair birkaç beyt ile Hint padişahından dünyalık istemiş idi. Bakalım, ne demiş.

Beyt-i Arab şair :

Müluk-i âleme şayeste-yi ihsan mukaddemdür
 Anın emri hümayunındaki ferman mukaddemdür

Şiar-ı şiir bir bâtin kulub-ı kudret'ül –aynı
 Terahhum eyle ya seydî bana derman mukaddemdür

Selâmı ravza-yı Ka'be huzur-ı ind-i mevlâdur
 Ana vech-i sücudı Kabe-yi rahman mukaddemdür

Yahî Yakub Yahî Yusuf Yahî İsmâ'il zemzem
 Yahî Cebrâil Yahî cennet kurban mukaddemdür

Yahî fakri Yahî gurbet Yahî zahmet Yahî bende

Yahî başı kabak oldum Yahî üryan mukaddemdür

Arab şair bu nameyi yazub, padişaha sundukda padişah Hind Arab şairdir, bu beyitleri zevkine gidüb vafir ihsan eyledi. Ama bu beyitleri kızı Mâhfirûze'ye virüb "Kızım şuna bir nazîre idebilür misin?" didikde kız dahi aşka gelüb bakalım, ne dimiş.

Beyt-i Mâhfirûze:

İsm-i celâl okur dilim ezberden

Feyha tayyib-i tayyibât okur

Bu aşkın kitabı ilm-i defterden

Musahib hüsnünde risalet okur

Bu aşkın hâlidür inceden ince

Okur gönlümüz kim Kur'an'ı hıce

Erenler bâbına varub girince

Sühan men yecî mürselat okur

Eğer varsa gelsün âşık olanlar

Benim ile davaya dursun duranlar

Mâhfirûze gelüb bunda bulanlar

Davaya murad ider kâinat okur

(39b) İşbu beyitleri babasına yazub virdikde babası dahi okuyub, "Aferîn ey banu cihan" deyüb çok tahsîn eyledi ve bir ağla saz yabdırub kıza virdiler. Kız dahi aşk galebe itdikde kendin eylemekde olsun. Biz gelelim berü tarafa çünkü Horasan padişahı namesinde Hind padişahından kızı isteyüb name Hind padişahına vasıl olub macerayı fehmeylediler. Ol dahi bir name yazub gönderdi ve namede yazmış:

- Karındaşım, efendim kerîmemizi ol tarafa şehzadenize istemişsiniz, güzel ama benim kerlmem dâr-ı ridane olduğundan ve benim dahi eğlencem olduğu için asla yanımdan ayırmam. Eğer şehzadeyi bu tarafa gönderirseniz, kızımı ana nikâh idüb viririm, yohsa başka yollu olmaz. Deyüb hatm-i kelâm

iyledi. Bir tatar çıkarub, nameyi Horasan şahına gönderüb, name Horasan şahına dahi gelüb, vusul buldukda çün padişah bu nameyi okuyub, bir asab olub muharebe eyleyelüm deyü davaya kalkdı. Şimdi şehzade bu hâli tefekkür eyledikde benim için bu kadar can telef olacak deyü, babasını takrib için bu sevdadan feragat getürdi. El altından kıza bir name yazub, bir bilür bir ademin eline virüb dildarı Mâhfirûze'ye gönderdi. Namede yazmış ki:

Beyt-i Şehzade:

Gidersin huzur-ı yâre ey name
Bu âşıkın hâlin sultana arz it
Yazmış Huda ezel levh-i kaleme
Takdiridür Huda'yı canana arz it

Rüyada beraber badeler içdik
Muhabbet ne imiş fark idüb seçdik
Biz o davaları ta ezel geçdik
Var git name şah-ı cihana arz it

Bu gönül haceti muradı sende
Bilmem Hind'de misin bilmem Yemen'de
Pek ırak yerdesin gel diyibde
Bülbülüm gonca-yı handana arz it

Bekaya kalmasun bu aşk muradı
Senin çün eylerim ah-ı feryadı
Bu Râzinihân'a eyle muradı
Derdimin tabibi lokmana arz it

Şimdi bu adem nameyi alub, bir gün Hindistan'a dahil olub, bir acuze karı haber alub, varub, ol acuzeyi buldukda heman elin alub :

- Valide bu nameyi padişahın kızına virüb bana cevabını getürebilürsen, sana çok ihsan iderim. Deyüb bir avuç altun virdi. Şimdi koca karı altunları gördüğü gibi:

- Baş üstine oğlum, sen benim misafirim ol. Ben bu işi tiz bitüririm. Deyüb altun kuvvetiyle heman dem padişahın sarayına varub, bir takrib Mâhfirûze'yi bulub nameyi virdi. Mâhfirûze dahi nameyi açub okudukda gördi ki şehzadenin namesidir. Şad olub, koca karıya çok ikram eyleyüb ve hem dahi nameye karşuluk bir name yazub virdi. Koca karı dahi nameyi alub, aldığı gibi doğru eve gelüb ol ademe teslim eyledi. Ol dahi nameyi aldığı gibi hiç turmayub, "Kandesin Horasan?" deyüb, bir gün Horasan'a gelüb nameyi şehzadeye virdi. Şimdi şehzade mecnun olarak nameyi okumağa başladı. Görelim, Mâhfirûze Sultan namesinde ne yazmış.

Beyt-i Mâhfirûze :

Devletlü efendüm ey nur-ı aynîm
Gözlerim şahısın hubanı gözler
Beğendim nameni vech-i yakinim
Görüşmekler vakt-i zamanı gözler

Gice gündüz bakub yolun gözlerim
Name içindedir tahkik sözlerim
Cemal-i pakini görmek özlerim
Bu kabille kaşı keman gözler

Bülbül gibi düşdüm hâr u hevese
Uçmadan girmişim ben bu kafese
Senden bir haber yok aldı vesvese
Kerem senden lütuf ihsan gözlerim

(40a) Eğer ki gelürsen sen bu diyare
Ben kadim turmuşam vaad u ikrare
Mâhfirûze'ye bu iftihare
Gelecek yolların her yanı gözler

Nameyi şehzadeye böyle yazıp göndermiş idi. Şehzadenin canına can katılub, gelen ademe vafir ihsan eyledi. Gayrı o ademle gizli name kızın tarafına gidüb gelmeğe başladı; ama şehzadenin aşkı gereği gibi ziyade olub,

bir gün babasının hoş keyfin bulub, kızın tarafına gitmeği ruhsat-ı kasdıyla sazin eline alub bakalım babasına ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :

Kerem kıl ey benim sevgili atam
İzin vir varayım seyyah ideyim
Layık mı kabanub bu yerde kalam
Âlemi geşt idüb ferah ideyim

Kafesde kuş gibi oturub bende
Sıkılır canımız burc-ı bedende
Aklı fikir bilmem kandedür kande
Ömr ü ikbalimi kitab ideyim

Erenler câminı nuş idüb kandım
Sevda-yı aşkıla ben oyalandım
Pervane gönlimi mısbah ideyim

Cahillikden elim çekmişem gayrı
Kamillik eylesem yeridür yeri
Râznihân sever piri perveri
Ben kendi nefsimi ıslah ideyim

Öyle söyledikde babası pürgazab olub didi ki :

- Oğlum bundan sonra gitmek kelâmın ağzına alma; zira aklıma tokunur. Deyüb canı sıkılıub hareme gidüb şehzadenin ahvalin validesine gitmekliğini hikâye eyledi ve validesi bu kelâmı işidince yakasın çak idüb feryada başladı. Şehzade dahi hareme gelüb gördü ki feryad figan idüb ağlar. Sazını eline alub bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade:

(40b) Ağlayubda anam beni ağlatma
Cemali ol yâre gitmesem olmaz
Ciğergâhım benim nâre dağlatma
Düşüb ol diyare gitmesem olmaz

Özümden kan gider nâr-ı firkatle
 Gözlerim hasretde gönül vuslatda
 Geçdi eyvah ömrüm derd-i mihnetle
 Gayri yokdur çare gitmesem olmaz

Felek beni bu hâllere kesbitdi
 Muhabbet sevdası canıma yetdi.
 Râzınıhân dahi bu dertten gitdi
 Böyle baht-ı kare gitmesem olmaz

Şehzade böyle söyleyüb sazı elinden bırakdı ve anasına, babasına kızın canibine gitmek için çok niyaz eyledi ise de bunlara asla tesir itmeyüb:

- Nafile bu gitmeği sen feragat eyle; eğer bir dahi giderüm deyü kelâm idersen analık ve atalık hakkını helâl itmeyüz. Deyü şehzadeye cevap verdiler. Çün şehzade dahi bunlardan böyle nahoş kelâmı işitdikde gamnak olub ağlayu ağlayu gitdü otasına, gelüb karar eyledi. Hasıl-ı kelâm ahşam olub uykuya yatdılar. Meğer padişah şehzadenin endişesiyle uykuya varmış idi. Padişahın rüyasına ak sakallı, nuranî yüzli, derviş kıyafet bir kimesne gelüb selâm verdi ve eytdi:

- Padişahım şehzadeyi böyle ağlatma, heman izin vir, kızın tarafına gidüb murad-ı maksuda nail olsun. Yohsa izin vermeyüb inad idersen, sonra şehzade elinden bütün bütün gider. Didi. Padişah dervişe hoş nazar idüb gördi ki, mukaddem zahiren gördüğü dervişdir. Padişahın dili lal olub ne söyleyeceğin bilmez oldu ve kendini birazdan devşirüb dervişe eytdi:

- Ben şehzadeyi bir tarafa göndermeğe niyyetim yokdur. Deyince derviş eytdi :

- Ben ne didim sen ne anladın! Deyüb padişahın yüzine hışımla bakınca padişahın vücudından bir ter boşanub titremeye başladı. Çün bu korkuyla uyanub ahval yenice olacağın bilüb, hareme gidüb şehzadenin validesine rüyayı hikâye eyledi. Şimdi anası feryad iderek ağlamağa başladı. Diyince şehzadeye haber verdiler. Şehzade gelüb gördi ki anası, babası ağlar. Aldı sazı eline, bakalım ne söyledi. Anası babası ne dinledi.

Beyt-i Şehzade:

Ağlayubda olmayın taciz gözünden
Gün olur ki hasret gelüb kavışur
Gözlerinizden dökersiz kan ile seli

Merd olan gezmeli gurbet illeri
Açılur ol yârin gonca gülleri
Bülbül gibi güle elbet kavışur

Ya niçün ağlarsız nedir maksud-ı meram
Zâr idüb ağlamağa ey canım anam
Çok turmam gelürüm iy şah babam
Bu vade-yi vuslat gelür kavışur

Ah idüb de ağlar bu Râzinihân
Yârab sen eyle derdime derman
Bekler gelsün deyü ol ebru-keman
Bu aşk-ı muhabbet gelür kavışur

Deyüb kelâmın kesdikde padişah eytdi :

- Oğlum benim sana izin virmeğe niyyetim yok idi. Lakin bu gice rüyamda gördüğim rüyaya binaen sana izin virmeklik görindi. Deyüb izin viridi. Validesi dahi ahvali tefekkür eyleyüb gördi ki çare yok. Ol dahi izin viridi. Şimdi şehzade şad u handan olub babasının ve anasının ellerin ve ayakların öpüb Hakka şükreyledi. Şimdi padişah şehzade için biraz çamaşur ve künli akçe ve refik olmak için iki baba yiğit kimesne hazırlayub idüb:

- Oğlum Allah selâmet virsün, inşallah sen dahi murad-ı maksudına nail olub yine bu tarafa gelürsin. Deyüb gözlerinden öpdü. Şimdi şehzadenin gözlerinden baran misali yaş akarak aldı sazi eline, alub bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :

Şimdengirü elveda iy anam babam
Bize kısmet budur gurbet el çekdi
Böyle çalmış ezel levh-i kalem
Mecnun asa beni dağ-ı yel çekdi

Aklımı başımdan aldı bir nigâr
Şimden sonra gayri beni kim arar
Muhabbeti serde esen rüzigâr
Beni bir muhalif bad-ı yel çekdi

Helâl eyle hakkın iy canım ana
İnkisar eyleme özünden bana
Çok durmam gelürüm elbet bu yana
Gözümün yaşı Nil-i bahr-ı sil çekdi

Şah babam senin kaderin bilürüm
Yolına can baş feda kurban olurum
Mevlâm umud virsün gene gelürüm
Râzınıhân yine resm-i hâl çekdi.

Böyle deyüp, kesdikde tekrar babasının ve anasının ellerin ve ayakların öpüb ve helâlleşüb, elveda elfirak sizi deyüb, şehzade ve o iki kimesne bile yükleri hazır olduğu hâlde bu üç kimesne atlara binüb, saray kapusundan taşra çıkub azm-i rah eylediler, ama sarayın içinde bir büyük matem düşüb kimi ağlar, kimi bayılır, kimi yakasın çak ıder. Güya kıyamet gününden bir gündür. Bunlar böyle ağlamakda olsunlar, biz gelelim şehzadeye; çünkü bunlar kandesin Hindistan deyüb az gidüb, dere tepe düz gidüb, bazı mahalleri ziyaret idüb zevk-i safa iderek, yiyüb içerek saz ve türkî söyleyerek bir gün Muş'dan Hasan Kalesi'ne varub dahil oldılar. Ol gice bir kahvede misafir olub kaldılar. Kahvede olan ahabab şehzadenin sazını görünce reca eylediler ki: "Âşık bize birkaç türkî söyleyen de zevk-i safa idsek olmaz mı?" didiklerinde şehzade baş üstüne deyüb aldı sazı bakalım ne der.

Beyt-i Şehzade :

Bir müferrih yerdir Hasan Kalesi
Çevre yanı düzdür ırmağı çağlar
Bu yerde eylenen hiç tutmaz yası
Hasta şifa bulur hem sağı çağlar

Ben tek garib seyyah gurbet illerde
Söylenür bir vakit adım dillerde
Mecnun gibi gezdim dağı bellerde
Ah itdikçe yürek ol yağı çağlar

Râzinihân çıkub bu yerden gider
Bakî değil devlet milk-i sim ü zer
Âşık olan Hak'dan muradın ister
Cuş idüb gönlümin çün dağı çağlar

Böyle deyince aferîn didiler, anlar bu beyitleri söyleyüb habe vardılar. Çün sabah olub atlarına süvar olub yola revan oldılar. Nice nice mahlelerde aram aram iderek az vaktin içinde Bağdad'a dahil oldılar. Atların bir ahura bağlayub, kendileri bir kahveye girüb (41a) selâm verdiler. Meğer ol kahvede birtakım âşıklar saz çalub türkî söyler idi. Bu âşıklar şehzadenin elinde saz gördüklerinde bunlara yer gösterdiler. Bunlar dahi geçüb oturdular. Kahve içildikten sonra şehzadeye bir reca eylediler ki:

-Âşık birader sen dahi bir şey söylesen olmaz mı? Didiler. Şehzade n'ola deyüb aldı sazı eline, bakalum ne didi.

Beyt-i Şehzade:

Bir azim şehirdir bu mülk-i Bağdad
Evliya enbiya makamı bunda
Nice imdad gelür sana imdad
Yedi derya tamamı başı bunda

İsm-i Azam sahib-i liva bundadır
 İksir-i saadet kimya bundadır
 Define-yi ilm-i simya bundadır
 Hubların servinin benamı bundadır

Elaman Yârab münacat yeri
 Eyledim dillerde hatm-i ezberi
 Râzınıhân görün oldu serseri
 Hakkın ol ravza-yı selâmı bundadır

Deyüb kesdi; ama oturan kimesneler şehzadenin nutkuna bakub hayran oldılar. Lakin beriki âşıklar şehzadeyi çekemeyüb bu delikanlı ile bizim imtihan olmamız lazım geldi, deyüb içlerinden biri aldı sazı eline, şehzadeye bakalım ne söyler.

Aldı Âşık Mes'ud:

Destur-ı mükerrem aldın mı pirden
 Bu meclis erbab-ı divan yeridir
 Buyursın geçenler canla serden
 Mağrur ider seni meydan yeridir

Aldı Şehzade:

Bir elif noktasın ezber ittin mi
 Hatm-i dil kitab-ı Kur'an'da mısın
 İrenlerden tac u libas giydin mi
 Yoksa başı kabak üryanda mısın

Aldı Âşık Mes'ud:

Cesaretin nedir eyle ey dilldare
 Matlub u hünersin bari maşallah
 Âşıklarda rıza fî-sebilallah
 Bâb-ı teslim emr-i ferman yeridir

Aldı Şehzade :

Bizde temekkündür bâb-ı aşkullah
Kalbimde muhkemdür feyz-i feyzullah
Eğer tutdun ise rest-i yedullah
Yoksa zahid suret -hayranda mısın

Aldı Âşık Mes'ud

Buna Bağdad dirler bu yer acayib
Çok şairi vardır ilminde galib
Aklına bir kerre ola gör sahib
Neler var ki sahib-i irfan yeridir

Aldı Şehzade:

Ben müfti değilim hakim-i naib
Pirime ben ezel olmuşum talib
Şerheylesün sözüm üç beş yüz kâtib
Seni cehl-i natık o yanda mısın

Aldı Âşık Mes'ud:

Kanden gelüb kande gidersin evlâd
İyi kıyafetin gösterir beğzad
Dolu içmiş gibi idersin inad
Fariğ ol inaddan bürhan yeridir

Aldı Şehzade:

Horasan'dan çıkdım bad-ı ol yadat
Aşkla saht oldum her yanıma berbad
İçdiğim toludur görmedim üstad
Berat-ı Huda-yı Sübhan'da mısın

Şimdi şehzade böyle imtihan oldukda şehzade âşıklara eydür:

- Karındaşım senin sualine cevap virdim, sen dahi bana cevap vir. Deyüb
aldı sazı eline, bakalım ne didi.

Aldı Şehzade:

Ol feyyaz-ı mutlak sure-yi Kur'an

Kangı gün yazılıb şol yere indi

Ne gün ne sa'atde Cibril'e Sübhan

Kangı mihrab üzre minbere indi

Şimdi buyurun deyüb şehzade cevap istedi. Âşık Mes'ud dahi düşünmeğe başladı ve eytdi:

- Sen söyle, ben mülâhaza itdikden sonra cevap vireyim. Diyince yine aldı şehzade:

Ol vakit kim idi Sultan-ı Kevneyn

Kim idi ma'sumlar kurretü'l-ayneyn

Kim idi zi'n-nureyn Şah Hüseyin

Kangı gün Ali nur pervere indi

Kangı gün eyledi teşrif-i cihan

Ne işaret eyledi burc u asuman

Süvar-ı düldüle kangı gün merdan

Kangı saat Feth-i Hayber'e indi

Râzinihân bir periye maildir

Virmişdir kendini akı zaildir

Vedduha suresin kime nazildir

Ol kankı hayrdır ki mâhşere indi

Böyle söyleyince hergiz maşa'allah deyüb ve Âşık Mes'ud cevap bulamadığından dili lal olub kaldı. Bu kelâma hâlâ Âşık Mes'ud değil, Âşık Ömer dahi gelse kadar olamaz, (41b) deyüb buna misal latife eylediler. Çün ahşam olub ol gice anda misafir oldılar. Ferdasi gün ale's-sabah yolcu yolında gerek fehvasınca ol mahleden dahi vedalaşub yola revan oldılar. Çok memleketde konub göçerek saz ve türkî söyleyerek derelerden sel gibi ,

tepelerden yel gibi , düz ovalara gelince top gibi bir gün Hindistan'a dahil oldılar. Anda bir kahve tedarik idüb misafir oldılar.

Günlerde bir gün şehzade kıza bir name yazub, kendinin geldiğin beyan idüb bir takrib nameyi gönderdi. Kız dahi şad u handan olarak ol dahi bir name yazub demiş ki:

- İy benim şehzade-yi nur-ı aynîm bu tarafa teşrif buyurduğınza çok memnun oldum, Ama babama bir medhiyye yazub kendin viresin , inşallah bu tarik ile sizinle görüşmeklik müyesser olur. Deyü hatm-i kelâm itmiş. Name şehzadeye gelüb görüldükde der-akab padişah için bir medhiyye yapub bir cuma selâmlığında padişaha name-yi medhiyyeyi dervişan usul takdim eyledi. Padişah gördi ki afet-i devran, misal-i hüsn cemaline gözler bakmağa kamaşur. Padişah bir görüşde alakâdar eyledi. "Şu delikanlıyı saraya getirin." deyü emreyledi. Şimdi padişahın nedimleri şehzadenin yanına gelüb taltif-i riayetle saraya getürdiler. Şimdi şehzade huzur-ı padişaha çıkub adab-ı erkânı yerine getürüb el bağlayub turdukda padişah dahi medhiyye okumağa başladı, bakalım medhiyyede ne demiş:

Ey mübarek devlet-i kâr-ı kadim-i padişah
Merhamet-kânî mukaddem kalb-i rahm-i padişah

Sensin ol dâr iy devlet sensin ol zat-ı kerem
Sendedür cümle fazilet iy kerim-i padişah

Arz idüb ol hâk-i payin görmeğe âşık kulun
Âşık-ı sadıklarıyız gör nedim-i padişah

Şöhret-i şanın senin âlemi tutdı şeha
İy saadet sahibi tab-ı hilmi padişah

Sayebansın cümleye iy arif-i nimetveli
Daver-i devran İskender-i selimi padişah

Dest-i hükminde kovdın Bârîgâh-ı mucizatındur senin
Çün yetişmiş evliyalarından azimi padişah

Ben fakirin düşdüm ülkende nidem imam benim
Gör gözet Râzınıhân bu yetimi padişah

Padişah okuyub aferin oğlum güzel söylemişsin, deyüb otur deyü emreyledi. Şehzade yer öpüb iki diz üzerine oturdu ve eytdi:

- Oğlum saz çalmak dahi bilür misin? Didi. Şehzade :

- Bilürüm padişahım, deyüb temenna eyleyince padişah emridüb, bir saz bulub şehzadeye virdiler. Şehzade saza düzen virmeğe başlayınca sazın sesinden Mâhîrûze Sultan duyub, ol dahi göreyim kimdir deyü kafes ardında gelüb şehzadeyi dinlemeğe başladı.

Aldı Şehzade:

Emr-i Huda takdir kısmet bundadır
Gezdirir abdane gurbet illeri
Vücudunda aşk-ı zahmet böyledir
Tolaşur selmane gurbet illeri

Akla geldikce hatıra dildare
Görmek için âşık didarına var
Hiç gönül bir yerde kılar mı karar
Aradur bir dane gurbet illeri

Kerem yok kimseden gönlümüz mahzun
Baş kabak yalın ayak günbe gün
Razî gez bu yana gurbet illeri

Padişah eytdi:

- Aferin oğlum güzel söylersin, ama sen daha tıfl, çocuksın. Lakin gurbetden şikâyet idersin. Bunda hikmet nedir? Didi. Şehzade eytdi:

- Efendim meşhur meseldir, karınca kararınca dirler. Deyüb yine aldı sazı eline bakalım ne söyledi.

Beyit:

Bir pir hedayesi oldu bu aşkım
Kelâm-ı kitabın manasıyım ben
İnkâr olmaz benim bu nutk-ı hakkım
Feyyaz-ı Bârî ilm-kübrasıyım ben

(42a) Beni gören alsun benden bir ibret
Kâh dem çekerim kâh pek hasret
Kâh seyyah olub yaslanur gurbet
Gurbet il gezmenin ankasıyım ben

Misafirhaneden gelüb geçerdim
Uğrayub her yerden sular içerdim
Fark idüb menzili bulub seçerdim
Râzinihân Hindistan'ın sevdasıyım ben

Şimdi padişah eytdi:

- Aferin oğlum bundan sonra ben seni bir tarafa salıvirmem . Burada yatub kalkasın. Deyüb emritdi. Şehzadeye dahi ayruca yer gösterdiler. Şehzade dahi geçüb otasına oturdu. Ama padişah hareme gidüb kızına eytdi:

- Sen bana saz söz itmeye istiğna ider idin , bugün Allah bana sadası güzel; sazı, sözi güzel, kendi gayet güzel bir âşık gönderdi. Bugün anınla eğlendim. Gayri sana ihtiyacım kalmadı. Deyince kız eytdi:

- Şah baba güzel söylersin, Ama medheylediğin âşıkı bir kerre de biz dinlesek olmaz mı? Deyüb reca eyleyince padişah makul görüb şehzadenin yanına gelüb eytdi:

- Oğlum haremde senin gibi bir şairimiz var, seni dinlemeye merak itmiş , var birkaç fasıl eyleye. Deyüb şehzadeyi hareme gönderdi. Mâhfirûze Sultan dahi haremi halvet idüb, kendisi perde arkasına geldikde şehzade dahi aşka gelüb aldı sazı eline, bakalım ne söyler.

Beyt-i Şehzade:

Terk-i dünya olub gezen âşıklar
Diyar-ı gurbetde mihman olurmuş
Serseri sergerdan bağı yanıklar
Harabat güncinde üryan olurmuş

Ananın atanın yüzine hasret
Sevdiği yâr için terk ider elbet
Derdim bir yerde olsa cemi'yyet
Kâtib-i kudretde divan olurmuş

Horasan'ın taht-ı padişahından
Ayrı düşdim çeşm-i nazargâhından
Kismetim var imiş Yemen'den Hind'den
Bu gençlikde bize seyran olurmuş

Mecnun gibi kaldım kûh-ı sahrada
Bir güzele âşık oldım rüyada
Erenler elinden içmişim bade
Râzinihân saki devran olurmuş

Böyle söyledikde Mâhfirûze Sultan'ın gayrı sabra mecali kalmayub, perdeyi kaldırub, şehzadenin yanına geldi. "Efendim safa geldin!" deyüb, ayaklarına kapanub ve düşüb bayıldı. Şehzade dahi kızı gördüğü gibi sazın elinden atub ol dahi bayıldı. Ama ol arada fitne-yi ruy-ı siyah, boşboğaz kâfirin biri bunları gizlice seyriderdi. Derakab padişaha gelüb, macerayı hikâyet eyleyince padişah pürgazab olub, Horosan şahının oğlu olduğın bilüb, urun şol nabekar oğlanın boynun deyüb celladlara emreyledi. Heman birkaç cellad şehzadenin ellerin arkasından bağlayub siyaset meydanına boynunu urmağa getürdiler. Ama kız dahi ayılıb gördi ki şehzade yanında yok. Keyfiyyeti anlayub can başına sıçradı. Heman babasının yanına varub eytdi:

- Şah baba bu oğlanın kanına girme, macerayı anla. Sonra ben dahi elinden giderim. Deyüb ve düşüb bayıldı. Padişahın akli dairesinden çıkub

abuk celladların ellerinden Şehzadeyi aldılar. Ama elleri bağlu huzura getürdiler ve kız dahi ayılmış idi. Padişah eytdi:

- Kızım bu hâl ne hâldir? Didikde kız eytdi:

- Babacığım bu oğlan Şah-ı Horasan'ın oğludur. Bunun ile bana rüyamızda tolu içirüb birbirimize âşık itdiler. Şimdi birbirimize âşık olduk. O bensiz, ben onsuz olamam. Eğer bu oğlan elden giderse, beni dahi elden gitmiş bilesin. Didi. Padişah eytdi:

- Sus edebsiz ben de seni bir Şey söyleyecek kıyas eyledim, imdi bundan sonra bir dahi bu kelâmı bir dahi ağzından işidirsem, seni de bu oğlan gibi helâk iderim. Didi ve Şehzade içün emridüb "Haydi Şol oğlanı ayaklarına bukağı, boğazına lâle takında yedi sene müddetince zindana atın!" deyü emreyledi. Şimdi divane Şehzadenin boğazına lâle ve ayaklarına bukağı takub zindana atın ve rezil. Ama Mâhfirûze gördi ki iş gayrı dürlü oldu. Mahzun mahzun gitdi. Dairesine gidüb saçların yolmağa başladı. Çün aradan çok vakit geçüb Mâhfirûze, Şehzadenin aşkından tab u tüvanı kalmayub, bir gice yarısı yerinden kalkub, kendini erkek kıyafetine koyub saray kapusından taşra oldu ve zindanın önüne gelüb zindancıyı çağırub eytdi:

- Zindancı baba, zindanın kapusın aç, içerüye gireceğim. Didi. Zindancı eytdi:

- Gice yarısı zindan mı açılmak olur? Ben başımdan korkarım , hadi Őurdan git. Zindanda ne işin var? Diyince, kız koynından bir avuç altun çıkarub virdi. Zindancı altunları gördiği gibi kapuyı açub bunu içerü koydı. Şimdi kız içerüye girdikte gördi ki Şehzade yalnızca eli, ayağı bağlu oturub ağlar. Heman yanına gelüb kendini bildirdi. Şehzade bildi ki sevdiği cananı yanına gelmiş durur. Ağlayu ağlayu aldı sazı eline, bakalım ne söyler.

Aldı Şehzade:

Nedir suçum bilmem cürm u günahım

Ya niçün atdı baban zindana beni

Bana imdad itsün Rabb-ı penahım

Ol getürdi devr-i cihana beni

Gör ki gözüm yaşı çağlayub gider
 Bana bu iş şimdi ölümden beter
 Yetiş imdadıma kırklar erenler
 Çıkar selâmet-i meydana beni

Kapunda kölensem eyle gel azad
 Sana dirim sana iy melek-behzad
 Yok imiş kimseden kimseye imdad
 Nice âşık itdiler sultana beni

Yanar ciğergâhım benim pürateş
 Canım feda olsun yolında beleş
 Râzınıhân olub bunda çillekeş
 Hasret kodı felek canana beni

Öyle söyleyüb kesdi, ama kız eytdi :

- Böyle firaklı firaklı bana taş atub yatma , zira benim senin aşkınla ciğirim hun oldu. Ama elden ne gelür, lakin inşallah bundan çıkarsın, seninle kaçub gideriz, zira ben anladım, babam beni sana virmeye niyyeti yokdur. Deyüb ağlamağa başladılar. Bir de gözlerini açub gördiler ki karşularında bir derviş turur. Bunlara eytdi:

- Ağlamayın, Allah muradınızı virdi. Ben sizi Horasan’a götürmeğe geldim. Didi. Şimdi şehzadenin bendin çözüb, elindeki bulunan asa ile zindanın divarına urub divardan bir kapu açıldı. Bunları taşra çıkarub, şehzade varub, refiklerin bulub geldi. Şimdi derviş eytdi:

- Cümleniz gözlerinizi yumun. Didikde bunlar da gözlerini yumdılar. Bir vakitden sonra derviş “Açınız yüzinizi, gözlerinizi.” didikde bunlar dahi gözlerin açub gördiler ki Horasan’a gelmişler. Şehzade:

- Yârab çok şükür! Deyüb çok niyaz eyledi.

- Alî Allah’ım sen kömür gözlüm ile beraber salim geldim. Ah kara gözlüm sendeki gözler ve kametin ve gözlerin ve sendeki ilk ayın on beşi gibi yanaklar bendeki (43a) divane eyledi. Sendeki nezaket ve letafet ve hüsn-i

tarife mukabil değil, kömür gözlüm. Deyüb çok sözden sonra derviş bunların gözinden nihan olacak. Bildiler ki bu derviş Hızır-ı Aleyhisselâmdur. Şimdi şehzade refiklerini babasına müjdeci gönderdi. Babası dahi şad u handan olub oğluna karşı çıktı. Heman bunları saraya alub, geldikde şükr-i yezdan idüb secdeler eylediler. Birkaç günden sonra şehzadeye Mâhfirûze Hanımı nikâh idüb, kırk gün kırk gice düğün idüb, iki aşığı birbirine kavuşturub baki ömürlerin zevk-i safa ile geçürdiler. Bu dahi bunda tamam oldu.

Şehzade güveği olduğu gice:

- Ah cananım; Rabbu'l -mennane iki cihan serveri olan, iki cihan güneşi , pürkemaş şükür. Ciğer köşem bunca müddet nice serencâmlar çeküb ahir gezdim, kavuşdum. Mübarek gözlerin fakirin gözleri gördi. Bir kere ayın on dördü gibi yanakların ağzıma alub ve üstad arşını gibi gerdanı ve kumkuma gibi tarıfden aciz ve tarıf mümkün olmayan şivelerini işve eyleyüb ve ince fidan belini saram, sarmaşık olam. Gözüm nuru ah vah deyüb birden sarılıub alâka eyledi. Yani dahilü'l-râ'i fi'l-fâyi hasılı'l -meram. Rabbim cem'imizin hayallerini bu tarıf ile maruf eyleyüb ve erkânlara nasib ve müyesser eyleye. Zira canan bu tarıf ile maruf olan vallah billah cehenneminden ba'id olub cennete karib olur. Azizim hikâyesi tamam oldu, burada. Cemi' insan bundan hulasa eyleye; zira ben turdum efem.

LETAİFİ NASREDDİN HOCA ADLI KİTAPTA BULUNAN RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÜZE SULTAN HİKÂYESİ

(s.2) Raviyan-ı ahbar şöyle rivayet iderler ki Kandihar memleketinde bir padişah var idi. Devleti Şevket Nüma tesmiye kılınmış idi. Adalet sahibi idi. Lakin dâr-ı dünyada bir erkek evlâdı olmadığından leyl ü nehar kasavet deryasına müstağrak idi ve bundan başka hiç endişe ve kederi yok idi.

Günlerde bir gün yine evlâd hatırına gelmekle şu yolda niyazda bulundu:

- Cümle mahlukatın muradını halk iden Rabbim benim böyle kemal-i saltanatla imrar-ı vakit eyleyeyim, benden sonra bu tahta cülûs idecek bir erkek evlâdım olmadığı için daima hüznün içindeyim. Fakat padişahın akıllı bir veziri var idi. Adına Hekimoğlu Yakub dirler idi. (s.3) Ol vezir o vezirin zürriyeti dahi yok idi ve lakin hatırına kasavet getürmeyüb tevekkül bâbında idi. Bir gün padişah vezirini çağırub dir ki:

- Ey benim vezirim seninle hâlimiz ne olacak? Bir emr-i Hak vakı' oldukda tahtıma cülûs idecek kimse yokdur. Seninle bir tarafa gidelim. Tebdil-i kıyafet olub memleket geşt ü güzâr itmekde iken bir gün ötedenberü nur kıyafet, elinde asa bir derviş bunlara selâm virüb bunlar da selâmını alurlar. Padişah eydür:

- Sultan nereden gelüb nereye gidersin? Deyince derviş eydür:

- Padişahım Mağrib diyarından çıkub seyyah iderim. Mürşidim öldi haberini aldım, şimdi mürşidim tarafına giderim. Deyüb sükût eyledi. Padişah:

- Sultan oldığımı neden bildin?

Derviş eytdi:

- Bu cemal , bu şecaat kimsede yokdur. Ancak padişahlara mahsusdur.

Padişah eydür :

- Beni bildiğin gibi muradımı dahi bilürsin?

Derviş eytdi :

- Padişahım senin ne ihtiyacın var ki; benden derman istersin ?

- Gerçek, dir. Hiç müzayakam yokdur. Lakin bir erkek evlâdım olmadığından saltanatım başıma zindandur. Elhasıl dervişin elinden tutub

saraya geldiler. Derviş ilm-i simya ve havas bezimden böylece bir gice padişah rüyasında Derviş görinüb padişaha eydür:

- Ey benim hünkârım sen erkek evlâd istersen (s.4) bir cami , bir çeşme bina eyle. Bir erkek evlâdın olur. Deyü gözden nihan oldu. Padişah uyanub dervîşi çağırđı, rüyayı söyledi. Cami ve çeşme yapması emrini virđi. Mimar cami ve çeşmeyi yapmakda olsun. Padişahın haremi akıllı devrandı. Gebe kaldı. Kadınlar için gebe kalmak güç bir şey değildir. Bir erkek oğlan toğurđı. Şah sürur oldu. Kırk gün kırk gice şenlikler eyledi. Cümle ahali zevk ve safa ile meşgul oldılar.

Günlerde birgün padişah şehzadenin ismini koymak istedi. Dervîşi yanına davet eyledi. Şehzadenin ismini dervîşe havale eyledi. Dervîş şehzadenin ismini Râznihân olsun, didi. İşte şehzade büyümekde olsun, günün dahi arası çok geçmeyüb dervîş gözden nihan olub rüzgara karışdı. İşte şehzade dahi beş altı yaşına kadem basdı. Bir hace yakın idüb okumağa başladı. Şehzade eyice okudı. Bir gice rüyasında ak sakallı bir adem zuhur idüb:

- Oğlım, senin bir kız kısmetin var. Deyüb nihan oldu. Şehzade uyanub rüyayı haceyeye hikâye eyledi. Hace:

- Rüyayı pederine söyleme, (s.5) senin şimdi kız almak vaktin değildir. Sen dersine bak. Deyüb kelâmı kesdi. Ferdasi şehzade rüyasında ol pir-i muhterem zuhur idüb, yanında bir kız var ki hilâle benzer kaşları, dürr-i sadef dişleri , kalem parmakları, zenan-ı handan kâfur gerdan, afet-i devran, ruy-ı bedehşan, ayın on dördüne benzer bir kız ki elinden tutub:

- İşte şehzadem kısmetin budur! Deyüb :

- Şehzadem böyle olmaz, tur imdi sana bir câm-ı aşk vireyim, mahabbet ateşi ne imiş anlayasın. Sahba-yı câmindan toldırub şehzadeye sundı. Şehzade nuş idüb Mâhfirûze'ye virđi. Oldahi nuş eyledi.

- Şehzade bu kız Hind padişahının kızıdır. Deyü gözden nihan oldu. Hikmet kız dahi bu minval üzere rüyasında şehzadeyi göstermişler. Hasıl-ı kelâm şehzade uyanub ağzı burnı karışık, kızın aşkı ciğerinin başından fitil

almağa başladı. Ah figan eyledip, yakasın yırtub ağlamağa başladı. Bir gün bu hâl sarayda şehzadenin yanına gelüb :

- Efendim niçün ağlarsın? Bu hâl ne hâldür? Söyle, cümle başına fida idelim. Didilerse de alamadılar. (s.6) Canı başına suçrayub, şehzade yanına gelüb:

- Gözüm nuri bu hâl nedir, niçün ağlarsın? Renginiz neden solmuş? Siz cümlesin ateşe yakayım. Buna mümasil kelâmlar ile şehzadenin ağzın aramağa başladıysa da şehzade anasına cevap virmedi. Valide sultan dahi, padişaha gidüb ahvali bir bir nakleyledi. Padişah emridüb, şehzadeyi yanına çağırub, şehzade tebessüm iderek huzur-ı padişaha gelüb padişah şehzadenin ağzın aramak tarikiyle, bazı kelâm ve sohbetler söyledi ise de şehzade:

- Efendi babacığım bir taraftan kederim yokdur, ancak canım sıkılır. Deyü cevap virdi. Padişah:

- Oğlum lalanı alub sahralarda gezin. Gönlün açılun. Didi. Şehzade pederinin emri yerini bulsun deyü lalasını alub tebdil-i kıyafetle gezmeğe başladı. Meğer ol şehirde bir büyük kahve derunında birtakım saz çalub çağırurlar. Şehzade işidince:

- Lala şunları alub saraya gidelim. Deyü ibram idince "Emr efendimindir." deyü şairleri saraya getürdiler. Ve'l –hasıl şairlere ahşama kadar yeyüb zevk, safada iken, harem tarafından bunları temaşa iderlermiş. Şehzade dinleyüb bir ah çekdi.

Şehzade Râzinihân:

Ah ider âşıklar derdinden

Bilmezler âşıkların kalbinde ne var

(s.7) Kanlı yaşlar döker leyl ü nehar

Mahabbet şem'ine yanar pervane

Haram olsun bu virane

Bülbül feryad , gül handane

Kesbiden gülizar

Sevda geldi başıma
 Terahhum itmedi genc yaşıma
 Bir yâr içün ol savaşıma
 Tıfl iken naçar

Haber virün babama
 Girem ihrama
 Selâm olsun hırama
 Râzınıhân canın arar

Deyüb kesdi. Haremden vaveylâ kopdı.

- Şehzade galiba bir yere düşürmüş. Ne acayib seyr ne acayib efendimiz haberdar mıdır? Şehzade validesine işi anlattı. Validesi:

- Şehzadem bu tarafa gelsün. Deyü hareme davet idüb:

- Şehzadem sen çalkı çağırmışsın, sana ayıbdır. Sen padişahzadesin, sonra âlem tuyar da sana ne söyler. Aman evlâdım sakın böyle yapma! Deyü nasihat eyledi.

(s.8) - Bari bir kerre hâlin nedir deyü sual eyle, zira yazukdır, benim genc başıma. Deyü ağlamağa başladı. Validesinin yüreği tahammül idemeyüb dir ki:

- Nedir derdin bana söyle, derman olayım. Deyüb oldahi ağlamaya başladı. Şehzade eytdi:

- Ey benim devletlü anam ben sana derdimi dil ile tarif idemem.

Emreyle bir saz getürsünler, sana olvakit beyan ideyim. Deyü cevap eyledi. Valide sultan dahi emreyleyüb, şehzadeye saz getürüb virdiler. Şehzade dahi saza bir düzen virüb bakalım ne söyledi.

Şehzade:

Bir cuma gicesi habe varmışdım.
 Geldi bir pir bana gösterdi seyran
 Arz olub bahr-i aşka talmışım
 Nihayeti yok bir derya-yı umman

Toldırub badesin bir bana sundı
 Sahba-yı adem virüb cana tokındı
 Sevdığım ol dilber ma'an bulundı
 Bakdım ki yanımda ol mihr-i taban

Ben anın aşkından sarardım soldım
 Bu sevda hâlinin kendümde buldım
 Şimdengirü ol dildare kul oldım
 Ne kadar ırakdır Hind'e Horasan

Saklarım kalbimde sırrını daim
 Kimseye vasfitmem bu garib hâlim
 Dile destan olur benim bu hâlim
 Söyleme kimseye ey Râzınıhân

Böyle deyüb söyleyüb sazı elinden bıraktı. Şimdi halayıklar, valide sultan taaccübde kalub:

- Ey âlemü's -sırrı vel' hafiyyat bu ne hikmet, tahayyür âlemine baş saldı. Amma şehzadenin sözlerinden bir şey anlamadı ise de bu kelâmlar gayet (s.9) kendine hoş gelüb eytdi:

- Şehzadem bu nasıl esrardır ? Şunu beyan eyle. Sana yok yok yolına canım feda olsun. Deyüp reca eyledikde şehzade dahi yine sazı eline alub bakalım, validesine ne söyledi.

Şehzade :

Seversen ey canım evlâdın nine
 Söyle Hindistan'a bir haber gitsün
 Hancer dudı girer çıkar sineme
 Tabibim lokmana bir haber gitsün

Sevdiğim görmişem rüya içinde
 Hilaf değil mutlak dünya içinde
 Bir kafesde bülbül güya içinde
 Mürg-i semen cana bir haber gitsün

İrfan olan anlar ehl-i rumuzı
 Kahr ile geçürdim ol şeb u ruzı
 Hindistan padişahının Mâhfirûzı
 Gönderin sultana bir haber gitsün

Yohsa bu şehzaden gider elinden
 Bir cevap kat' eyle dilinden
 Gel sakın benim çeşm-i selimden
 Gönderin sultana bir haber gitsün

Böyle deyüb sazı elinden bıraktı. Validem sultan parça anlar gibi olub
 - Eyvah evlâdım rüyasında Hind padişahının kızını göstermişler ve câm-ı
 aşk virmişler. Evlâdım divane oldu. Bunu şaha haber idün , çaresini bulsun.
 Deyüb padişaha haber eylediler. Padişah şehzadeyi çağırub

- Gel oğlum, şehzadem toğrı söyle, saklama, senin derdine derman (s.10)
 buluram. Padişah eydür :

- Var lalan ile bir mikdar sahrada eğlen. Çare buluram. Şehzade lalasını
 alub Ruşen yaylasına giderler. Yaylada birtakım kızlar var. Şehzade bunları
 görünce merakı kalkub saz olmadığından ağac parçası alub bakalım söyledi.

Aldı Şehzade:

Talihi çok güzel yayla bu yayla
 İçinde yok Mâhfirûze-yi ra'nâ
 Kol kol olmuş kızlar hıram iderler
 Bu dünyayı bana haram iderler

Safadır bu seyran gül arasında
 Birtakımı kalmış yol arasında
 Salınub gezerler yol arasında
 Birbirine turub kıyam iderler.

Her tarafı ruşen bağ-ı letafet
 Dilberlerin yerin iderler davet
 Tamamı gülşen misal-i cennet
 Salınub gezmeğe endam iderler

Vah benim sevdalı başıma ah
 Râzınıhân oldı her şeyden agâh
 Hâlimden bilmedi neyleyem eyvah
 Vâkıf-ı esrarı tamam iderler

Şimdi şehzade böyle söyledikde ol mahalde ne kadar kızlar var ise, şehzadenin başına üşdiler. Meğer içlerinde üç otuzunda yaşı, kazma dişi, bir koca karı var idi. Şehzadenin yanına gelüb eytdi:

- Oğlım benim bu genc yaşıma bakub hâlime münasib bir türkî söyle. Didikde şehzade dahi hatırçün bakalım ne söyledi.

(s.11) Şehzade :

Bir güzel gördüm üç otuzunda
 Yüzine bakanın işi rast gitmez
 Arzum anın hu yüzünde
 Görenler matim artar yas gitmez

Eğri hotoz yapmış sallanur başı
 Gitmiş kuşu sallanur dişi
 Burun üzre kaldırmış kaşı
 Cenazesine kimseler gitmez

Neler var Hakkın gazab-ı sıfatı
 Gün-i veche muradı
 Vücunda olan ab u hayatı
 Fütur hayalinden gitmez

Râzınıhân dir dime validendir bu
 Bir büyük bağçeye itmeli kaygu
 Arkası davlunmaz önidir boru
 Karnında şeytan-ı hannas gitmez

Böyle latife söyledikde şehzade kızlara bakub görür ki; içlerinde bir kız
 Mâhîrûze benzer. Bakalım ne söyledi.

Şehzade:

Cemalin cemale benzer imiş
 Cemalin elhak güzel
 Kaşın hilâle benzermiş
 Nevmâh-ı ziya güzel

Siyah kirpik gözlerin mi
 Anber-efşan gîsu hemi
 Dudağı, gonca gül femi
 Leb-i cadu sahba güzel

Zülüfleri perişan olmuş
 Unf-ı gül reyhan olmuş
 Zeliha-yı zaman olmuş
 Adaleti anka güzel

Râzınıhân sırrımız

(s.12) *Odur bize hempa güzel*

Biraz dahi olmakamda seyr ve zevk eyledikde şehzade ahşam üzeri
 saraya gelüb huzur-ı şaha geldikde öteden beriden kelâmdan sonra kalkub
 hareme gidüb habe vardı. Sabah olub âlem nur ile münevver oldıkda padişah
 vezir, vüzerasın cem' idüb azim divan eyledi, ehl-i divan ancak olan kelâmlar
 tekmil oldukda şehzadenin kelâmı ortada cevelan itmeğe başladı. Akıllı
 vezirin biri eytdi:

- Padişahım şehzadenin rüyasında Hind padişahının kızını göstermişler.
 Ol kıza âşık olmuş heman. Hind padişahına haber göndermeli, Allah'ın

emriyle peygamberin kavliyle kızı nikâh idüb bu tarafa göndersin. Deyü kelâmı kesdi ise de meclisde bir sevdiği veziri var idi. Söyledi ki:

- Şehzade efendimizin nutkını görelim, ne vechile esrara vâkıfıdır. Bir mikdar saz ile söylesün. Şu gerçek amma bir keyfiyet bizim şanımıza düşmez. Bahusus çalgı çalub çığırmak bize ayıbdır. Ol meclisde olan vüzera cümlesi birden padişaha reca idüb, padişahın ruhsatıyla aldı sazı eline, bakalım ne söyledi.

Şehzade :

Ayıblama beni ey şah pederim

Murad-ı Huda'nın esrarıdır bu

(s.13) Hacet-i murad Hak'dan isterem

Feyyaz-ı âlemin izharıdır bu

Bu aşkın hâlin kimseler bilmez

Gizli söz kimseye söylenmez

O aşkın pasesi kande bilinmez

Erenler ahd-ı ikrarıdır bu

Uzakdur sevdiğim güçüm irişmez

Kanad açsam boşdur kolum irişmez

Açıldı yareler gelüb yetişmez

Dilber gülizarın ayyarıdır bu

Râzinihân çeker yârin hasreti

Gönlümde muhkemdir yârin firkati

Pirimizle itdük vaad-i vuslatı

Rihlet-i vakit kavı kararıdır bu

Şimdi şehzade kelâmın tamam itdikde, meclis halkı şehzadenin bu hâline bakub hayran kaldılar. Aferin ey şehzademiz, didiler. Bu dem Aslı ile Kerem âşık olduğu gibi bu dahi âşık oldu, didiler. Şehzadeye reca idüb bir dahi sadanızı işidelim, Mevlâ'mız sizi sevdiğine kavuşdırsun. Şehzade aldı sazı bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :

Hitab-ı allem'ül esma'î tıydım
 Ruh-u-l'emine vahiy buyurdu
 Devr-i kâinatın halkına uydım
 La-yemutla la-yenam o halik-i dünya

Gencilikte yere uğradı
 Anın hâk-i payinde bağludur kolum

(s.14) Muciz-i enfes-i âlem

Dert gösterdi bana mukaddem
 Sevdî sahibayı dahi ol câm-ı Cem
 Harareti kaldı yüzünde hâlâ

Şah babam olsun derdime derman
 Bu derdime çare bulamaz lokman
 Kime söyler hâlin Râzınıhân
 Söyle vâkıf-ı sırrı ey lutf u ata

Şehzade sazı bırakub böyle yanık sözlerinden divan-ı meclis gözlerinden yaş akdı. Birisi:

- Padişahım şehzademiz böyle figan iderek cümlelerin ciğerini yakar. İmdi bunun çaresi heman Hind padişahına serian bir name gönderelim, sizin nefüsünüzü kırmaz. Didi, ehl-i divan bu kelâmı makul görüb, acele bir name yazub Hind padişahına göndermekde olsunlar. Biz gelelim Mâhfirûze'ye. Ravi böyle rivayet ider ki, Mâhfirûze dahi şehzadenin ateşiyle gicelerde uyku uyumayub aşkı galebe itdükce beyitler söylerdi. Babası dahi ehil olduğundan, yarım saat yanından ayırmayub bunun ile gönlün eğlerdi.

Günlerde bir gün Yemen diyarından bir Arab şair gelüb Hind'de bir kahvede misafir olub, elde çalub çağırır idi. Bir gün bu şair birkaç beyt ile Hind padişahından dünyalık istemiş. Bakalım, ne demiş.

Beyt-i Arab şair :

Müluk-i âleme şayeste-yi ihsan mukaddemdir
Anın murad-ı hümayunundaki ferman mukaddemdir

Şiar-ı şiiir bir bâtın kulub-ı kurre'tül aynı
(s.15) Terahhum eyle seyyidî bana derman mukaddemdir

Selâmı ravza-yı Kabe huzur-ı ind-i mevlîdir
Ana vech-i sücudı Kabe-yi rahman mukaddemdir

Yahî Yakub Yahî Yusuf İsmail zemzem
Cibril-i cennet kurban mukaddemdir

Fakr-i gurbet dahi zahmet bende mukaddemdir

Arab şair bu nameyi yazub padişaha viridi. Çok ihsanlar aldı. Amma kızı Mâhfirûze beytlere bakup aşka geldi. Bakalım ne söyledi.

Aldı Mâhfirûze:

İsm-i celâl okur dilim ezberden
Bu aşkın kitabın
Mushaf-ı hüsnünden

Bu aşk inceden ince
Okur gönlümüz
Erenler yanına varmaz

Eğer âşık olanlar
Benimle davaya turanlar
Mâhfirûze görsünler
Ne arıfdir ne arif

İşbu beyitleri yazub babasına viridi. (s.16) Eyledi bir saz kızına, aldı anınla eğlenürdi. Biz gelelim şunatra atasına. Padişah, Hind padişahından

kızı isteyüb name Hind'e vasıl oldu. Macerayı anladı. O dahi bir name yazub: "Şah-ı Horasan'a; kızı şehzadenize istemişsiniz güzel , amma benim kızım bir dane olduğundan asla yanımdan ayırmam. Eğer şehzadenizi bu tarafa gönderirseniz, kızımı vireyim, yohsa başka olamaz." bu yolda mektub gönderdikde padişah bu mektubı görünce muharebe ilan ider. Ahali:

- Bir fahişe için bu kadar iş olur mı?

Şehzade bu kadar insan telef olacağını anlayınca babasına muharebe itmeği men' itirdi. Fakat kıza bir mektub yazup gönderdi.

Beyt:

Gidersin huzur-ı yâre ey name
Bu âşıkın hâlin sultana arz it
Yazmış Huda evvel levh ü kaleme
Takdir-i Huda'yı canana arz it

Rüyada beraber badeler içdik
Mahabbet nedir anladık
Biz o davadan geçdik arz it

(s.17) Bu gönül haceti muradı sende

Bilmem Hind'de misin yoksa Yemen'de
Pek uzak yerdesin gül dibinde
Hâlimi gonca-yı handana arz it

Bekaya kalsun bu aşk muradı
Seninle eylerim daim feryadı
Bu Râzinihân'a eyle muradı
Derdimin tabibi lokmana arz it

Şimdi bu adem nameyi alub, bir gün Hindistan'a dahil olub, bir acuze karı bulub, heman o acuzenin elin alub:

- Valide bu nameyi padişahın kızına virüb bana cevabını getürebilürsen, çok çok şey ihsan iderim. Deyüb üç beş altun virdi, şimdi koca karı altunları gördüğü gibi:

- Baş üstüne oğlum, sen benim misafirim ol. Bu işi ben tiz bitüreyim. Deyüb, altunları alub, heman padişahın sarayına varub bir takrib Mâhfirûze'ye nameyi virdi. Mâhfirûze nameyi açub okudukda görür ki ; sevdiği şehzadenin namesidir, şad olub, koca kariya ikram idüb, namenin cevabını yazub koca kariya virdi. Koca karı dahi nameyi aldığı gibi toğrı eve gelüb ol ademe teslim eyledi. Ol dahi nameyi alub bir gün Horasan'a dahil olur, nameyi şehzadeye virir. Şehzade memnun olarak nameyi okumağa başlar. Bakalım Mâhfirûze namesinde ne yazmış.

Name-yi Mâhfirûze :

Devletlü efendüm ey nur-ı aynîm
Gözlerim şah-ı hun-ı ya gözlerim
Beğendim nameyi vech-i hubanım
Görüşmeğe vakt-i zamanın beklerim

(s.18) Gice gündüz bakub yolun beklerim
Namem içindedür tahkik sözlerim
Cemal-i pakini görmek arzularım

Îzan

Bülbül gibi düşdüm hâr u hevese
Uçmadan girmişim ben bu kafese
Eğer gelürsen sen bizim diyare
Ben kadim turmuşam vaad u ikrare

Heman şehzade okuyup canına can katılır, getüren ademe vafir ihsan ıder. Sonra ol adem gidüb gelmekde olur ; amma şehzadenin aşkı gereği gibi ziyade olup bir gün babasının bir hoş keyfin bulub, kızın tarafına gitmeğe bir ruhsat-ı kasdıyla sazı eline alub bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade :

Kerem kıl benim sevgili atam
İzin vir varayım seyyah ideyim
Layık mı bu yerde kapanub kalam
Âlemi geşt idüb ferah ideyim

Kafesde kuş gibi oturub bende
 Sıkılır canımız burc-ı bedende
 Akl u fikrim bilmem kandedir kande
 Ömr-i ikbalimi güşad ideyim

Erenler elinden nuş idüb kandım
 Sevdâ-yı aşkıla ben uyandım
 Mahabbet şem'ine yandım yakıldım
 Pervane gönlümü mısbağ ideyim

Cahillikden elim çekmişem gayrı
 Kamil olursam yeridir yeri
 Râznihân sever bir dilberi
 Ben kendi nefsimi ıslah ideyim

Böyle söyledikde babası bir asab olub didi ki : “Oğlum bir dahi böyle kelâmı ağzına alma; zira aklıma tokunur.” diyerek canı sıkılır. Hareme gider, şehzadenin ahvalın validesine söyleyince, validesi yakasın çak idüb feryada başlar. Şehzade dahi görür ki, validesi figan idüb ağlar. Sazı eline aldı, bakalım ne söyledi:

(s.19) Ağlayubda anam beni ağlatma
 Cemali ol yâre gitmesem olmaz
 Ciğergâhım benim yâre dağlatma
 Düşüb ol diyare gitmesem olmaz

Özümden kan gider nâr-ı firkatle
 Gözlerim hasretle gönül vuslatla
 Geçdi eyvah ömrüm derd-i mihnetle
 Gayri yokdur çare gitmesem olmaz

Felek bana bu hâlleri kesbitdi
 Mahabbet sevdası canıma geçdi.
 Râznihân dahi bu dertten gitdi
 Böyle baht-ı kare gitmesem olmaz

Şehzade böyle söyleyüb sazı elinden bıraktı. Anasına babasına kızın canibine gitmek için çok niyaz itdi ise de bunlara asla tesir itmez.

- Nafile bu gitmekden feragat gel. Eğer bir dahi giderim dersen, ana baba hakkı helâl itmez, dirler. Çün şehzade bunlardan böyle nahoş kelâmı işitdikde gamnak olub ağlayarak otasına gidüb, hasıl-ı kelâm ahşam olub uykuya yattılar. Meğer padişah şehzadenin endişesiyle uykuya varmış idi. Padişahın rüyasında bir ak sakallı pir gelüb selâm virdi, didi:

- Padişahım, şehzadeyi böyle ağlatma. Heman izin vir, kızın tarafına gitsün. Murad-ı maksudına nail olsun. Yoksa izin virmezsen, şehzade elinden gider. Didi. Padişah bakdı ki, derviş mukaddem dervişdür, heman dili lal olub ne diyeceğin bilmedi ve kendini devşirüb dervişe eytdi:

- Benim şehzadeyi bir tarafa (s.20) göndermeğe niyyetim yokdur, deyince derviş eytdi:

- Ben ne söyledim, sen ne anladın? Deyüb padişahın yüzine hışm ile bakınca, padişahın vücudında bir lerze boşanub, ditreyerek uyanub şehzadenin validesine bu rüyayı hikâye eyledi. Şimdi anası feryad iderek ağlamağa başladı. Şehzadeye haber virdiler. Şehzade gelüb gördü ki anası, babası ağlar. Aldı sazı eline, bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade:

Ağlayubda olma taciz gözünden
 Bir gün olur hasret gelür kavuşur
 Gözlerinizden dökersiniz kan ile yaşı

Merd olan gezmeli gurbet illeri
 Açılır ol nazik gonca gülleri
 Bülbül gibi elbet güle gelür kavışur

Niçün ağlarsınız nedir muradın
 Zâr idüb ağlama ey canım anam
 Çok turmam gelürem ey şah babam
 Bu vade-yi vuslat gelür kavışur

Ah idüb ağlar bu Râznihân
 Yârab sen eyle derdime derman
 Bekler gelsün deyü ol ebr-i keman
 Bu aşk-ı mahabbet gelür kavuşur

Deyüb gitdi. Padişahım eytdi :

- Oğlum ben sana izin virmez idim. Lakin bu gice gördüğim rüyaya binaen sana izin virdim. didi. Validesi ahvali görür ki çare yok, oldahi izin virir. Şehzade şad u handan olub, babasının ve anasının ellerin ve ayakların öpüp, Hakka şükridüb, şimdi padişah şehzade için çamaşur ve küllî akçe ve refik olmak üzre iki baba yiğit kimse hazır idüb:

- Oğlum Allah selâmet virsün inşallah; (s.21) sendahi murad-ı maksudına nail olub yine bu tarafa gelürsin, deyüb gözlerinden baran misali yaş akarak şehzade aldı sazı eline, bakalım ne didi.

Beyt-i Şehzade :

Şimdengirü elveda anam babam
 Bize kısmet budur gurbet ile çekdi
 Böyle çalmış evvel ol levh-kalemi
 Mecnun asa beni tağ bile çekdi

Aklımı başımdan aldı bir nigâr
 Şimden sonra gayri beni kim arar
 Mahabbeti ser esen rüzgarını
 Beni muhalif bad-ı yel çekdi

Helâl eyle hakkın ey canım ana
 İnkisar eyleme özünden bana
 Çok turmam gelürem elbet bu yana
 Gözimizin yaşı Nil ü bahr-ı sil çekdi

Şah babam senin kaderin bilürem
 Yoluna can baş kurban oluram
 Mevlâ'm ömür virür yine gelürem
 Râznihân yine resm-i hâl çekdi

Deyüb kesdikde tekrar babasının anasının ellerin öpüb helâlleşür. Şehzade ol kimseler ile yüklerini hazır idüb saray kapusından çıkub azm-i rah eylediler, amma saray içinde bir büyük matem oldu ki kimi düşer, kimi ağlar kimi bayılır. Güya kıyamet gününden bir gün. Bunlar böyle ağlamakda olsunlar, biz gelelim şehzadeye; çünkü şehzade kandesin Hindistan deyüb, az gidüb uz gidüb dere tepe düz gidüb, bazı mahalleri ziyaret iderek, zevk u safa iderek yeyüb içüb saz ve söz iderek birgün Muş'dan Hasan Kalesi'ne dahil olub kahveye misafir kaldılar. Kahvede olan ahabab şehzadenin sazını görüb türkî reca eylediler. (s.22) "Âşık bize bir türkî söylesen olmaz mı?" didiklerinde şehzade dahi baş üstüne deyüb aldı sazı eline, bakalım ne didi.

Beyt-i Şehzade :

Bir müferrih yerdir Hasan Kalesi
 Çevre düzdür ırmağı çağlar
 Bu yerde eğlenen hiç tuymaz yas
 Hasta şifa bulur hem sağı çağlar

Ben tek garib seyyah gurbet illerde
 Söylenür bir vakit adım dillerde
 Mecnun gibi gezdim tağlarda
 Ah itdikce yürek ol yağı dağlar

Râznihân çıkub bu yerden
 Baki değil devlet-i mülk ü sim ü zer
 Âşık muradın Hak'dan ister
 Cuş idüb gönlümüz dağı çağlar

Böyle söyleyüb habe vardı. Bir de sabah olub atlarına binüb, yola revan olub, nice mahlelerde aram iderek az vakit içinde Bağdat'a dahil olub, atların bir hana bağlayub, kendileri bir kahveye gelüb selâm verdiler. Meğer ol kahvede birtakım şairler saz çalar idi. Şehzadeye yer gösterdiler. Anlarda geçüb oturdılar. Kahveleri içüb, sonra şehzadeye reca idüb: "Âşık birader sen dahi bir şey söyleyen, olmaz mı?" didiklerinde şehzade aldı sazı eline, bakalım ne söyledi.

Beyt-i şehzade:

Bir azim şehirdir bu milk-i Bağdat
 Evliya enbiya makamı bunda
 Nice imdad gelür sana imdada
 Yedi derya tamamı başı bunda

İmam-ı Azm sahib-liva bundadır
 İksir-i saadet kimya bundadır
 Define-yi ilm-i simya bundadır

(s.23) Mahbubların serverinin binası bundadır

Elaman Yârab münacat yeri
 Eyledim dillerde hatm-i ezberi
 Râznihân görün oldu serseri
 Hakkın ol ravza-yı selâmı bundadır

Deyüb kesdi ; amma oturan kimseler şehzadenin nutkuna hayran oldılar, lakin "Âşıklar bu delikanlı ile imtihan olmamız lazım geldi." deyüb içlerinden biri aldı sazı eline bakalım şehzadeye ne söyledi.

Aldı Âşık Mes'ud:

Destur-ı mükerrer aldın mı pirden
Bu meclis erbab-ı divan yeridir
Buyursun geçenler can ile serden
Mağrur ider seni meydan yeridir

Aldı Şehzade:

Bir elif noktasın ezber itdin mi
Hatm-i dil kitab-ı Kur'an'da mıdır
Erenlerden tac u libas giydin mi
Yoksa başı kabak üryanda mıdır

Aldı Âşık Mes'ud :

Cesaretin nedir eyle eyvallah
Matlub u hüner bari maşallah
Âşıklara rıza fî-sebilallah
Bâb-ı teslim emr-i ferman yeridir

Aldı Şehzade :

Bizde temekkündür bâb-ı aşkullah
Kalbimde muhkemdir feyz-i feyzullah
Eğer tutdınsa beyt-i yedullah
Yoksa zahide suretde midir

Aldı Âşık Mes'ud:

Buna Bağdat dirler bu yer acayib
Çok şair vardır ilminde arif
Aklına bir kere ola gör sahib
Ne var ki sahib-i irfan yeridir

Aldı Şehzade:

Ben müfti değilem hakim ü naib
 Pirime ben olmuşam ragıb
 Şerheylesün sözüm üç yüz kâtib
 Seni cehl-i natık o yanda mısın

Aldı Âşık Mes'ud

(s.24) Kande gelüb kande gidersin
 Eyü kıyafet göster beğzade
 Tolu içmiş gibi inad idersin
 Farig ol inaddan bürhan yeridir

Aldı Şehzade:

Horasan'dan çıkdım yad ol yad
 Aşk u mahabbet eyledi her yanım berbad
 İçdiğim toludur görmedim üstad
 Berat-ı Huda'yı Sübhan'da mısın

Şimdi şehzade böyle imtihan oldukda şehzade âşıklara eydür:
 “Karındaşım senin sualine ben cevab virdim, sendahi benim sualime cevab
 vir.” deyüb aldı sazi eline, bakalım ne söyledi.

Aldı Şehzade:

Ol feyyaz-ı mutlak sure-yi Rahmanı
 Kangı gün yazılıb yere indirdi
 Ne gün ne saatde Cibril'e Sübhan
 Kangı mihrab üzre menber indirdi

Şimdi şehzade “Âşık buyurun.” deyüb cevab istedi. Âşık Mes'ud dahi
 düşünmeğe başlayub eytdi: “Ben mülahaza ideyim. Sen söyle, sonra cevab
 vireyim.” deyince aldı şehzade:

Ol vakit kim Sultan u Kevneyn
 Kim idi ma'sumlara kurretü'l -eyn
 Kim idi Zi'n-nureyn Şah Hüseyn
 Kangı gün Ali nur pervere indi

Kangı gün eyledi teşrif-i cihan
 Ne işaret itdi burc u asuman
 Süvar-ı düldüle kangı gün merdan
 Kangı saat Feth-i Hayber indi.

Râzınıhân bir periye maildir
 Virmişdir kendini aklı zaildir
 Vedduha suresi kime nazildir
 Ol sabırdır mahşere indi.

Böyle söyleyince herkes maşallah deyüb Âşık Mes'ud (s.25) cevap bulamadı. Dili lal olub kaldı. "Bu kelâm Âşık Ömer dahi olsa , cevap viremez." deyüb buna mümasil latife eylediler. Çün ahşam olub, olgice anda misafir olub, irtesi gün yolcu yolında gerek fehvasınca, ol mahleden taşra çıkdılar. Çok memleketde konub göçerek, saz ve türki söyleyerek, derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi , düz ovalardan tob gibi giderek bir gün Hindistan'a dahil oldılar. Anda bir kahveye gelüb misafir oldılar.

Günlerde bir gün şehzade kıza bir name yazub kendinin geldiğin kıza beyan idüb, bir takrib nameyi gönderüb, kız dahi şad u handan olarak oldahi bir name yazub dimiş ki:

- İy benim şehzade-yi nur-ı aynım bu tarafa teşrif buyurduğınıza çok memnun oldum , amma babama bir medhiyye yazub kendün viresin , inşallah Taala bu tarikle sizin ile görüşmek müyesser olur, deyü hatm-i kelâm itmiş. Name şehzadeye geldikde, derakab padişah için bir medhiyye yapub bir cuma selâmlığına takdim eyledi. Padişah gördi ki, cemali afet-i devran bakmağa gözler kamaşur. Heman padişah alâka idüb: "Şu delikanlıyı saraya getirin." deyü emreyledi. Şimdi padişahın nedimleri şehzadeyi riayetle saraya getürdüler. Şehzade huzur-ı padişaha çıkub, erbab ve erkânı yerine getürüb el pençe divan turdıkda, (s.26) padişah dahi medhiyyeyi okumağa başladı. Bakalım medhiyyede şehzade ne dimiş .

Medhiyye-yi Şehzade:

Ey mübarek devlet-i kâr-ı kadim-i padişah
Merhamet-kânî mukaddem kalb-i rahm-i padişah

Sensin dâr-ı devlet sensin ol zat-ı kerem
Sendedir cümle fazilet ey kerim-i padişah

Arz idüb ol hâk-i pa görmeğe âşık kulin
Âşık-ı sadıkları görüldi padişah

Şöhret-i şanın sinin âlemi tutdı ey şaha
Ey saadet sahibi tab'-ı hikmet padişah

Sayebansın cümleye ey can rızkı nimetveli
Daver-i İskender-i devran selim-i padişah

Dest-i hükminde senin cümle cihan
Yetmiş evliya kuvvetinden kim azimî padişah

Ben fakirin düşdüm ülkende nedir made
Gör ki Râznihân'ı bu yetimi padişah

- Aferin oğlum güzel söylemişsin, deyüb emreyledi. Şehzade yer öpüb oturdu.

- Oğlum saz çalmak bilür misin? Didikde, şehzade bilürem, dir. Padişah emridüb, bir saz getürdüb şehzadeye virdiler. Şehzade dahi saza bir düzen virmeğe başlayınca Mâhfirûze Sultan tuyub, kasr ardına gelüb dinlemeğe başladı.

(s.27) Aldı Şehzade:

Emr-i Huda takdir kısmet bundadır
Gezdirir elbette gurbet illeri
Vücudımda aşk zahmeti böyledir
Tolaşır selmane gurbet illeri

Böyle geldikce hatıra dildar
 Görmek için âşık ider zâr
 Hiç gönül bir yerde kılur mı karar
 Aradır dane gurbet illeri

Kerem yok kimseden kulunuz mahzun
 Baş açık yalın ayak günbegün
 Râznihân gezer iken gurbet illeri

- Padişah aferin oğlum güzel söylersin; amma sen tıfılsın. Gurbetten bu kadar şikâyet itmede hikmet nedir? Didikde şehzade:

- Efendim meşhurdur, karınca mikdarınca dirler , deyüb yine aldı sazi eline bakalım, ne söyledi.

Aldı Şehzade:

Bir pir hedayası oldu bu aşkım
 Kelâm-ı kitabın manasıyım ben
 İnkar olmaz benim bu nutk-ı hakkım
 Feyyaz-ı Bârî ilm-kübrasıyım ben

Beni gören alsun benden ibret
 Kâh dem çekerim kâh hasret
 Kâh seyyah olub yaslanub gurbet
 Gurbet il gezmenin ankasıyım ben

Misafirhaneden gelür geçerdim
 Uğrayub her dem suyun içerdim
 Fark idüb menzili bulub sıçradım
 Zâr-ı Hindistan'ın sevdasıyım ben

Şimdi padişah eytdi:

- Oğlum ben seni salıvirmem . Burada yatub kalkarsın, deyü emritdi. Şehzadeye bir yer gösterüb, şehzade dahi geçüb yerine oturdi. (s.28) Amma padişah hareme gidüb kızına eytdi:

- Sen bana saz, söz itmeğe istiğna iderdin , Allah bana sadası güzel, sazı güzel bir âşık gönderdi, eğlendim. Gayrı sana ihtiyacım yokdur. Deyince kız eytdi:

- Şah baba güzel söylersin, lakin medheylediğin âşık bir kere de biz dinleyelim. Deyü reca idince padişah makul görüb şehzadenin yanına gelüb eytdi:

- Haremde senin gibi bir şair vardır, seni dinlemeye merak itmiş , var birkaç fasıl eyle, deyüb hareme gönderdi. Mâhfirûze dahi hareme halvet idüb kendü perde arkasına girdi. Şehzade dahi aşka gelüb aldı sazı eline, bakalım ne söyledi.

Terk-i dünya olmak gerek âşık
Diyar-ı mihman gurbet olurmış
Serseri sergerdan bağı yanıktır
Harabat gününde üryan olurmış

Atanın ananın yüzine hasret
Sevdiği yâr için terk ider elbet
Derdim bir yerde olsa cemiyet
Kâtib-i kudretde divan olurmış

Horasan'ın taht-ı padişahından
Ayrı düşdüm çeşm-i nazargâhından
Kismetim var imiş Hind diyarından
Bu genclikde bize seyran olurmış

Mecnun gibi kaldım kûh-ı sahrada
Bir güzele âşık oldum rüyada
Erenler elinden içmişim bade
Râznihân saki-yi devran olurmış

Böyle söylediği gibi Mâhfirûze'nin sabrı mecali kalmayub, heman şehzadenin yanına gelüb "Efendim safa geldin!" (s.29) deyüb, ayaklarına kapanub bayıldı. Şehzade dahi kızı gördüğü gibi sazı elinden atub oldahi

bayıldı. Amma bir fitne bedkâr bunları gizlüce seyridermiş. Gidüb padişaha ifade idince padişah pürgazab olub, Horosan'ın oğlu oldığın bilüb boynını urmasına emreyledi. Heman cellâdlar şehzadeyi alub, ellerini arkasına bağlayub siyaset meydanına götürdiler; amma kız dahi ayılıb, şehzadeyi bulamayınca keyfiyeti anlayub can başına sıçradı. Heman babasının yanına varub eytdi:

- Şah baba, bu oğlanın girme kanına, sonra bendahi elinden giderim. Deyüb, düşüb bayıldı. Padişahın aklı başından gidüb, çabuk cellâd elinden şehzadeyi alub elleri bağlı huzura getürdiler ve kız dahi ayılmış idi. Padişah eytdi:

- Bu ne hâldir kızım, didikde kız dahi eytdi:

- Babacığım bu oğlan Horasan padişahının oğludur. Bunun ile bana rüyamızda tolu içirdiler, birbirimize âşık itdiler, şimdi o bensiz, ben onsız olmayız. Bu oğlan elden giderse, beni dahi yok bilesin. Deyince padişah eytdi:

- Sus bire edebsiz! Ben de seni bir şey söyleyecek zannitdim, bundan sonra bu kelâmı bir dahi ağzından işidirsem, (42b) seni dahi bu oğlan gibi helâk iderim , didi. Şehzadenin dahi ayaklarına bukağı ve boğazına lâle takub:

- Yedi sene zindana atın, deyü emreyledi. Anlar dahi öyle eylediler. Amma Mâhfirûze gördi ki, iş başka dürlü oldı. Mahzun mahzun dairesinde (s.30) saçların yolmağa başladı. Çün aradan bir vakit geçüb, Mâhfirûze şehzadenin aşkından tab u tüvanı kalmayub, bir gice yarısı kalkub, erkek kıyafetine girüb, zindanın kapusına varub:

- Zindancı baba kapuyı aç, içerü gireceğim, deyince zindancı eydür :

- Gice yarısı zindan açılmaz , başımdan korkarım , haydi git. Deyince kız koynundan bir avuç altun çıkarub virdi. Bir de zindancı altunları görünce kapuyı açub, bunu içerü koydı. Şimdi kız içerü girdikde gördi ki, şehzade yalnızca eli, ayağı bağlı turub ağlar , heman yanına gelüb kendini bildirdi. Şehzade dahi bildi ki; sevdiği canan yanına gelmiş turur, heman ağlayarak aldı sazı eline, bakalım ne söyledi.

Beyt-i Şehzade:

Nedir suçum bilmem cürm ü günahım
Niçün atdı baban zindana beni
Bana imdad itsün Rabb-ı penahım
Ol getürdi devr-i cihana beni

Gör ki gözüm yaşı çağlayub gider
Bana bu iş şimdi ölümden beter
Sen imdadıma kırklar erenler
Çıkar selâmet meydana beni

Kapunda kölen isem eyle gel azad
Sana dirim ey melek-behzad
Yok imiş kimseden kimseye imdad
Niçün âşık itdiler sultana beni

Yanar ciğergâhım benim pürateş
Canım feda olsun yolunda beleş
Râzınıhân olub bunda çilekeş
Hasret kodı felek canana beni

(s.31) Bir de şehzade böyle deyüb kesdi, amma kız eytdi:

- Böyle firaklı firaklı taşlar atub benim ciğerimi yakma, zira senin aşkından benim ciğerim hun oldu. Lakin elimden ne gelür? İnşallah Taala bundan çıkarsak, seninle bile kaçub gideriz. Zira ben anladım, babam beni sana virmeye niyyeti yokdur, deyüb ağlamaya başladılar. Bir de gözlerini açub gördiler ki, karşularında bir derviş turur. Bunlara eytdi:

- Ağlamayınız Allah muradlarınızı virdi, ben sizi götürmeğe geldim. Şehzadenin bendün çözüb, elindeki asa ile zindanın divarına urub, kapu peyda olub, oradan çıkub, şehzade refiklerin bulub gelmekde; şimdi derviş bunlara eytdi:

- Cümleniz gözlerinizi kapayınız. Bunlar dahi gözlerini yumdılar. “Bir vakitden sonra derviş gözlerinizi açınız.” didikde bunlar dahi gözlerin açub bir

de gördiler ki Horasan'a gelmişler. Şimdi derviş bunların gözlerinden nihan olucak. Bildiler ki Hızır Aleyhisselâm. Şimdi şehzade dahi refiklerini babasına müjdeye gönderdi. Babası dahi şad u handan olarak müjde getüren kimselere çok ihsan eyledi. Andan emridüb, azim-i âlâ-yı valâ ile şehzadeye karşı çıkdıkda görüşüb, sarmaş tolaş olarak padişah, oğlını ve gelinini alub, sarayına geldikde şükr-i yezdan idüb (s.32) Cenab-ı Hakka secde eylediler. Şehzade dahi başına gelen macerayı âlâ eltafsil bir bir hikâye ve nakleyledi. Padişah tekrar secdeyi şükreyledi. Bunun üzerine birkaç gün geçüb, rahat itdiklerinde padişah dahi bir cemiyet köpri ve sûr u hümayun kurub, Mâhfirûze Sultan'ı şehzadeye nikâh idüb, kırk gün kırk gice düğün oldukdan sonra bir mübarek cuma gicesi izzet-i ikram, ulema ve meşayih, dua ve tekbirler iderek, iki âşıkı birbirlerine kavuşdırdılar. Murad alub murad virdiler. Sonra baki ömürlerin zevk u safa ile geçürdiler.

Anlar irmiş murada, Cenab-ı Mevlâ bizleri dahi muradlarımıza nail eyleye. Amin. Bu hikâye bunda tamam oldu. Vesselâm.

RÂZİNİHÂN İLE MÂHİFİRÛZE SULTAN HİKÂYESİ'NİN SÜLEYMAN TEVFİK ÖZZEROĞLU'NA AİT LÂTİN HARFLİ BASKISI

Zaman-ı kadimde Kandehar şehrinde Şevket Nüma namında bir vali vardı. Mumaileyh hüküm ve hükümet, adil ve adalet sahibi, zengin ise de bir evlâdı olmadığından dolayı mahzun ve mükedder idi. Gece gündüz bunu düşünür, küçük çocukları, gençleri gördükçe :

- Ah ! Ne olurdu, benim de bir oğlum ve evlâdım olsaydı ? Diye, çoluk çocuk babalarına gıpta ederdi. Hele hükûmet işleri ile meşgul olmadığı zamanlarda, işsiz ve تنها bulunduğu vakitlerde daha ziyade müteessir olurdu. Bir gün kendi kendine yalnız otururken bu noksanı hatırına geldiğinden gözleri yaşardı ve Cenab-ı Hak'tan niyaz ederek :

- Ey gizli ve aşikar her şeye vâkıf olan, bütün âlemi yoktan var eden, cümle mahlukatın muradını veren Allah'ım! Büyük lütfun ve ihsanın sayesinde refahım, servetim yerinde, lakin dâr-ı dünyada bir evlâdım yok. Benim vefatımdan sonra makamım yabancılar elinde kalacak; belki adım, sanım unutulup gidecek . Sen inayet ve bana bir evlât ihsan eyle ki yiyip içtiğim, yürüyüp gezdiğim yerlerde hayatım zehirlenmesin. Diye ağladı ve gözlerinden yaşlar sel gibi çağladı. Düşünmeye başladı. Biraz sonra sır kâtibini çağırttı. Kâtip Hekimoğlu Yakup Bey, pek dirayetli, akıllı, meşhur bir zat idi. Yakup beyin de evlâdı yok ise de bunu pek ehemmiyetli telakki etmez, hâlimden memnun idi. Yakup Bey valinin yanına geldi. Vali, onu karşısında yer gösterip oturtuktan sonra :

- Ey benim sevgili arkadaş ve kâtibim! Bizim hâlimiz böyle ne olacak? Bak artık ben ihtiyarlamaya başladım, emr-i Hak vakı olup vefat edersem; yerimi tutacak, makamımı koruyacak kimseye malik değilim. Babamdan bana kalan bu memleket yabancılar elinde kalacak. Benim aklıma bir şey geldi. Seninle beraber tebdil-i kıyafet ederek seyahate çıkalım. Belki derdimize bir çare buluruz. Dediği zaman Yakup Bey :

- Pek münasip düşünmüşsünüz. Emrinize hazırım. Cevabını verdi. Hemen arkalarına birer aba giydiler, başlarına birer külâh geçirdiler, ellerine birer asa alarak seyahate çıktılar.

Günlerde bir gün ak sakallı bir seyyaha rast geldiler. İhtiyar, bey ile refikine selâm verdi, bunlarda selâmını aldılar. Belki derdimize derman olur diye düşünen bey, ihtiyarla konuşmak isteyerek :

- Erenler! Nerden gelüp nereye gidiyorsunuz ? Diye sordu. İhtiyar :

- Mağrip diyarından gelir bir seyyahım. Mürşidim vefat ettiğinden terk-i diyar ettim ve seyahate çıktım. Beyim! Siz de tebdil-i kıyafet etmiş ve seyahate çıkmışsınız, hakkınız var. Çünkü en büyük elemeleri teskin edecek deva yalnız seyahattir. Cevabını verdi. Bey, hâl ve kelâmından ehl-i irfan olduğunu anladığı ihtiyara sordu :

- Sen benim tebdil-i kıyafet etmiş bir bey olduğumu neden anladın? Yoksa bizi evvelden tanıyor musun? İhtiyar gülerek :

- Beyim ! Bu cemal, bu kemal, bu şecaat yalnız hükümdarlara mahsustur, başkalarında bulunmaz. Eğer biz, gördüğümüz adamın ne olduğunu anlayamaz isek, bu kadar yıldır âlemi dolaştığımız neye yarar? Bey, ihtiyarı elinden tutarak :

- Erenler! Anlıyorum ki siz irfan sahibi bir cansınız. Benim bir hükümdar olduğumu bildiğin gibi kalbimde olan ve beni bu seyahate çıkaran derdimi de bilirsin... Rica ederim bizim derdimize derman ol, dedi. İhtiyar tekrar gülerek :

- Senin neye muzayakam var ki benden derman istiyorsun? Bey :

- Evet dediğiniz gibi hiçbir şeye muzayakam yok. Ancak dâr-ı dünyada benden sonra yerimi tutacak bir erkek evlâda malik değilim. İşte bu yüzden dünya başıma zindan olmuştur. Dedikten sonra ilave etti:

- Sizden bir ricam var. Acaba birkaç gün bize misafir olup sohbetinizle bizi faydalandırmaz mısınız? İhtiyar, beyin bu teklifini kabul ettiğinden beraberce şehre avdetle saraya geldiler. İhtiyar havas ve simya ilimlerine aşına bir zat olduğundan bey onunla konuşmaktan pek ziyade hoşlanıyordu. Bu suretle günler geçti. Bey bir gece istihare edip uykuya yattı, rüyasında mezkûr ihtiyarı gördü. İhtiyar dedi:

- Beyim! Siz bana derdinize derman bulmamı söylemişsiniz. Şimdi bir cami ile bir çeşme yaptırın. Cenab-ı Hak size bir evlât ihsan eder. Bey sabahleyin ihtiyarı yanına çağırarak rüyasını anlattı. İhtiyar bu rüyayı tabir etti ve başka bir suale meydan vermeyerek odanın içinden kayboldu. Bey ihtiyarı

her tarafta arattı ise de bulmak kabil olmadı. O zaman bey bunun Hızır olduğunu anladı. Bey derhâl mimarbaşığı celbile :

- Şimdi şehrin en münasip yerinde güzel ve büyük bir cami ve yanına da mükemmel bir çeşme bina edeceksin. Derhâl hazırlığını gör, masraftan kaçınma. Emrini verdi. Mimarbaşı : “Ferman efendimindir.” diyerek gidüp hemen işe başladı. Cami ile çeşmenin inşası hitam bulduğu zaman Huda'nın hikmeti ile beyin hanımı hamile kaldı ve dokuz ay on gün sonra nur topu gibi bir erkek evlât doğurdu. Bey bundan pek çok sevindi ve hemen şenlikler yapılmasını emretti. Bütün şehir bayraklar, halılar ve çiçeklerle donatılarak kırk gün kırk gece şehrayın yapıldı, bütün halk zevk u safa ile vakit geçirdiler.

Beyzade günden güne büyümekte idi. Bir gün bey, bütün bendegânını, memleketin ulema ve eşrafını toplayıp oğluna bir münasip isim bulmalarını teklif ettiği sırada kapıdan içeriye giren ihtiyar seyyah :

- Efendim! Beyzadenin ismi Razi Nihan'dır. Dedi ve ortadan kayboldu. Artık Razi Nihan'ı okutmak, talim ve terbiye etmek için memleketin en büyük âlimlerinden bir hoca tayin edildi. Razi Nihan çok zeki bir çocuk idi. Derslerine ziyadesiyle dikkat ederek çalışıyordu. Aynı zamanda Kur'an'ı hatmetti. Bir Cuma gecesi çocuk Yasin-i şerif okuyarak yattı. Rüyasında ak sakallı, nur yüzlü bir zat gelerek :

- Oğlum! Bu dünyada bir kız seveceksin, o senin kısmetindir. Deyip ortadan kayboldu. Razi Nihan uyandığı zaman rüyasını hocasına anlattı. Hoca:

- Böyle rüya olmaz, senin daha kız almak zamanın değildir. Sen şimdi yalnız derslerine bakmalısın. Dedi. Ertesi gece, o ihtiyar zatı yine rüyasında gördü. Bu defa yanında bir de kız vardı. Bunu gence göstererek:

- İşte kısmetin olan kız budur. Şimdi size aşk şarabını içireyim ki muhabbetin ne olduğunu anlayasınız. Dedikten sonra aşk ve muhabbet şarabıyla dolu bir kadeh sunarak :

- Yarısını sen iç ve yarısını da kıza ver. Dedi. Razi Nihan şarabın yarısını içti ve yarısını kıza verüp içirdi. O zaman ihtiyar :

- Bu kız Hint hükümdarının kızı Mahı Firuze'dir. Dedi. Razı Nihan sabah uyandığı zaman kendini başka bir hâlde buldu. Kızın aşkı ateşi kalbinde yanmağa başlamıştı. Bîçare genç bu ateşin tesiriyle ah ve figan etmeğe, seller gibi göz yaşları dökmeye başladı. Nihayet beyzadenin bu hâlinin farkına varan hizmetçiler:

- Beyzademiz! Niçin birkaç günden beri böyle feryat ve figan ediyor, ağlıyorsunuz ? Derdiniz nedir ? Bize haber veriniz, belki derman oluruz. Cümlemiz sizin için canımızı feda ederiz. Derdini söylemeyen dermanını bulamaz. Dediler ve çok yalvardılar ise de Razı Nihan ağzında bir tek kelime kaçırmadı. Bunun üzerine hizmetçiler bu hâli gencin validesine haber verdiler. Kadın ne yapacağını şaşırarak hemen oğlunun yanına koştu:

- Gözümün nuru, ciğerparem evlâdım ! Bu hâle sebep nedir ? Niçin böyle ağlıyorsun? Neden benzin solmuş? Yoksa hasta mısın? Yoksa seni biri mi incitti? Eğer senin canını sıkan varsa söyle, hepsini ateşte yaktırırim. Diyerek daha bin türlü sözler söyleyerek oğlunun ağzını aradı, yalvarup yakardı ise de Razı Nihan anasına hiçbir cevap vermedi. Bunun üzerine kadın gidüp keyfiyeti ağlayarak beye haber verdi. Bey büyük bir telâşa düştü ve oğlunu huzuruna çağırarak :

- Oğlum! Senin bir müddetten beri ağlayup sızladığını haber aldım. Her ne kederin, her ne arzun varsa söyle, hemen çaresini bulalım. Dedi ve çok ısrar etti. Beyzade babasının ısrarından kurtulmak için :

- Başımın tacı, velinimetim pederim! Saye-yi devletinizde hiçbir derdim, kederim yokdur. Ancak canım sıkılıyor. Cevabını verdi. Babası da oğlunun bu sözlerine inanarak bir dereceye kadar memnun ve müteselli oldu ve :

- Canın sıkılıyorsa lalanı yanına alup dışarı çık, gez, eğlen, bir parça gözün ve göynün açılsın. Dedi. Razı Nihan da babasının bu emrini yerine getirmek için lalasını yanına alup tebdil-i kıyafet ederek gezmeğe çıktı. Her gün gezüp dolaşüyor ve bu sayede biraz teselli buluyordu.

Günlerde bir gün Razı Nihan Kandehar şehrinde dolaşırken bir kahvede birtakım âşıkların saz çalup türkü okuduklarını gördü, bunlar çok hoşuna gitti. Saraya avdetinde babasına, şairleri görüp çok beğendiğini söyledikten sonra:

- Rica ederim babacığım ! Bu şairleri buraya davet ettir. Burada çalup söylesinler, bir âlem yapsınlar. Dedi. Bey oğlunun ricasını kabul ederek derhâl âşıkları saraya çağırttı. Onlara bir ziyafet çekilmesini emretti. Şairler yiyüp içerek zevk u safa ile saz çalıyorlardı. Selâmlık ve harem halkı bu âlemnden memnun olmuşlardı. Razi Nihan bunları dinlemekte iken birdenbire aşkı cuş edip sabra mecali kalmadı, derin bir ah çekerek şu beyitleri söylemeğe başladı.

Ah eder âşıklar firkat derdinden
Kimse bilmez âşıkın kalbinde ne var
Kanlı yaşlar döker çeşmi terinden
Vuslat-ı yâr için leylile nehar

Muhabbet şem'ine yanar pervane
Zevk haram olur suz u hicrane
Bülbül feryat eder gül ü handana
Beni bu hâle düşeden şevk gülizar

Sevda dedikleri geldi başıma
Terahhum etmedi bu genç yaşıma
Bir yâr için bakın şu savaşıma
Tıfıl iken oldum ben çar u naçar

Haber verin gidin benim babama
Ağlamasın söyleyin müşfik anama
Benden selâm söyleyin serv-i hırama
Razi Nihan bu ellerden nihayet kaçar

Razi Nihan bu sözleri üzerine harem tarafından bir vaveylâdır koptu:

- Vay! Bizim küçük bey bir yâre gönül kaptırmış. Bundan bizim haberimiz yoktu. Onun şimdiye kadar türkü söylediğini işitmemiştik. Bu hâlden peder ve validesinin haberi yoktur, diye haykırdılar ve hemen işi validesine haber

verdiler. Valide bu haberi alınca, hemen bir hadım ağası göndererek Razi Nihan'ı çağırttı. Genç koşarak validesinin yanına geldi. Kadın:

- Oğlum! Sen âşıkların yanında türkû çağırmışsın. Böyle bir şey hiç sana yakışır mı? Sen bir bey evlâdı olarsın da, birtakım olur olmaz adamların yanında türkû çağırasın! Bu hâli duyanlar bize ne derler? Aman evlâdım bir daha böyle bir iş yapma. Diye nasihat eyledi ise de hiç birisi Razi Nihan'a tesir etmedi ve anasının söylediği sözler bir kulağından girüp diğerinden çıktı:

- Ey benim şefkatli valideciğim! Bir defa hâlimi sormadan söylüyorsun, nasihatler veriyorsun! Hiç olmazsa bir kerecik olsun, hâlin nedir, bu beyitleri ne için okudun diye sual et. Ben bu genç yaşımda çaresiz bir derde düştüm. Bana acıyın, yazıktır. Diye ağlamaya başladı. Valide oğlunun bu ağlamasına tahammül edemeyerek o da beraber ağladı ve sordu:

- Oğlum! Derdin nedir? Söyle çaresine bakalım, derdinin درمانını arayalım. Razi Nihan:

- Sevgili anneciğim! Ben derdimi söz ile tarif edemem, emrediniz bana bir saz getirsinler, ancak derdimi saz ile anlatabilirim. Deyince valide hanım derhâl bir saz getirilmesini emretti. Selâmlıktaki âşıklardan bir saz alup getirdiler, gencin eline verdiler. Beyzade sazı alup düzen verdiği zaman herkes ne söyleyecek diye merak ediyordu. Razi Nihan bakalım ne söyledi:

Bir cuma gecesinde habe varmıştım.

Bana bir pir geldi gösterdi seyran

Dalgıç gibi bahr-i aşka dalmıştım

Nihayeti yoktur derya-yı umman

Doldurup badeyi bir bana sundu

Aşkın şarabıymış cana dokundu

Sevdiğim dilber de orda bulundu

Baktım ki yanımda ol mihr-i taban

Ben onun aşkıyla sarardım soldum
 Bu sevdayı bir demde kalbimde buldum
 Şimdengeri dildara kurban kul oldum
 Ne kadar uzaktır Hind'ü Horasan

Saklarım kalbimde sırrımı daim
 Kimseye vasfedemem bu garip hâlim
 Dile destan olur benim ahvalim
 Söyleme kimseye ey Razı Nihan

Diyüp kesti ve sazı yanına bıraktı. Bu hâli gören validesi ve halayıklar taaccüp edip hayrette kaldılar. Hiç kimse Razı Nihan'ın sözlerinden bir şey anlamamıştı. Validesi oğlunu tekrar söyletmek ümidiyle:

- Ey evlâdım! Sen de bir esrar olduğunu anlıyorum. Fakat bu esrarın ne olduğunu anlayamadım. Bana bunu bildir. Senin için bu âlemde yok yoktur. Yoluna her şeyi feda ederiz. Diyerek derdini izah etmesi için çok yalvardı. Validesinin bu ricasına mukavemet edemeyen Razı Nihan tekrar sazı eline aldı ve şu ebyatı söyledi:

Seversen evlâdını ey canım ana
 Söyle Hindistan'a bir haber gitsin
 Aşkının hançeri girdi sineme
 Tabibim lokmana bir haber gitsin

Sevdiğimi görmüşüm rüya içinde
 Hayal değil hakikat dünya içinde
 Bir kafeste kuştur güya içinde
 O nazlı canana bir haber gitsin

Arif olan anlar ehl-i rumuzu
 Kahr ile geçirdim çok şeb u ruzu
 Hint diyarının Mah Firuzu
 Gönderin sultana bir haber gitsin

Yoksa bu evlâdın gider elinden
 Bir cevap beklerim ana dilinden
 Gel sakın benim çeşmim selinden
 Razi'dan o cana bir haber gitsin

Deyüp elinden sazı yere bıraktığı zaman, validesi işi biraz çakar gibi oldu. Elleriyle dizlerini döverek ve saçlarını yolarak:

- Ah benim başıma gelenler! Evlâdım rüyasında Hint padişahının kızını göstermişler. Şimdi oğlum deli divane olmuş. Babasına koşun, işi anlatın. Çabuk bunun çaresini bulsun! Diye feryada başladı. Hemen birkaç hizmetkâr koşarak meseleyi beye haber verdiler. Bu haberden telâşa düşen bey oğlunu huzuruna çağırdı:

- Evlâdım gel doğrusunu bana söyle! Benden bir şey saklama! Derdini saklayan derman bulamaz! Ben senin babanım, elbette derdine derman olmağa çalışırım, inşallah muvaffak da olurum. Diyerek Razi Nihan'ın gönlünü alarak söyletmeye çalıştı ve muvaffak da oldu. Çünkü Razi Nihan pederinden gördüğü muameleden cesaret alarak başına gelen vak'ayı anlattı. Bey oğlunun verdiği malumatı dinleyüp işin ehemmiyetini anladıktan sonra Razi Nihan'a :

- Oğlum sen merak etme. Lalan ile gidüp gez, gönlünü eğlendir. Ben de İnşallah bu işin çaresine bakarım. Dedi. Razi Nihan pederinin huzurundan çıkarken, lalasını yanına alıp Ruşen yaylasına doğru gittiler. O gün yaylaya birtakım güzel kızlar da gelmiş, çalıp oynuyorlardı. Beyzade bunları gördüğü zaman sabredemeyip saz çalmak arzu eyledi Sazı yanında olmadığından bir ağaç dalını alarak bakalım ne söyledi:

Talihi çok güzel yayla bu yayla
 İçinde güzel kızlar teperler hora
 Hatırıma getirip güzel yârimi
 Bu dünyayı bana haram iderler

Safadır bu seyran gül arasında
 Birtakımı kalmış yol arasında
 Salınup gezerler gül arasında
 Birbirine durub kıyam iderler

Her tarafı ruşen bağ-ı letafet
 Dilberler birbirini ederler davet
 Temaşa-yı gülşende misal-i cennet
 Salınup gezerken endam iderler

Ah benim sevdalı başıma eyvah
 Razı Nihan oldu her şeye agâh
 Hâlimden bilmedi neyleyem ol mâh
 Vâkıf-ı esrarlar itmam iderler

Deyüp kesti. Beyzadenin şiir söylediğini işiten kızlar gencin etrafını aldılar. Bunların içinde üç otuzluk bir koca karı vardı. İlerleyüp :

- Oğlum! Bu genç yaşma bak da bana, hâlîme münasip bir beyit söyle.
- Diye rica etti. Beyzade koca karının hâline, gençlik tasladığına gülerek:
- Pek âlâ valideciğim, dedi ve ağaç dalını eline alup şu beyitleri söyledi:

Bir güzel gördüm üç otuzunda
 Cemaline bakanın işi rast gitmez
 Arzum kaldı onun şol kamburunda
 Görenlerde matem artar yas gitmez

Eğri hotoz kurmuş sallanır başı
 Uçmuş kafesinden kuşu dökülmüş dişi
 Hım hım burun üzre kalemdir kaşı
 Cenaze namazına bütün nas gitmez

Neler var o Hakkın gazap-sıfatı
 Gören göz görmemiştir böyle bir atı
 Çukurunda bulan ab-ı hayatı
 Görenin kalbinden hiç hiras gitmez

Razı Nihan diyor bu rengi bozuk
 Bir büyük bahçeye olur korkuluk
 Arkası davlumbaz yüzü buruşuk
 Karşımdan o şeytan ve'l-hannas gitmez

Razı Nihan:

- Nasıl valide memnun oldun mu? Diye sordu. Koca karı sevinçle bir şey anlamayarak:

- Oğlum, beni sevindirdin, Cenab-ı Hak muradını versin. Diye hayır dua etti. Kızlar beyzadenin kendilerine de bir şey söylemesini bekliyor ve fakat istemeğe utanıyorlardı. Razı Nihan bu genç ve güzel kızların içinden birini sevdiğine benzetti. Buna bir şey söylemek arzusu ile değneği eline aldı ve ona hitap ederek :

Hüsnün cemale benzermiş
 Kaşın hilâle benzermiş
 Boyun nihale benzermiş
 Yüzün nev-mâhveş ziya güzel

Siyah kirpikli gözlerin
 Amber kokar geysulerin
 Gonçe dudağın, gül femin
 Lebin câm-ı sahba güzel

Zülüfler perişan olmuş
 Amber, gül, reyhan olmuş
 Züleyha-yı zaman olmuş
 Adaleti anka güzel

Razı Nihan'dır sırrımız
 Hazret-i Hızır'dır pirimiz
 Feda yoluna serimiz
 Odur bize hempa güzel

Dedi ve bu suretle kızları da memnun etti, çünkü her birisi ebyatın kendilerine hitap olunduğunu zannediyordu.

O gün akşama kadar yaylada eğlence ile vakit geçirüp güneş batarken, saraya avdet eden Razı Nihan odasına çekilüp yatağına girdi. Fakat işinin çaresini bulacağını vadeden babasının, ne yapmak istediğini keşfedebilmek için düşünceye dalarak sabahlara kadar uyuyamadı. Diğer taraftan bey de düşünmüş ve zihninde bir şeye karar vermişti. Ertesi sabah erkenden tek mil nedim ve memurlarını davetle büyük bir meclis topladı. Oğlunun düşmüş olduğu derdi, aşkı izah edip buna ne yolda bir çare bulmak lazım geldiğini sordu. Herkes düşünüyor ve münasip tedbiri tefekkür ediyordu. Mecliste bulunanlardan ihtiyarca bir zat söze başlayarak:

- Anlaşıyor ki beyzademize rüyasında Hint şahının kızını göstermişler ve kırklar, kızın elinden kendisine aşk şarabını da içirmişler. Ben zannediyorum ki bunun çaresi Hint şahına haber gönderip Allah'ın emri ve Peygamber'in kavliyle kızını Razı Nihan için istemektir. Yine zannederim ki Hint şahı bu müracaatı hüsnü telakki eder ve memnuniyetle kabul eyler. Dedi ve herkesi düşünceden kurtardı. Cümlesi birden :

- Pek münasip bir tedbirdir. Dediler. Bunun üzerine bey :

- Pek âlâ! Hemen bir mektup yazup gönderelim. Dedi. Bu sırada hazır olanlardan biri ayağa kalkarak :

- Efendim! Eğer münasip görürseniz, bir defa da Razı Nihan beyin derdini kendinden dinleyelim. Bakalım bu vak'a nasıl olmuş. Yazılacak mektup için, belki onun vereceği izahat işimize yarar. Eminim ki beyzadenin sazi bize her şeyi anlatacaktır. Dedi. Bey bu söze canı sıkılarak :

- Bu hâl bizim şanımıza yakışır mı? Bhusus birtakım çalgıcılar gibi çalup çağırmak ayıp değil midir? Deyince mecliste hazır bulunanlar:

- Efendimiz! Bir defacık olsun müsaade buyurunuz. İşi etrafıyla anlayalım; çünkü beyzade sırrını bize ancak saz ile anlatabilir. Diye rica eylediklerinde bey:

- Pek âlâ ! Bir defaya mahsus olarak müsaade ederim. Diyerek Bunun üzerine derhâl beyzadeyi meclise davet ettiler. Razı Nihan gelüp babasının elini öptükten sonra:

- Muhterem babacığım! Beni istemişsiniz, emriniz nedir? Dedi. Babası:

- Oğlum derdini bu zatlar senin ağzından öğrenmek istiyorlar. Seni bunun için çağırttım. Dedi. Razı Nihan pederinin emri üzerine sazı eline alup derdini teşriha başladı:

Ayıblama beni ey bey pederim
Murad-ı Huda'nın esrarıdır bu
Maksadımın husulunu Hak'tan isterim
Feyyaz-ı âlemin esrarıdır bu

Bu aşkın hâlini kimseler bilmez
Gizli olan esrarı kimse keşfetmez
O aşkın yaresi kolayca geçmez
Erenlerin ahd-ı kararıdır bu

Uzakta sevdiğim gücüm erişmez
Kanat açsam boştur kolum yetişmez
Açıldı yaralar gelip bitişmez
Dilber gülizarın gubarıdır bu

Razı Nihan çeker nâr-ı hasreti
Gönlümde muhkemdir yârin firkati
Pirimizle ettik vad-i vuslatı
Âşıkla maşukun pazarıdır bu

Dedi. Bunu işiten beyzadenin esrarına vâkıf oldular ve hâline teessüfler ederek :

- Aferin beyzademiz! Aşkınınızın hakikî olduğunu anladık. Nasıl ki Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin de hak aşığı idiler. Rica ederiz, lütfediniz mübarek sadanızı bir parça daha dinleyelim. İnşallah muradınız hasıl olur. Dediler. Razi Nihan bu ricaları kırmayup tekrar sazı eline aldı ve şu beyitleri okudu:

Hitab-ı alleme'l -esma sırrını
Ruhu'l-emine bildirdi Mevlâ
Bütün kainatın halkından sonra
Vücuda getirildi bu dâr-ı dünya

Genç iken bir pire uğradı yolum
Onun hâk-i payinde bağlıdır kolum
Sedd-i İskenderdir sağ ile solum
Baş kesip huzura durdum iptida

Nefha-yi mucizile pir-i ruşen dem
İşaret gösterdi bana mukaddem
Sundu sahba ile dolu câm-ı Cem
Harareti kaldı yürekte hâlâ

Bey babam olsun derdime derman
Bu derdime çare bulamaz lokman
Kime söyler hâlin bu Razi Nihan
Vâkıfsın sırrıma ey kani ata

Deyüp sazı elinden bıraktı. Gencin bu sözlerinden, hazin sesinden gözleri yaşaran..... valiye:

- Efendimiz! Beyzademizin feryat ve figanı yüreklerimizi parçaladı. Lütfediniz de hemen bir mektupla Hint şahına meseleyi bildiriniz. Bîçare gencin hâline merhamet ediniz. Dediler. Bunun üzerine Kandehar valisi Şevket Nüma Bey güzel bir mektup yazdı, birçok hediyelerle Hint şahına gönderdi.

Hint şahının kızı Mahı Firuze Banu da rüyasında kırkların kendine gösterdikleri Razi Nihan'ın aşkıyla suzan, tesiri hicran ile giryan oluyordu. Rüyasında Razi Nihan'ın elinden şarabı aşkı içtiği günden beri uyuyup rahat edememişti. O da aşkının tesiriyle şair olmuş, beyitler söylemeye başlamıştı. Kızının bu hâlinde aşkın eserini hisseden şah, kızın validesi vasıtasıyla dilini aratmış ise de Mah sırrını saklayup annesine hiçbir şeyi olmadığı cevabını verdi, babası da bu haberden memnun olmuştu. Şiir ve edebiyata pek meraklı olan ve kendi de zamanında tanınmış şairlerinden bulunan Hint şahı, kızındaki şairlik kudretini takdir ediyor ve onu yarım saat olsun yanından ayırmayarak Mah'ın feryatlarını dinleyüp gönlünü eğlendiriyordu.

Günlerde bir gün o memlekete bir seyyah şair gelerek bir kahvede misafir oldu, mezkûr kahvede akşamları saz çalarak beş on kuruş kazanıyordu. Bu esnada Hint şahının şairlere ziyadesiyle hürmet ve riayet eylediğini haber aldı ve bir ihsan almak sevdasıyla şu beyitleri yazup şaha takdim eyledi:

Mülük ü âleme şayeste bir şey varsa ihsandır
Huda'dan onlara lütf u kerem bir emr ü fermandır

Şiar-ı şî'r-i takdir eyleyen ey kurretü'l aynım
Terahhum eyle ya seydi kulun muhtac-ı ihsandır

Dili mâhzununu bu âşıkın tamire lütfeyle
Ki kalbi şüpheşiz her müminin bir beyt-i rahmandır

Durup bâb-ı hümayununda ihsan istiyor şair
Ana bir câme lütfeyle ki cism-i zâr u üryandır

Kerem kıl eyleme şu han-ı lütfunda beni mahrum
Kapında ağlayup duran kulun şahıma kurbandır

Bu şiir şahın hoşuna gidüp şairi huzuruna celp ile ona iltifat etti ve çok inam ve ihsanda bulunarak memnun eyledi. Akşam hareme geldiği zaman bu ebyatı kızına gösterdi ve:

- Kızım, buna bir nazire yazabilir misin? Diye sordu. Mahı Firuze bunları okuduktan sonra :

- Yazarım muhterem pederim, cevabını verdi ve eline kâğıt ve kalem alarak şu manzumeyi yazdı:

Babam Hindin hükümdarı ki kani lütf u ihsandır
Kapumuz memlekette mülteca-yı ehl-i irfandır

Kerem cüd u saha hep cümlesi mevrus ü ecdadı
Cihan icre misali olmayan bir zat-ı zîşandır

Gelen bir kimse dönmez asitanından onun mahrum
Yedi feyyaz-ı lütf u gıpta bahş-i ebr-i nisandır

Alır bay ü gedalar hissesin derya-yı cüdundan
Ki güya Bârîgâhı pek büyük bir bahr-i ummandır

Erişsin elverir dergâhına avaz-i istimdat
O ande müstemendin kalbi mesrur ruy u handandır

Mahı Firuze kağıdı babasına verdi. Pederi son derecede memnun olarak:

- Aferin kızım! Emsalin bulunmaz bir şairsin. Dedi ve bir âlâ saz yaptırıp kızına hediye etti. Mahı Firuze babasının bu hediyesinden pek memnun olmuştu; çünkü aşkı coştukça sazı eline alup çalmakta ve bu suretle gönlünü eğlendirmekte idi.

Diğer taraftan Kandehar valisinin göndermiş olduğu elçi Hindistan'a vasıl olmuştu. Doğruca saraya giderek mektubu ve getirdiği hediyeleri şaha takdim etti. Şah mektubu okudu, meseleyi anladı. Kandehar hakimine şöyle bir cevap yazup elçiye teslim etti. Cevapname sureti:

- Kardaşım Kandehar hakimi hazretlerine;

Mektubunuzu alup okuduk. Mefad-ı malumumuz oldu. Allah'ın emriyle kerimemiz Mahı Firuz'u oğlunuz Razı Nihan'a istemişsiniz. Pek âlâ olur. Yalnız bir şey var. Benim dâr-ı dünyada bir tek kızım var. Onu yanımdan

ayırmak istemem. Gece gündüz yanımda olmazsa rahat ve huzurum münselip olur. Eğer Razi Nihan'ı bu tarafa gönderir iseniz , maalmemnuniye kızımı ona nikâh eder, veririm. Yoksa başka türlü olmaz. Elçi cevabı aldı ve hemen Kandeher'a doğru yola çıktı. Hint şahının bu cevabını görünce Kandeher hakimi son derece hiddetlendi :

- Onun kızı bir ise benim de oğlum birdir. Ben de evlâdımı yanımdan ayırmak istemem. Eğer kızı iyilik ile vermezse zor ile alırım. Diye muharebe etmeye kalkıştı. Razi Nihan babasının bu fikrini haber alınca hemen yanına koşup:

- Babacığım, yazıktır. Benim yüzümden bu kadar insanın telef olmasına ben hiç razı olamam. Birtakım mazlumların ahını almayalım. Diye rica ederek pederini bu fikirden vazgeçirdi Aradan birkaç gün geçtikten sonra kendisi Mahı Firuze'ye bir mektup yazarak maiyetinden ve emin bulunduğu adamlardan biriyle Hindistan'a haber gönderdi. Razi Nihan mektubunda diyordu:

Gidersen huzuruna ey name arz et
Bu âşıkın hâlini sultana arz et
Yazmış Mevlâm ezelde levha kalemle
Takdir-i Huda'yı canana arz et

Rüyada beraber badeler içtik
Muhabbet ne imiş fark edip seçtik
Biz o davalardan evvelce geçtik
Var git name şah-ı cihana arz et

Layık mı kalsın cevapsız aşkım
Senin için efendim ah u feryadım
Sana vasıl olmak benim muradım
Derdimin tabib-i lokmana arz et

Babam yazmıştı babana mektup
 Bu mektupta sendin yegâne matlup
 Cevabında etti bizleri mahcup
 Ey name derdimi canana arz et

Lütfeyle bir cevap beni sevindir
 Emrile ferman artık senindir
 Sana Razı Nihan'ın aşkı derindir
 Bu ahvali bir bir babana arz et

Razı Nihan'ın mektubunu götüren adam yollarda çok zahmetler çektikten sonra bir gün Hindistan'a vasıl oldu ve hamil olduğu mektubu gizlice Mahı Firuze'ye yetiştirebilmek için bir kadının vasıtalığına muhtaç olduğundan ihtiyar bir kadının evine gidip elini öptü ve:

- Valideciğim, ben uzaktan gelmiş bir yolcuyum. Beni birkaç gün evinde misafir eder misin? Benim yüzümden çok faide görürsün. Dedi ve bir avuç altın verdi. Bu altınlar koca karının gözlerini kamaştırdı. Hemen kapıyı açarak adamı içeri aldı, bir kahve pişirip ikram ettikten sonra:

- Evlâdım, sen kibar ve iyi bir adama benziyorsun. Bu memlekete ne için geldin? Diye sordu. Razı Nihan'ın adamı bu fırsattan istifade ederek koca karı ile mektubu göndermenin münasip olacağını düşündü ve:

- Ben Kandehar'dan geliyorum. Sizin şahın kızı için bir mektup getirdim, onu kimse görmeden yerine ulaştırmak lazım. Bu işi ancak sen yapabilirsin. Eğer bana bu iyiliği yapar ve kızıdan bir cevap getirir isen, sana çok para veririm. Dedi. Koca karı, kazanacağı altınları düşünüp sevinçle:

- Baş üstüne oğlum, ben senin bu müşkülünü hallederim, hiç merak etme. Cevabını verdi. Mektubu alup koynuna koyduktan sonra doğruca şahın sarayına gitti. Mahı Firuze'den ihsan istediğini söyleyerek huzuruna çıkup kimse görmeden mektubu verdi. Kız nameyi okuyup Razı Nihan'dan olduğunu görünce memnun oldu. Hemen bir cevap yazup koca karıya teslim etti ve birçok da ihsanda bulundu. Koca karı büyük bir sevinçle hanesine avdet ederek mektubu Razı Nihan'ın adamına teslim etti. Ertesi gün Kandehar'a yola çıkan merkum bir ay sonra oraya vasıl olarak mektubu Razı

Nihan'a takdim eyledi Genç âşık sevincinden ne yapacağını şaşırmıştı.
Mektubu açıp şöyle okudu:

Devletlü efendim ey nur u aynım
Gözlerim şah-ı hubanı gözler
Beğendim nameni ruh u revanım
Görüşmekler vakt ü zamanı bekler

Namem içindedir doğru sözlerim
Cemal-i pakini görmek isterim
Nice gündür bakup yolun gözlerim
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim

Bülbül gibi düştüm hâr-i hevese
Uçmadan girmişim ben bu kafese
Senden bir haber yok aldı vesvese
Kerem senden lütf u ihsan gözlerim

Eğer ki gelirsen sen bu diyara
Ben kadim durmuşum vad-i ikrara
Mahı Firuze söyle şimdi dildara
Gelecek yolların her an gözlerim

Razı Nihan bu mektubu öpüp kokladı, tekrar tekrar okudu. Nameyi getiren adama birçok ihsanlar, hediyeler verdi. Hemen bir cevap yazup ertesi gün yine o adamla gönderdi. Bu mektupta Hindistan'a gelmek üzere olduğunu bildiriyordu. Aradan bir hafta kadar müddet geçmişti. Bir gün Razı Nihan babasının keyifli olduğunu gördü, gitmek için izin alırım ümidiyle sazını eline alup pederine şu beyitleri söyledi:

Kerem kıl ey benim sevgili atam
İzin ver varayım seyyah olayım
Layık mı bu yerde kapanup kalam
Âlemi geşt edip ferah olayım

Kafeste kuş gibi ötüp bu yerde
 Sıkılıyor canım bil ki bu tende
 Akl u fikrim benim Hint 'te Yemen'de
 Ömr ü ikbalimi kütah edeyim

Erenler câmını nuş edip kandım
 Sevda-yı aşk ile yandım uyandım
 Muhabbet şem'ine yandıkça yandım
 Pervane gönlümü misbah edeyim

Cahillikten elim çekmişim geri
 Kamillik edersem şimdi var yeri
 Razi Nihan sever peri peykeri
 Ben kendi nefsimi ıslah edeyim

Şevket Nüma oğlunun bu sözlerini işidince hiddet ederek haykırdı:

- Bana bak Razi Nihan! Bundan sonra senden bir kere daha gitmek sözünü işitmek istemem. Bir daha böyle sözleri kat'iyen ağzına alma. Vali kaşları çatık bir hâlde kalkup hareme gitti ve meseleyi haremine anlattı. Kadın kocasının sözlerini işidince feryat ve figana başladı:

- Sen bir hükümdar olasan da bir tek oğlunun derdine derman bulamayasın! Diye serzenişte bulundu. Şevket Nüma zaten bunun için bir çare düşünüyordu. Babasının hareme, annesinin yanına gittiğini görünce belki validemden bir derman olur ümidiyle annesinin odasına gitti. Kadının feryat ve figan ile göz yaşları dökmekte olduğunu görerek sazını eline aldı ve bakalım validesine ne söyledi:

Ağlayupta anam beni ağlatma
 Âşıkım o yâre gitmesem olmaz
 Ciğergâhım benim nare dağlatma
 Kalkup ol diyare gitmesem olmaz

Yüreğimden kan gider nâr-i firkatta
 Gözlerim hasrette gönül vustlatta
 Geçti bu gençliğim derd ü mihnette
 Çare yoktur anam gitmesem olmaz

Felek bu hâllere beni sevk eder
 Muhabbeti sevdası canıma yeter
 Razı Nihan artık buradan gider
 Böyle baht-ı karayım gitmesem olmaz

Diye sazı elinden bıraktı. Bir müddet seyahat etmesine, diyar-ı gurbete gidüp dolaşmasına müsaade etmelerini ana ve babasından rica etti. Anası sesini çıkarmadı ise de babası:

- Razı Nihan bana bak! Sen böyle boş ve manasız sevdalardan vaz geç. Bir daha böyle şeyler söyler isen, sana anan da ben de hakkımızı helâl etmeyiz. Dedi. Genç babasının bu sert tekdirini işittiği vakit, kendini zaptedemeyerek ağlamaya başladı. Orada durmayarak odasına çekilüp ve derd ile başbaşa kapanup kaldı.

Kandehar valisi gece geç vakte kadar oğlunun giriftar olduğu bu derdin çaresini düşündü. Bu düşünce ile yatıp uyudu. Rüyasında Razı Nihan doğmazdan evvel, seyahat ederken rast gelip saraya getirdiği ihtiyar seyyahı gördü. Bu, Şevket Nüma'ya selâm verdikten sonra :

- Razı Nihan'a müsaade et gitsin ve gece gündüz feryat ve figan ile vaktini geçirmesin. Gidecek olursa, muradına nail olacaktır. Eğer lüzumsuz yere inat edip izin vermeyecek olursanız, oğlunuzu bütün bütün kaybedersiniz. Dedi. Şevket Nüma şaşırdı ve cevap veremedi. Nihayet kendini toplayarak :

- Ben Razı Nihan'ı kat'iyen yanımdan ayırmam, diyince ihtiyar dik dik yüzüne bakarak:

- Ben sana ne diyorum, sen ne anlıyorsun! Muvakkat bir müddet ayrılmamak için ebedi ayrılığı mı diliyorsun? Dedi. Vali fena hâlde korkmuştu.

Kan ter içinde uyandı ve artık sabaha kadar bunu düşündü. Sabahleyin rüyasını zevcesine hikâye etti. Kadın evlâdından ayrılmayı bir türlü kabul edemiyordu. Feryat ve figan ederek ağlamaya başladı. Peder ve validesinin oturup ağladıklarını Razi Nihan'a haber verdiler. Koşarak geldi ve bu ağlamanın sebebini sordu ise de bir cevap alamadı. Belki saz ile esbabını anlayabilirim ümidiyle sazı eline aldı ve şöyle sordu:

Ey muhterem babam muhterem anam
Ne için ağlayup efgan edersiniz
Feryad-ı zarınla benim gönlümü
Ne için yaralar giryan edersiz

Söyleyin sebebini bu ah u zarın
Hamdolsun emindir halk-ı diyarın
Bir korkulu iş mi var bizlere yarın
Ey muhterem baba muhterem ana

Razi Nihan'ın bu sualini cevapsız bırakmak istemeyen babası rüyasını hikâye ettikten sonra :

- İşte oğlum! Bu ağlamanın, gözyaşlarının sebebi budur. Bir saat bile yanımızdan ayırmak istemediğimiz seni, nasıl gurbet ellere gönderebiliriz? Bu firkat bize çok ağır ve acı geliyor. Dedi. İşin neden ibaret olduğunu anlayan genç sazı eline alıp şu beyitleri okudu:

Ağlayup inleyüp nalan olmayın
Benim için merakla gama dalmayın
Kayguda tasada sakın kalmayın
İnsan olan insana elbet kavuşur

Mert olan gezmeli gurbet elleri
Aşmalı dağları geçüp belleri
Açılır o nazik gonca gülleri
Şeyda bülbül gülüne elbet kavuşur

Nedir ağlamaktan maksad u meram
 Ağlayup yaş dökme ey canım anam
 Çok durmam gelirim devletli babam
 Evlât babasına elbet kavuşur

Ah edip ağlıyor bu Razı Nihan
 Yârabbi sen eyle derdime derman
 Bekler gelsün diye ol ebr u keman
 Âşık maşukuna elbet kavuşur

Gönül ister yâre hemen varayım
 Arayup diyarını hemen bulayım
 Kollarım arasında belin sarayım
 Yâr yâra bir gün elbet kavuşur

Deyüp sözünü kesince babası:

- Ey ciğer parem, oğlum! Ben seni asla yanımdan ayırmak istemezdim. Ne çare ki bu gece gördüğüm rüya beni mecbur etti. Validenle beraber çok düşündük ve taşındık. Çar naçar sana müsaade ediyoruz. Dedi. Razı Nihan memnun ve mesrur olarak baba ve anasının ellerini öptü, yol için hazırlığını ikmal etti. İki hizmetkârla beraber yola çıkmazdan evvel peder ve validesinin yanına gidüp şu beyitlerle vedalaştı:

Şimdilik elveda ey anam babam
 Bize kısmet bu imiş gurbet el çekti
 Böyle çalmış ezelde levha kalem
 Leyla Mecnun gibi dağ u bel çekti

Aklımı başımdan aldı bir nigâr
 Kalmadı kalbimde hiç sabr u karar
 Muhabbeti sardı sere rüzgâr
 Beni bir muhtelif bad u yel çekti

Helâl eyle hakkın ey canım ana
 İnkisar eyleme lütfedip bana
 Çok durmam gelirim elbet bu yana
 Gözümün yaşları bahre sel çekti

Muhterem babacığım kadrin bilirim
 Yoluna canımı kurban veririm
 Mevlâ ömür versin gene gelirim
 Razı Nihan şimdilik burdan el çekti

Genç bu suretle veda edip ana ve babasının ellerini öptükten sonra hizmetkârları ile beraber yola çıktı. Köyden köye şehirden şehre giderek günlerden bir gün Ahsen Kale denilen kasabaya vasil oldu. O gece şehrin büyük ve müşterisi olan çok kahvelerinden birine misafir oldular. Müşteriler Razı Nihan'ın sazını gördükleri zaman onun âşık olduğunu anladıklarından:

- Aman âşık ! Bize bir türkû söyleyiniz de sadanızı dinleyelim. Diye rica ettiler. Razı Nihan da sazı eline alarak şu beyitleri okudu:

Müferrih bir yerdir Ahsen Kalası
 Suları tatlıdır, hoştur havası
 Burada oturanlar tutmazlar yası
 Çevre yanı bağlık, ırmağı çağlar

Garib bir seyyahım gurbet ellerde
 Söylenir bir zaman adım dillerde
 Mecnun gibi gezerim dağ ve bellerde
 Ah ettikçe yüreğin her dağı çağlar

Razı Nihan çıkup bu yerden geçer
 Baki değil kimseye mülk ü sim ü zer
 Âşık olan Hak'tan muradın ister
 Hoş eyle gönlümü bu dağı çağlar

Deyüp kesti. Biraz istirahatten sonra birkaç beyit daha okudu ve herkesi memnun ederek aferin aldı. Ertesi sabahleyin erkenden atlarına binüp yola

revan oldular. Birkaç gün yol gittikten sonra Bağdat'a vasil oldular. Atlarını ve eşyalarını bir handa bırakarak gezmek için çarşıya çıktılar ve istirahat etmek üzere bir kahveye girdiler. Gencin elindeki sazı gören müşterilerin ricası üzerine Razi Nihan sazını eline alup şu beyitleri söyledi:

Bir azim şehirdir bu şehir-i Bağdat
Evliya enbiya makamı bunda
Her taraftan birçok kervanlar gelir
Yedi iklim halkının tamamı bunda

Mezhebimiz sahib-i İmam-ı Azam
Daha birçok büyük şöhretli adam
Halkı karışıktır Arapla Acam
Dört mezhebin büyük imamı bunda

Toprağı altın suyu da kevser
Dağları taşları misal-i cevher
Keramet doludur burada her yer
Güzeller serverinin hemnamı bunda

Yârab ne güzel münacat yeri
Burada okurlar ilm-i ezberi
Razi Nihan'ı sanman öyle serseri
Okunur Allah'ın kelâmı bunda

Razi Nihan'a bu beyitlerini dinleyenler : "Aferin, âşık var ol." dediler. Razi Nihan ile arkadaşları ertesi gün erkenden Bağdat'tan hareketle Hindistan'a doğru yola revan oldular. İki üç hafta yol yürüdükten sonra bir gün Hindistan'a vasil oldular ve bir hana indiler. Ertesi gün ilk mektubunu Mahı Firuze'ye götüren ihtiyar kadını gidüp buldular ve onun muavenetini temin ettiler. Bunun üzerine Razi Nihan bir mektup yazup kendisinin Hindistan'a gelmiş olduğunu bildirdi. Mezkûr koca karının götürdüğü mektubu Mahı Firuze alup

okuduğu zaman o kadar memnun oldu ki dünyalar benim sandı ve hemen şu suretle bir cevap yazdı:

- Ey benim nur u aynım, canımın canı, başımın tacı, dildarım beyim! Buraya teşrif ettiğimize o kadar memnun ve mesrur oldum ki tarif edemem. Hindistan'a geldiğinizi bildirmek için pederime bir methiye yazup kendiniz elinizle takdim ediniz. İnşallah yakında vuslat nasip olur. Bu mektubu koca karıya teslim ile Razi Nihan'a gönderdi. Bu mektubu okuyan Razi Nihan derhâl mükemmel bir kaside tanzim edip cuma günü şah camiye gider iken takdim etti. Şah kendisine kaside takdim edenin üstü başı düzgün, güzel bir delikanlı olduğunu görmüş ve yanında bulunan adamlardan birine :

- Şu delikanlıyı saraya götürünüz. Diye emretti. Şahın bendegânından biri Razi Nihan'ı saraya götürüp ikram ve izazzetti. Şahın camiden avdetine intizar edeceğini söyledi. Bir saat sonra Razi Nihan'ı şahın huzuruna çıkardılar. Genç yer öpüp ayakta durdu. Şah ise methiyeyi açmış okuyordu. Razi Nihan bunda şahı fevkalâde meth ve sena ediyor; fakat kendisinin kim olduğuna dair bir kelime bile söylemiyordu. Şah kasideyi nihayetine kadar okuduktan sonra: "Aferin oğlum güzel yazmışsın." dedi ve yer gösterüp oturmasını emretti. Razi Nihan yer öpüp gösterilen yere oturdu. Şah sordu:

- Oğlum saz çalmakta bilir misin? Razi Nihan yerden temenna ederek :

- Bilirim efendim. cevabını verdi. Şah derhâl bir saz getirilmesini emreylediğinden hizmetkârlar koşup haremden Mahı Firuze'nin sazını getirdiler. Razi Nihan eline sazı alıp düzen vermeye başladığı sırada, Mahı Firuze de babasının yanında sazı kimin çalacağını anlamak üzere kafes arkasına gelip oturdu. Genç sazı akort ettikten sonra şöyle feryada başladı:

Emr-i Huda takdir ü kismet böyledir

Gezdirir abüdane gurbet elleri

Aşk denen renc ü mihnet böyledir

Dolaştırır insana gurbet elleri

Aklıma geldikçe ruy u gülizar
 Eylerim leyl ü nehar ben ah u zâr
 Hiç gönül bir yerde kılar mı karar
 Aradır bir dane gurbet elleri

Yok Kerem dünyada herkes bîvefa
 Gece gündüz âşıkın her karı cefa
 Koşturur aşk ateşi kaftan kafa
 Dolaşır divane gurbet elleri

Deyip kesdiği zaman şah:

- Aferin oğlum pek güzel çalıyorsun, sesin de âlâ ve hazin. Ancak merak ettiğim bir şey var. Böyle genç yaşında ne için gurbet ellere düştün ve neden dolayı gurbetten şikâyet ediyorsun? Bunun üzerine Razi Nihan tekrar sazı alarak şöyle cevap verdi:

Bana bir pir hediyesi bu aşkım
 Aşk kitabının manasıyım ben
 Herkes takdir eder doğru kelâmım
 Bârî'nin bir eser-i kübrasıyım ben

Beni gören alsın bir hoşça ibret
 Kâh dem çekerim kâhi de hasret
 Kâh seyyah olurum gezerim gurbet
 Gurbet el gezenin alasıyım ben

Misafirhaneden gelip geçerim
 Uğrayıp her yerden sular içerim
 Fark edip her şeyi âlâ seçerim
 Razi Hindistan'ın sevdasıyım ben

Bu yanık beyitleri işiden şah Razi Nihan'ı daha ziyade takdir ederek :

- Aferin oğlum, seni takdir ettim. Bundan sonra gurbetten şikâyet etmeni istemediğimden sana sarayımda bir daire tahsis edeceğim, artık yanımda kalacaksın. Benim has şairim olup burada rahat edecek ve hürmet göreceksin. Dedi. Şahın emri mucibince tahsis olunan daireye yerleşen Razı Nihan, maşukunun bu kadar yakında olduğunu düşünmekle müteselli oluyor, yakın bir günde nail-i vuslat olacağını düşünüyordu.

Hint şahı akşam üzeri harem dairesine girdiği zaman, Razı Nihan ile babası arasında geçen mülâkatın neticesini anlamak isteyen Mahı Firuze, şahın yanına gelerek :

- Babacığım biraz evvel sazımı istetmişsiniz. Onu almak için gelen hizmetkâr bir seyyah âşık geldiğini ve sazı onun çalacağını söylemişti. Şairi nasıl buldunuz? Bari işe yarar bir şey mi? Diye sordu. Şah gülerek ve latife ederek:

- Kızım, sana saz çal, bir şiir oku da dinleyim dersem, istiğna eder ve kafa tutardın. Artık sana bu hususta ihtiyacım kalmadı. Allah bugün bana sesi güzel, sazı güzel, kendi güzel bir âşık gönderdi. Bugün onunla eğlendim. Dedi. Mah babasının bu sözünden bilistifade:

- Muhterem pederim, bu kadar methettiğiniz şairi bir de biz dinleseک olmaz mı? Benden bu lütfu esirgemezsiniz değil mi? Dedi. Kızının bu ricasını kabul eden şah selâmlık dairesine çıkarak Razı Nihan'ın dairesine gitti ve:

- Oğlum, haremde senin gibi bir şairimiz var. Seni dinlemeye merak etmiş, haydi yanına git de birkaç şey oku. Diyerek bir hadım ağası ile hareme gönderdi. Razı Nihan, Mahı Firuze'nin bir perde arkasında beklediği odaya girüp sevdiğinin yanı başında bulunduğunu hissedince cuşa gelip sazı eline aldı ve şu beyitleri söyledi:

Tarik-i dünya olup gezen âşıklar
Diyar-ı gurbete mihman olurmuş
Serseri sergerdan bağı yanıklar
Gençlik zamanında üryan olurmuş

Anamın atamın yüzüne hasret
 Sevdığım yâr için terk ettim elbet
 Derdim bir yerde olsa cemiyet
 Huzur u kudrette divan olurmuş

Ayrıldım Kandehar'ın tac ü tahtından
 Ayrı düştüm babamın Bârîgâhından
 Kısmetim var imiş Yemen'den Hint'ten
 Bu gençlikte gurbet seyran olurmuş

Mecnun gibi kaldım kûh u sahrada
 Bir güzele âşık oldum hâl-i rüyada
 Erenler elinden içmişim bade
 Razı Nihan dahi nalan olurmuş

Dediği zaman Mahı Firuze sabredemeyerek perdeyi kaldırıp âşıkının yanına geldi :

- Ah benim efendim, hoş geldiniz, safalar getirdiniz! Diyerek ayaklarına kapandı ve kendisini gayip ederek bayıldı. Razı Nihan da sazı elinden atup maşukasına sarıldı. Bu hâli kapının deliğinden seyreden bir hizmetçi, şahın yanına koşup macerayı hikâye etti. Şah son derece kızdı ve:

- Çabuk şu hainin boynunu vurun! Diye emreyledi. Hemen cellâtlar gidüp Razı Nihan'ı haremden çıkardılar, el ve ayaklarını bağlayup siyasetgâha götürdüler. Biraz sonra ayılan Mahı Firuze, cariyelerinden meseleyi anladı. Can başına sıçradı, hemen babasının yanına koştu:

- Sakın bu gencin kanına girme baba! İşi anla, sonra katlet. Yoksa beni de elden çıkarırsın. Diye haykırdı ve düşüp bayıldı. Şah telâşa düştü. Derhâl haber göndererek Razı Nihan'ı getirmelerini emretti. Bîçareyi elleri bağlı olarak getirdiler. Mahı Firuze genci bu hâlde görünce ağlayarak :

- Babacığım, bu genç Kandehar valisi Şevket Nüma'nın oğlu Razı Nihan'dır. Rüyamızda bize erenler aşk şarabını içirdiler, birbirimize âşık

olduk. Artık o bensiz ve ben onsuz olamayız. Eğer onu öldürecek olursan, ben de kendimi öldüreceğim. Dedi. Şah hiddetle :

- Sus terbiyesiz! Ben de seni bir şey söyleyecek zannediyordum. Eğer bir daha senden böyle laflar duyarsam, seni de katlederim. Dedi ve diğer taraftan cellâtlara :

- Şu delikanlının ayaklarına zincir vurup zindana atınız. Emrini verdi. Cellâtlar bîçare âşığı hemen götürüp zindana attılar. Bu hâlden son derece müteessir olan genç kız feryat ve figan ederek saçlarını yolarak odasına kapandı. Bu hâlde epeyce bir müddet geçti. Razi Nihan'ın aşkından tab u tüvanı kalmamış olan Mahı Firuze, bir gece yarısı erkek kıyafetine girerek zindana gitti. Zindancıya:

- Zindancı baba, zindanın kapısını aç, içeriye gireceğim. Dedi. Zindancı, böyle gece yarısı yabancı bir gencin zindana girmek istemesine bir mana veremedi ve:

- Oğlum, ben başımdan korkarım. Haydi şuradan savul. Dedi. Mahı Firuze zindancıya bir avuç altın verdi. Bunlar, zindancının korkusunu giderdiğinden hemen kapıyı açup kızı içeriye soktu. Zincirler içinde olan Razi Nihan, gelenin Mahı Firuze olduğunu anlayınca derin bir ah çekerek :

Nedir suçum bilmem cürm ü günahım

Baban niçin attı zindana beni

Bana imdat etsin Rabbim penahım

O getirdi bu devr ü cihana beni

Gör ki gözüm yaşı çağlayup gider

Bana bu iş şimdi ölümden beter

Yetişin imdadıma kırklar erenler

Çıkarsınlar selâmet meydana beni

Kapında köle isem gel eyle azat

Sana verdim gönlümü ey melek behzat

Yok imiş kimseden kimseye imdat

Nice âşık ettiler sultana beni

Yanar ciğergâhım gözlerimde yaş
 Feda olsun yolunda bu can ile baş
 Razı Nihan ölüyor sen etme telâş
 Hasret kodu felek canana beni

Dedi. Mahı Firuze:

- Ne için bana böyle hitab ediyorsun? Bilirsin ki ben de senin bir şeyda âşıkıyım. Babam beni sana vermemek için yaptığı bu zulme karşı elimden ne gelir? Düşündüm taşındım, kaçmaktan başka çare bulamadım ve işte bunun için buraya geldim. Elbette bir çaresini bulur kaçarsınız. Diye ağlamaya başladı. Razı Nihan da ağlıyordu. O esnada bir ses işittiler. Başlarını çevirip baktıkları zaman kendilerine aşk şarabını içiren ihtiyarın orada, ayaküstü durarak baktığını gördüler. İhtiyar:

- Artık ağlamayın evlâtlarım, Cenab-ı Hak muradınızı ihsan buyurdu. Sizi alup Kandeher'a götürmek için geldim. Dedikten sonra Razı Nihan'ın bağlarını çözdü. Elindeki asa ile duvara vurunca duvar yarıldı. Buradan dışarı çıktılar. O zaman ihtiyar: "Haydi gözlerinizi kapayınız." emrini verdi İki genç gözlerini yumdular. İhtiyar: "Artık açınız." deyince gözlerini açtıkları zaman kendilerini Kandeher'ın kenarında gördüler. İhtiyar meydanda yoktu. O vakit bunun Hızır olduğunu anladılar. Razı Nihan burada rast geldiği birini babasına müjdeci gönderdi. Bu haberi alan Şevket Nüma hemen karşıcı çıktı, bunları kucaklayup bağrına bastıktan sonra saraya götürdü. Kırk gün kırk gece mükemmel bir düğün yapılarak bu iki sadık âşığı birbirine kavuşturdular. Razı Nihan ile Mahı Firuze çekmiş oldukları mihnet ve meşakkati unutarak zevk u safa ile ömür geçirdiler.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN , Ali Berat

1980 **Kirman Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma**, Erzurum:

1997 **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara.

ASLAN, Ensar

1991 "Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri,Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme", *Türk Dili* , 479:390-391.

BATUR, Suat

1998 **Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı**,İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili

1946 **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul.

1973 **Köroğlu Destanı**, İstanbul.

1982 **Folklor ve Edebiyat 1**, İstanbul.

1983 **Folklor ve Edebiyat 2**, İstanbul.

ÇETİN, İsmet

1997 **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri**, Ankara.

2002 **Tursun Fakih, Hayatı- Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri** , Ankara.

DUYMAZ, Ali

2001 **Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Ankara.

ELÇİN, Şükrü

1949 **Kerem ile Aslı Hikâyesi**, Ankara .

1977 **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara.

ERGİN, Muharrem

1994 **Dede Korkut Hikâyeleri**, Ankara .

FİSCHDİCK , Edith

1984 "Türk Halk Hikâyeleri ile İlgili Bir Araştırma: Elif ile Mahmut" Çev. F. Türkmen, A. Şenocak , *Türk Folkloru Araştırmaları*:5-84.

GÜLOĞLU, Faruk Rıza

1937 **Halk Kitaplarına Dair**, İstanbul.

GÜNEY, Eflatun Cem

1971 **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul.

İLAYDIN, Hikmet

1936 "Behram-ı Gür Menkabeleri" , *Türkiyat Mecmuası*,5:273-276.

KAYA,Doğan

1993 ***Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara.***

KÖPRÜLÜ, M. Fuat

1986 ***Edebiyat Araştırmaları, İstanbul.***

KUNOŞ, Ignaz

1928 "Anadolu Halk Edebiyatı", Çev. H.F. *Halk Bilgisi Mecmuası*:56-66.

ÖZÖN, Mustafa Nihat

1985 ***Türkçede Roman, İstanbul.***

ÖZTÜRK, Ali

1985 ***Türk Anonim Edebiyatı, İstanbul.***

ÖZZEROĞLU, Süleyman Tevfik

1930 ***Râznihân ile Mâhfirûze Sultan Hikâyesi, İstanbul.***

RUBEN, Walter

1941 "Râznihân ile Mâhfiruze Sultan Hikâyesi", Çev.Meliha Torkalı, *Ülkü*,7:102.

SAUSSEY, Edmond

1952 ***Türk Halk Edebiyatı***, Çev. İlhan Başgöz, Ankara.

SEVÜK, İsmail Habib

1943 ***Edebiyat Bilgileri, İstanbul.***

SPIES, Dr. Otto

1939 "Zwei volkstümliche Liebesgeschichten sus dem Orient", *Folklore Fellows Communications*,127:59- 118.

1941 *Türkische Volksbücher*, Çev.Behçet Gönül, ***Türk Halk Kitapları***, İstanbul: Eminönü Halkevi Neşriyatı.

SOMYARKIN, Nihat

1935 "Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi", *Altıok*, 22:19-22.

ŞİMŞEK, Esmâ

1987 *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*

(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Elazığ.

TAHMASP, M. ve başk.

1972 *Azerbaycan Halg Dastanları*, Bakü.

TÜRKMEN, Fikret

1974a *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara.

1974b *Tahir ile Zühre*, Ankara .

YILMAZ, Ramazan

1979 *Derdiyok ile Zülfî Siyah ve Râznihân ile Mâhfirûze Sultan Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma*, Erzurum, (Atatürk Üniversitesi Edebiyat FakültesiYayınlanmamış lisans tezi).

DİZİN

- Ahsen Kalesi:* 9, 33, 125
Alptekin, Ali Berat: 4, 27
Arap: 4, 15, 26, 42, 43, 57, 58, 85, 86, 126
Arzu ile Kamber: 2, 30, 31
Aslan Ensar, 4
Aslı ile Kerem: 84
Âşık Garip: 2, 3, 29, 30
Âşık Kerem, 2, 45
Âşık Mes'ud: 21, 22, 23, 36, 44, 66, 67, 68, 93, 94, 95, 96
Âşık Ömer : 21, 44, 45, 68, 96,
Âşık Şenlik: 4
Bağdat: 9, 21, 65, 67, 92, 93, 94
124, 126
Batur, Suat : 4
Boratav, Pertev Nail: 3, 37, 42, 43
Dede Korkut Hikâyeleri: 28, 31, 37
Derdiyok ile Zülfi Siyah: 2, 6, 30
Duymaz, Ali: 5
Elçin, Şükrü: 3, 42
Elif ile Mahmut: 2, 6, 9, 29, 39, 40
Ferhad ile Şirin: 6, 115
Fischdick, Edith: 39, 43
Gül ile Sitemkar: 2, 27
Güloğul, Faruk Rıza: 39
Güney, Eflatun Cem: 38
Hasan Kalesi: 9, 20, 34, 64, 65, 92
Hekimoğlu Yakup: 46, 76, 103
Hindistan: 9, 23, 30, 33, 34, 35, 51, 59, 64, 69, 71, 80, 81, 87, 92, 96, 98, 109, 117, 118, 119, 120, 126, 127, 128
Hint: 8, 9, 10, 16, 29, 31, 33, 34, 42, 43, 45, 48, 51, 52, 55, 57, 58, 59, 72, 77, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 99, 106, 109, 110, 113, 115, 116, 118, 121, 129, 130
Hızır Aleyhisselâm: 75, 101
Horasan: 10, 23, 25, 32, 34, 51, 58, 59, 60, 67, 72, 73, 74, 80, 87, 88, 95, 99, 100, 101, 109
Hurşit ile Mahımihri: 30
İlaydın, Hikmet: 37
İran: 41, 42, 43,
Kandehar: 4, 7, 9, 29, 32, 33, 34, 35, 45, 46, 76, 103, 106, 115, 117, 118, 119, 122, 129, 130,
Kaya, Doğan: 4, 40
Kerem ile Aslı: 27, 29, 30, 44, 56, 115
Kerem ile Aslı Hikâyesi: 3
Kirmanşah: 29
Köprülü, Fuat: 42
Köroğlu: 2, 37, 42
Kunoş, Ignaz : 2, 3, 36, 41
Leyla İle Mecnun: 115
Mahmut ile Nigâr: 4, 27, 29, 40
Melikşah: 2

- Muş*: 9, 34, 64, 92
Öztürk, Ali: 39
Özzeroğlu, Süleyman Tevfik: 7, 45
Ruben, Walter: 2, 3, 43
Ruşen yaylası: 13, 52, 81, 111
Saussey, Edmond: 37, 41
Sevdekar Şah İle Gülenaz: 4
Sevük, İsmail Habib : 37
Somyarkın, Nihat Sami:36, 41
Spies, Otto: 2, 3, 36, 41, 43
Sure-yi Rahman: 95
Şah Hüseyin: 68
Şah İsmail: 2, 27, 29, 42
Şah İsmail ile Gülizar: 4, 6
Şevket Nüma: 7, 32, 46, 76, 103,
 115, 121, 122, 130, 132
Şimşek, Esmâ: 39
Tahir ile Zühre :2, 27
Tehmasib, M.H.: 38, 43
Thompson, Stith: 1, 27
Torkalı, Meliha: 2
Türk Dili ve Edebiyatı
Ansiklopedisi: 4
Türkmen, Fikret: 3
Vedduha Suresi: 23, 68, 95
Yaralı Mahmut Hikâyesi: 4
Yılmaz, Ramazan: 2

ÖZET

Çalışmanın giriş bölümünde, Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi'ni konu alan ya da dolaylı yoldan da olsa bahseden eserleri gösterdik. Böylece hikâyenin Türk edebiyatındaki yerini tespit etmeye çalıştık.

Birinci bölümde hikâyenin yazma ve taşbaskı metinlerini tespit ettik. Hikâyenin Lâtin harflerinde yapılan yayınlarını da değerlendirdik. Süleyman Tevfik Özzeroğlu'nun, Râzınıhân ile Mâhıfırûze Sultan Hikâyesi'ni Lâtin harfli baskısının orijinal metinlerine daha yakın olduğunu tespit ettik. İncelememizde üçüncü varyant olarak kullandık. Ancak taşbaskı varyantta, yazma varyanta göre farklılıklar bulunduğunu ve Süleyman Tevfik Özzeroğlu varyantının ise yazıldığı dönem itibariyle değişikliklere uğradığını; "Padişah" kelimesi yerine "vali", "şehzade" kelimesi yerine "beyzade" kullanıldığını tespit ettik. Varyantlar arasındaki bu farklar; sözlü gelenekten yazıya geçirilen hikâyelerin az da olsa değişikliğe uğradığını göstermektedir.

Hikâye epizotlarına göre mukayese edilip varyantlar arasındaki farklılıklar ve aynîlikler tespit edildi.

Hikâyenin şiirlerinin incelenmesinde, epizot sırası dikkate alındı ve şiirler arasındaki farklar tablolarla gösterildi.

Hikâyenin motifleri, Stith Thompson'un "Motif Index of Folk Literature" isimli eserinden yararlanılarak incelendi ve motiflerin karşılıkları bulunarak katalogdaki yerleri gösterildi. Hikâyedeki kalıp sözler yine bu bölümde gösterildi.

Daha sonraki bölümlerde hikâyenin; konusuna göre Türk halk hikâyeleri içinde kahramanı muhayyel olan aşk hikâyesi olduğu ve şekli yapısının biyografik halk hikâyesi olduğu tespit edildi. Son olarak da hikâyenin masal kaynaklı olduğu ve 17. yüzyıldan sonraki bir zamanda teşekkül ettiği sonucuna varıldı.

SUMMARY

In the introduction part of the study, we indicated the masterpieces which are directly or indirectly written on *Râzinihân and Mâhîfirûze Sultan's Story*. Therefore, we tried to determine the place of the story in the Turkish literature.

We clarified the versions of the story on papers and stones. We evaluated the publications of the story in Latin alphabet. We noticed that the publication of *Râzinihân and Mâhîfirûze Sultan's Story* by Süleyman Tevfik Özzeroğlu in Latin alphabet is much closer to originals of the story. However, there are differences between the paper and stone variants and the variant of Süleyman Tevfik Özzeroğlu had been changed in the period when it was written; instead of the word "Padisah", the word "governor" was used, instead of "sehzade", the word "beyzade" was used, according to our determinations. The differences among the variants demonstrate that the stories which are transformed from verbal to written form are changed.

The story was compared according to its episodes and the differences and similarities were defined.

The line of episodes was considered on the examination of the poems of the story and the differences among the poems were indicated in the tables.

The motifs of the story were examined in accordance with the work of Stith Thompson called "Motif Index of Folk Literature" and reflections of the motifs were found and indicated place of them from the catalogue. The matrix descriptions in the story were indicated in this part, as well.

In the following parts, the story was defined as the love story with imaginary hero and it is the biographic folk story in terms of its form. Finally, the result was reached as the story was originated from a folk tale and generated after the 17th Century.

